

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๑๐ ตอนที่ ๑๐๙๑ – ๑๑๐๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๐๙๑

ถ. ยิ้มเพราะโศสะได้ไหม

ส. โทสมูลจิตเกิดพร้อมกับโทมนัสเวทนา ไม่ได้พูดถึงลักษณะอาการที่ปรากฏ พูดถึงจิตที่ทำให้เกิดการยิ้มหรือแยมจริง ๆ ไม่ใช่แกล้งหรือแสร้ง ใจในขณะนั้นรู้ได้เลยว่าไม่ได้ยิ้ม เพราะฉะนั้น คนอื่นจะรู้ได้ไหมว่า ถึงจะแกล้งอย่างไร ก็ยังไม่ใช่ยิ้ม คนที่เห็นจะรู้ไหม

เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นรู้เองว่า เวทนา ความรู้สึกในขณะนั้นเป็นโสมนัสหรือโทมนัส ต้องยอมรับตามความเป็นจริงว่า เวลาที่โทสมูลจิตเกิด ต้องเกิดพร้อมกับโทมนัสเวทนา เมื่อเกิดพร้อมกับโทมนัสเวทนา จะแกล้งหรือแสร้งอย่างไรตนเองก็ทราบว่า เวทนาในขณะนั้นเป็นโทมนัส เป็นความไม่แช่มชื่น เป็นความไม่สบายใจ เมื่อตนเองยังรู้ คนอื่นจะรู้ไหม บางคนไม่ต้องเล่าความทุกข์ยากให้คนอื่นฟัง เพียงผัสสะเกิดขึ้นเดี๋ยวคนอื่นก็ทราบว่า คนนี้กำลังไม่สบายใจ เป็นอย่างนั้นไหม

ถ. ผมสนใจที่ว่า แสร้งหัวเราะ ทำไมจึงต้องแสร้งหัวเราะ อยากให้อาจารย์แก้ไขว่า เมื่ออารมณ์เป็นอย่างนี้ บางทีทางฝ่ายโลกจำเป็นต้องหัวเราะเพื่อกลบเกลื่อนความจริงที่เกิดขึ้นในใจ ซึ่งทางโลกอาจจะถูกก็ได้ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ใกล้เคียงได้เห็นบรรยากาศที่ดีขึ้นจึงต้องหัวเราะขึ้นมา แต่สภาพความเป็นจริงนั้นเป็นโทมนัสเวทนา ซึ่งเป้าหมายที่ถูกต้องเราควรจะมีมนสิการหรือแก้ไขใจอย่างไรในขณะนั้นสำหรับนักปฏิบัติ

ส. เป้าหมายในพระพุทธศาสนา คือ การอบรมเจริญปัญญาให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ความเป็นจริง คือ สัจธรรม เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ฟังขาดการพิจารณาจะไม่ทราบเลยว่า เป้าหมายของการเป็นพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะคืออะไร

ถ้าจะพิจารณา ท่านผู้ฟังได้รับผลอะไรจากการเคารพสักการะในพระรัตนตรัย เริ่มจากพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่ท่านนอบน้อมสักการะ มีความเชื่อมั่นในพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณของ พระผู้มีพระภาคนั้น ท่านได้รับประโยชน์อะไรจากการนอบน้อมสักการะ และที่มี พระธรรมเป็นสรณะ คือ เป็นที่พึ่ง ท่านได้รับประโยชน์ที่แท้จริงอย่างไร ตลอดจน กระทั่งถึงพระสงฆ์ ท่านได้รับประโยชน์อะไรจากการมีพระสงฆ์เป็นสรณะหรือว่าเป็นที่พึ่ง

ธรรมเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาจนตรง จนรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง มิฉะนั้นจะคลาดเคลื่อนทั้งหมด และไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

เริ่มจากพระสงฆ์ ท่านได้รับประโยชน์อะไร ได้รับผลอะไรจากการมีพระสงฆ์เป็นสรณะ ทุกท่านเคารพนอบน้อมในพระภิกษุสงฆ์ แต่ได้รับประโยชน์อะไร เคยพิจารณาไหม ประโยชน์อะไรที่ควรจะได้รับ หรือว่าไม่ได้รับอะไรเลย เพราะฉะนั้น การเคารพสักการะจะได้ผลไหม ถ้าไม่มีความเข้าใจอย่างถูกต้อง

เป้าหมายของพระพุทธศาสนิกชน อย่าลืม สัจธรรม การรู้ลักษณะของสภาพธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งถ้าไม่ศึกษาพระธรรมไม่มีทางที่จะรู้ได้เลย หมดปัญญาจริง ๆ สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะพิจารณาสภาพธรรมจนประจักษ์แจ้งตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ

หรือว่าท่านได้รับประโยชน์อะไรจากพระเครื่อง ถ้าไม่ใช่พระภิกษุสงฆ์ มีไหม ต้องพิจารณาจริง ๆ

ถ. ประโยชน์ของพระเครื่องสำหรับผู้ที่ใช้มาแล้ว ฟัง ๆ มากี่มาก บางคนมีพระเครื่องแขวนที่คอ เพื่อนฝูง ๕ คน ๑๐ คน ไปเที่ยวด้วยกัน ซึ่งอีก ๕ นาทีต่อไปจะเกิดเรื่องตักัน ทะเลาะกัน ยิงกัน คนที่มีพระเครื่องสมเด็จเกิดปวดท้องขึ้นมาไปห้องน้ำ ก็ฟื้นอันตรายไป นี่ก็เป็นประโยชน์ของพระเครื่อง

ส. นี่เป็นประโยชน์จริง ๆ หรือเปล่า เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาประโยชน์ที่แท้จริงว่า ให้เกิดกุศลจิต หรือให้เกิดอกุศลจิต ต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ เพราะว่าท่านผู้ฟังมีความติด มีความพอใจในวัตถุ ปารัตนารูป เสียง กลิ่น รส ใญ่ภูริัพพะ ปารัตนาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ซึ่งเป็นเรื่องของโลกมุขจิต ถ้าไม่รู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้จะไม่รู้เลยว่า ที่ท่านปรารถนาต้องการประโยชน์จากสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นเพื่อโลกมุขจิตทั้งสิ้น ซึ่งนี่จะเป็นประโยชน์ที่แท้จริงของการมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะได้ไหม ในเมื่อทุกสิ่งทั้งปวงปรารถนาหรือต้องการเป็นเรื่องของโลกะทั้งหมด

เพราะฉะนั้น การเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีเป้าหมาย จะต้องเข้าใจด้วยว่าเพื่อสัจธรรม มิฉะนั้นแล้วท่านก็เจริญโลกะ เพราะว่าทุกอย่างที่ต้องการที่ท่านคิดว่าท่านได้มาจากพระรัตนตรัย ล้วนเป็นโลกมุขจิตทั้งสิ้น ซึ่งประโยชน์จริง ๆ ต้องทราบว่าจะไม่ใช่เพื่อเพิ่มหรือเพื่อโลกะ แต่เพื่อกุศลทุกประการที่จะเจริญขึ้น

ถ. ขอขอบคุณท่านอาจารย์ที่ได้อธิบายอย่างดีที่สุด ที่เคารพพระสงฆ์ เพราะได้รู้ความจริง นี่คือประโยชน์ แต่ที่ผมถาม คือ เมื่อรู้ว่าโหมนัสเวทนาเกิดขึ้นในใจแล้ว เฉพาะหน้าเราจะมีปฏิริยาโต้ตอบ หรือจะย่อยโหมนัสเวทนาลงได้อย่างไร

ส. จุดประสงค์ คือ ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง คือสัจธรรม เพราะฉะนั้น ทางเดียวที่ดีที่สุด คือ ระลึกรู้ลักษณะของโหมนัสเวทนา หรือลักษณะของโทสะ หรือลักษณะของจิตในขณะนั้นตามความเป็นจริงว่า เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและกัณฑ์ไป

นี่คือสัจธรรม ไม่ใช่ให้ไปทำอย่างอื่นให้เป็นที่ยินยชมชื่น หรือให้หลอกผู้อื่นต่อไป หรือว่าให้ทำอะไรต่าง ๆ แต่ว่าต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ส่วนใครจะทำอะไรนั้น เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ซึ่งสติปัญญาต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า เป็นสภาพธรรมแต่ละชนิด แต่ละลักษณะที่ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

สำหรับสหชาตาทิปปัจจย จิตทั้งหมดมี ๘๙ ดวง แต่เป็นสหชาตาทิปปัจจย ไม่ใช่ทั้ง ๘๙ ดวง ต้องเป็นจิตที่มีกำลัง คือ เป็นขวนจิต และต้องประกอบด้วยเหตุ ๒ เหตุขึ้นไป

เจตสิกเป็นสหชาตาทิปปัจจยได้ไหม ได้

เจตสิกที่เป็นสหชาตาทิปปัจจย ได้แก่ ฉันทเจตสิก วิริยเจตสิก และ ปัญญาเจตสิก

รูปเป็นสหชาตาทิปปัจจยได้ไหม ไม่ได้

นิพพานเป็นสหชาตาทิปปัจจยได้ไหม ไม่ได้ เพราะสหชาตาทิปปัจจย หมายถึงนามธรรมที่เกิดร่วมกัน ได้แก่ จิตและเจตสิกเท่านั้น

จิตและเจตสิกเกิดร่วมกันก็จริง แต่ในบางกาล ในบางครั้ง สภาพธรรมบางอย่างในขณะนั้นเกิดขึ้นเป็นหัวหน้า สภาพธรรมที่จะเป็นหัวหน้า เป็นอธิบดี เป็นใหญ่ได้ ได้แก่ สภาพธรรมเพียง ๔ อย่าง คือ สภาพธรรมที่เป็นเจตสิก ได้แก่ ฉันทเจตสิก วิริยเจตสิก ปัญญาเจตสิก และสภาพธรรมที่เป็นจิต ได้แก่ ขวนจิต ๕๒ ดวง

ถ. สติหลงลืมบ่อย มาจากสาเหตุอะไร

ส. อวิชชาหมดหรือยัง

ถ. ยัง

ส. มากไหม

ถ. ปกติก็มาก

ส. โลภะมากไหม

ถ. มาก แต่บางครั้งสติก็มีมาก ที่หลงลืมบ่อยเป็นเพราะ...

ส. วันหนึ่ง ๆ กุศลจิตเกิดมาก หรืออกุศลจิตเกิดมาก เฉพาะวันนี้ ถ้ายังไม่ถึงวันก่อนไม่ได้

ถ. อกุศลจิตเกิดเป็นประจำ นาน ๆ จะเกิดกุศลจิตสักครั้ง

ส. วันนี้ยังเป็นอย่างนี้ คือ วันนี้อกุศลจิตก็ยังคงเกิดมาก อวิชชาก็มาก วันก่อนก็คงเหมือนวันนี้ และวันก่อนๆ ในอดีต ในแสนโกฏิกัปก็เหมือนวันนี้

และยังสงสัยหรือ ว่าทำไมจึงได้หลงลืมสติมากนัก ในเมื่อมีเหตุปัจจัยที่เป็น อกุศลสังขมาเนื้อมานานแสนนานที่จะให้หลงลืมสติอยู่เรื่อย ๆ

ถ. นิ वर्ณ ๕ กามฉันทนิ वर्ณที่ทอนกำลังปัญญา หรือทอนการเจริญ สติปัฏฐาน ผมคิดว่า ปกติเรามีความยินดีพอใจในกามคุณ ๕ เป็นอย่างยิ่ง เพราะสิ่งนี้หรือไม่จึงทำให้หลงลืมสติมาก ไม่ยินดีในการศึกษาธรรม สดับพระธรรมเท่าที่ควร

ส. คำตอบเหมือนกัน เคยพอใจมาแล้วในอดีตมาก เคยมีอวิชชามาแล้วในอดีตมาก เพราะฉะนั้น ย่อมมีปัจจัยให้เกิดอวิชชาและโลภะในปัจจุบันมาก

ทำไมต้องกังวล แทนที่สติจะระลึกทันที เมื่อไม่ค่อยเกิดก็ยังคงสงสัยว่า ทำไมไม่ค่อยเกิด เมื่อไม่ค่อยเกิดก็เกิดเดี๋ยวนี้ เท่านั้นเอง

มัวไปนั่งคิดว่า ทำไมไม่เกิด แทนที่สติจะระลึกทันที ถ้าระลึกเดี๋ยวนี้ทันทีหมดปัญหา ไม่ต้องไปคิดว่า ทำไมไม่เกิด ๆ ก็สงสัยอยู่อย่างนั้น ซึ่งเปล่าประโยชน์ แต่ที่จะให้สติมีกำลังเพราะระลึกทันทีในขณะนี้

ต่อไปนี้เลิกสงสัยอย่างนั้น อาจเกิดสงสัยอีก ก็ให้ทราบวาทังเดียว คือ สติระลึกทันที ถ้าสงสัยอีก ก็ระลึกทันทีอีก เท่านั้นเอง

ถ. ความยินดีพอใจในกามฉันทนิ वर्ณ ผมคิดว่า กามฉันทนิ वर्ณนี้ร้ายกาจ ทำลายปัญญา หรือทำลายความยินดีในการเจริญสติปัฏฐาน วิธีที่จะทอนหรือทำลาย กามฉันทนิ वर्ณให้ลดหรือเบาบางไปจะอย่างไร ผมยังมองไม่เห็นเลย จะประพฤติ อย่างไรดี

ส. อยากจะทอน จะทอนอย่างไร

ถ. นิ वर्ณทั้ง ๕ นี้ ผมเห็นว่า กามฉันทนิ वर्ณเป็นหลักใหญ่ที่สุด

ส. ระลึกทันที สติปัฏฐานเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที เป็นหนทางเดียวหรือเปล่าที่จะต้องให้แน่ใจจริง ๆ เพราะท่านผู้ฟังหลายท่านพยายามหาวิธีอื่น พยายามทอนอย่างนี้ ทำอย่างนั้น พยายามทุกอย่าง แต่ว่า

ไม่ใช่หนทางที่จะดับกิเลส แม้ว่าจะพยายามแสวงหาทางอื่นเพียงใดก็ตาม หนทางเดียวที่จะทอนได้จริง ๆ จนกระทั่งสามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท คือ สติปัฏฐานเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ทันที นี่เป็นหนทางเดียว

ผู้ฟัง อาจารย์กล่าวมาหลายปีให้สติระลึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสกับอชิตมาณพว่า อกุศลมีกามราคะ มานะ ทิฏฐิ อวิชชา และทุจริตทั้งหลายย่อมไหลเข้าไปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้มีสติ เมื่อตาเห็น รูป หูได้ยินเสียง ให้มีสติระลึก รู้ อาจารย์บรรยายมาตั้ง ๑๐ กว่าปีแล้ว ให้ระลึกอยู่ที่ตรงนี้

๑๐๙๒

ส. คำถามของท่านผู้ฟังแสดงว่า ยังไม่แน่ใจว่ามีเพียงหนทางเดียว เพราะฉะนั้น พยายามที่จะหาทางอื่น ไข้ไหม

ถ. ที่อาจารย์พูดผมก็เข้าใจ โดยปกติกามฉันทนิเวศน์ทำให้เราปั่นป่วน วุ่นวายเรื่องราวเกิดขึ้นมากมาย

ส. ท่านผู้ฟังจะเป็นพระอนาคามีบุคคล ก่อนจะเป็นพระโสดาบันบุคคลหรือ

ถ. เป็นไปไม่ได้

ส. เพราะฉะนั้น ต้องเป็นพระโสดาบันบุคคลก่อน พระโสดาบันบุคคลเป็นผู้ที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่า เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม ดับความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล พระโสดาบันจะไปทำอะไรกับกามฉันทนิเวศน์ได้ พระโสดาบันเองยังมีกามฉันทนิเวศน์ ยังพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ แต่ไม่มีความเห็นผิดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น เมื่อยังไม่เป็นพระโสดาบัน จะไปทำอะไรกับกามฉันทนิเวศน์ทางเดียว คือ ระลึกว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมซึ่งเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ นี่เป็นหน้าที่ของผู้ที่อบรมเจริญปัญญาเพื่อที่จะดับกิเลสบรรลुถึงความเป็นพระโสดาบันบุคคล ไม่ใช่ไปทำอย่างอื่น หรือว่าไปแสวงหาหนทางอื่นที่จะดับกามฉันทะ

ถ. จริง แต่เท่าที่สังเกตดูตัวเองมีเรื่องวุ่นวายต่าง ๆ ก็เกี่ยวกับนิเวศน์นี้แหละ

ส. เพราะมัววุ่นที่จะดับกามฉันทนิเวศน์ จึงไม่เจริญปัญญาที่จะดับมิจฉาทิฏฐิ หรือสัkkายทิฏฐิ

ถ. กามฉันทนิเวศน์ทำให้เพลินไป วุ่นวายไปทุกวันนี้ เป็นเหตุทำให้ปัญญาแทนที่จะเจริญเร็วหน่อย กลับทำให้ช้าลง หลงลืมสติวันแล้ววันเล่า บางวันไม่เกิดเลยหลาย ๆ วันก็เคย เป็นการทอนกำลังจริง ๆ

ส. เป็นเพราะกามฉันทนิเวรณ์ หรือเป็นเพราะความไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

ถ. ไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมก็เป็นตัวการทอนกำลัง แต่กามฉันทะนี้ทำให้หลงลืมสติ

ส. ถ้ายังไม่รู้ว่าไม่ใช่ตัวตน จะดับกามฉันทนิเวรณ์ได้อย่างไร ถ้าไม่รู้ว่าเป็นนามธรรมและรูปธรรม จะดับกามฉันทนิเวรณ์ได้อย่างไร และถึงแม้ว่ารู้แล้วก็ยังดับไม่ได้ถ้ายังไม่ใช้พระอนาคามีบุคคล

ไม่อย่ากมีกามฉันทนิเวรณ์ อย่าลืมนะว่า สติปัญฐานนั้นละอภิชฌาและโทมนัส กามฉันทะเกิดเพราะมีปัจจัย ถ้าไม่มีปัจจัยกามฉันทะก็ไม่เกิด และเมื่อกามฉันทะเกิดไม่รู้ว่า เป็นสภาพนามธรรมชนิดหนึ่งจึงเดือดร้อน ยึดถือว่าเป็นเรา เพราะฉะนั้น ถ้าจะดับก็ต้องเกิดปัญญาที่รู้ว่าไม่ใช่เรา เป็นลักษณะของสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัย

ถ. เราเจริญสติ ก็ไม่ใช่ว่าสติปัญญาเกิดขึ้นทุกครั้ง และเมื่อเกิดขึ้นแล้ว จะรู้ความเป็นอนัตตาทุกครั้งก็หาไม่ บางครั้งก็ไม่เป็นไป

ส. เมื่อไม่เป็นไปจะทำอย่างไร ก็ต้องอบรมเจริญสติระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมอื่น ๆ ต่อไปอีก ไม่ใช่ไปร่นวากับกามฉันทนิเวรณ์

ถ. ก็ตัวนี้ทำให้เดือดร้อน

ส. ไม่ใช่การไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมหรือที่ทำให้เดือดร้อน อะไรกันแน่ ที่ทำให้เดือดร้อน การไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมว่าไม่ใช่ตัวตนใช่ไหม ที่ทำให้เดือดร้อน

ผู้ฟัง เรื่องของผู้ที่เจริญสติปัญฐานใหม่ ๆ หรือผิด ๆ มีลักษณะเหมือน ๆ กัน คือ เมื่อโลภะเกิดขึ้นก็เดือดร้อนไม่อยากให้โลภะเกิด เมื่อโทสะเกิดขึ้นก็เดือดร้อนไม่อยากให้โทสะเกิด เมื่อโมหะเกิดขึ้นก็เดือดร้อนไม่อยากให้โมหะเกิด จนกระทั่ง สติปัญฐานเกิดน้อยก็เดือดร้อนอยากให้มีสติปัญฐานเกิดมาก เมื่อสติปัญฐานเกิดมาก ก็ดีใจ ผู้ที่เจริญสติปัญฐานใหม่ ๆ หรือผิด ๆ มีลักษณะอย่างนี้ทั้งหมด

ส่วนการเจริญสติปัฏฐานที่ถูก เจริญไป ๆ รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงมากขึ้น ๆ สภาพธรรมต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อเกิดมากขึ้นแล้ว ความเดือดร้อนจะค่อย ๆ ลดไป เพราะทราบว่า ทุกสิ่งนี้เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย สติปัฏฐานไม่เกิดก็เพราะปัจจัยยังมีน้อย โสกะ โทสะ โมหะเกิดมาก เพราะปัจจัยมีมาก เพราะฉะนั้น เมื่อปัจจัยมีแล้ว ก็ต้องเกิด ถ้าเดือดร้อนขึ้นมาไม่มีสติระลึกรู้ ก็เดือดร้อนกันต่อไป ความเดือดร้อนหรือไม่เดือดร้อนนั้นขึ้นกับปัญญา

ส. เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาจะต้องรู้ทั่ว อย่าลืม ถ้า กามฉันทนิเวศน์เกิดแล้วจะไม่รู้ เมื่อไรจะละความเห็นผิดที่ยึดถือกามฉันทนิเวศน์นั้นว่าเป็นเรา ซึ่งแสดงว่ายังไม่ทั่ว ที่ว่าทั่วนั้น คือ ทั่วจริง ๆ ในชีวิตประจำวันสิ่งใดก็ตามที่ปรากฏแล้วไม่รู้ หรือพยายามที่จะไม่รู้ ในขณะที่นั้นปัญญาจะเจริญไม่ได้ ไม่สามารถที่จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ เพราะฉะนั้น ต้องรู้ไม่ว่าอะไรจะเกิดปรากฏขึ้นเพราะเหตุปัจจัย สติสามารถระลึกรู้ในลักษณะที่แท้จริง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. บางครั้งสติระลึกรู้ลักษณะที่เป็นวิเสสลักษณะแท้ ๆ แต่ในคราวที่กิเลสมีกำลัง ก็ไม่สามารถจะหยุดยั้งได้ในทันที ยังมีติดต่อบีบเนื่องกันอยู่ต่อไป

ส. แสดงให้เห็นว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐานต้องอบรมนานจริง ๆ เพียงเท่านั้นยังไม่พอ เพราะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมชนิดเดียวก็หลงลืมสติ และอกุศลก็มีกำลัง แต่สภาพธรรมตามความเป็นจริงในขณะนั้นเป็นอย่างนั้น ไม่มีใครสามารถที่จะให้บุคคลนั้นแทงตลอดในสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นพระอริยบุคคลทันที ในเมื่อการสะสมที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมยังไม่พร้อม ยังไม่พอ

ถ้าเข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน จะเข้าใจในความหมายของคำว่า อบรม ซึ่งไม่ใช่เกิดขึ้นทันทีได้ เพราะเมื่อสติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม หลังจากนั้น อกุศลประเภทหนึ่งประเภทใดอาจจะเกิด ก็ต้องอบรมปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดต่อ จนกระทั่งปรากฏสภาพที่เป็นอนัตตาจริง ๆ

ความหมายของอนัตตา คือ ไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งสิ้น เมื่อไร แม้ในขณะที่กำลังเห็น ปัญญาก็ต้องสามารถรู้ในลักษณะที่เป็นอนัตตาของสิ่งที่กำลังปรากฏ ซึ่งก่อนอบรมเจริญปัญญาเห็นอัตตาทั้งสิ้น เต็มไปด้วยคนมากมาย วัตถุสิ่งต่าง ๆ

เมื่อไรจะเป็นลักษณะที่เป็นอนัตตาแท้ ๆ จริง ๆ ซึ่งบุคคลที่ประจักษ์แจ้งแล้ว ประจักษ์ว่าไม่ใช่ตัวตนเลย ถ้าไม่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่ระลึกรู้สภาพรู้ทางตาว่า ต่างกับสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จนกว่าจะชิน จนกว่าจะเริ่มรู้จริง ๆ จะไม่มีการประจักษ์แจ้งในสภาพที่เป็นอนัตตาในขณะที่เห็น

แต่ถ้าอบรมเจริญสติระลึกรู้ในสิ่งที่ปรากฏ และเข้าใจจริง ๆ ว่า ลักษณะแท้จริง ต้องไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีวัตถุสิ่งใดในสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงความต่างกันของผู้ที่มีจักขุปสาท มีการเห็น กับผู้ไม่มีจักขุปสาท ไม่มีการเห็นเท่านั้น

ความต่างกันของคนตาดีกับคนตาบอด คือ ในขณะที่กำลังเห็นเป็นโลกหนึ่ง เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏเท่านั้นเองสำหรับผู้ที่มีจักขุปสาท แต่ว่าสำหรับผู้ตาบอด ความต่างกัน คือ เพียงสภาพที่กำลังปรากฏในขณะนี้ไม่มี เพราะฉะนั้น ลักษณะที่แท้จริงของสภาพที่กำลังปรากฏทางตา คือ เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา จะมีสัตว์ มีบุคคล มีวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดในสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นไม่ได้

อนัตตาต้องปรากฏทางตา อนัตตาต้องปรากฏทางหู อนัตตาต้องปรากฏทางจมูก อนัตตาต้องปรากฏทางลิ้น อนัตตาต้องปรากฏทางกาย อนัตตาต้องปรากฏทางใจจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน จึงสามารถดับการยึดถือว่า เป็นอัตตา หรือว่าตัวตนได้

ถ. ที่อาจารย์ว่า มีทางเดียว คือ สติระลึกรู้ ผมสงสัยว่า คีล อินทริยสังวร และมีหลาย ๆ อย่างที่จะช่วยให้สติเกิดขึ้น เป็นไปได้ไหม

ส. ซึ่งได้แก่ จิตและเจตสิกต่าง ๆ เมื่อมีปัจจัยของโสภณเจตสิกจะเกิด โสภณเจตสิกจึงเกิด กุศลจิตจึงเกิด ไม่ใช่เราจะสำรวจ หรือไม่ใช่เราจะทำศีล ถ้าเป็น ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ต้องเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปรมัตถธรรม

แท้ ๆ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน นี่เป็นประโยชน์ของการอบรมเจริญปัญญา คือ การบ่มปัญญาให้สูง ให้เจริญขึ้นด้วยการฟังพระธรรมโดยละเอียด

เมื่อได้ศึกษาเรื่องของปรมัตถธรรม โดยความเข้าใจต้องรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นสภาพที่เป็นจิต หรือเจตสิก หรือรูปที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น เวลาที่กุศลธรรมมีปัจจัย จึงเกิด ไม่ใช่เราเป็นผู้ที่จะทำศีล ถ้ายังคงมีความเห็นว่า เราจะทำศีล ขณะนั้นไม่ใช่ การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่ใช่การศึกษาปรมัตถธรรม

เพราะฉะนั้น จะมีประโยชน์อะไรกับปรมัตถธรรมที่ได้เรียนไปแล้วว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ในเมื่อรู้ว่า เป็นจิตแต่ละประเภท เป็นเจตสิกแต่ละชนิด เป็นรูปแต่ละลักษณะ แต่ก็ยังมีตัวตนที่จะทำอย่างนั้นอย่างนี้ ก็แสดงว่าไม่ได้เข้าใจจริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปรมัตถธรรม

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. อินทรีย์สังวร คือ คน หรือว่าสติเจตสิก

ถ. อย่างในทีฆนิกาย ศีลขันธวรรค มีศีล มหาศีล อินทรีย์สังวร และอะไร ๆ อีกหลายอย่าง

ส. แสดงถึงสภาพของสติเจตสิกชั้นต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปในอารมณ์ต่าง ๆ

ถ. แต่อินทรีย์สังวรไม่ใช่ ...

ส. อินทรีย์สังวร ได้แก่ จักขุอินทรีย์ สังวรทางตา

ถ. สังวรคืออะไร อาจารย์ช่วยขยายศัพท์

ส. สติเกิด จึงระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามขั้นของสติสังวรในปาฏิโมกข์ พระวินัยบัญญัติ หรือว่าสังวรในอินทรีย์ หรือว่าสังวรในอาชีวะ หรือว่าสังวรในการใช้ปัจจัย ทุกอย่างในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมแต่ละชนิดซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ถ. สังวรไม่ให้ล่วงทุจริตกรรม หรือให้เกิดสติ รู้สึกว่ามีหลาย ๆ อย่าง

ส. ดิฉันเรียนถามแล้วว่า คนสังวร หรือว่าสติเจตสิกสังวร

ถ. เจตสิกสังวร

ส. ศึกษาแล้วว่า เป็นเจตสิก ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมที่เกิดกับจิต ดับพร้อมกับจิต เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ท่านผู้ฟังต้องการให้สติปัฏฐานเกิดบ่อย ๆ ใช่มั้ย ต้องการให้เกิดมาก ๆ ใช่มั้ย

ถ. ของดี ใครจะไม่ต้องการ ไม่ว่าใคร ๆ ก็ต้องการทั้งนั้น

ส. สติปัฏฐานที่จะเกิดมากได้ เพราะเกิดขึ้นทีละขณะ ๆ ถ้าขณะนี้สติปัฏฐานยังไม่เกิด จะหวังว่าสติปัฏฐานจะมากได้เมื่อไร แต่ถ้าสติปัฏฐานเกิดขณะนี้ หนึ่งขณะ หนึ่งวินาที ไปอีกหนึ่งวินาที วันหนึ่งก็ต้องเกิดมากได้

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังมุ่งคิดถึงเรื่องอื่นแทนที่จะคิดว่า ถ้าขณะนี้สติปัฏฐานเกิดครั้งหนึ่ง อีกหลาย ๆ วันเกิดอีกครั้งหนึ่ง อีกหลาย ๆ เดือนเกิดอีกครั้งหนึ่ง วันหนึ่งก็มากได้

ไม่พอใจ เข้าไป กิเลสอยู่ที่ไหน อยู่ที่ใจ เป็นนามธรรม ทำอย่างไรจึงจะเอากิเลสซึ่งเป็นนามธรรมออกจากใจได้ ซึ่งไม่เหมือนกับวัตถุที่จะไปหยิบยกดักทิ้งไป จะเอาสติเดียวนี้มาก ๆ หรือว่านิตหนึ่งเดียวนี้ และต่อไปก็เพิ่มขึ้น ๆ ตามกำลัง

ผู้ฟัง เรื่องของปัจจัยได้ฟังเสมอ ๆ เวลาที่ไปฟังพระสวดอภิธรรม พอถึงปัจจัย ได้ฟังค่อนข้างจะชัดเจน ไม่ใช่สวดแบบร้องเพลง สวดอย่างธรรมดาจะได้ฟังชัดเจน จะได้ยินคำว่า วิปากปัจจัย อาหารปัจจัย กัมมปัจจัย ซึ่งตอนที่เรามีชีวิตอยู่เราไม่ค่อยได้ศึกษาพระอภิธรรม แต่พอตายไปจึงมีคนมาสวดให้เราฟัง รู้สึกว่าไม่เป็นประโยชน์แก่เราเลย

ผมฟังอาจารย์บรรยายมาหลายปีแล้ว ฟังที่ไรก็รู้สึกว่าเกิดประโยชน์ เกิดความเลื่อมใสว่า อาจารย์สามารถเอาธรรมซึ่งอยู่ในพระอภิธรรม อยู่ในตำราสมาธิบายว่าความจริงสิ่งเหล่านั้นอยู่ในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น ผมรู้สึกเลื่อมใส และรู้สึกว่าผมจะมีฉันทะในการเผยแพร่ธรรม ตามที่อาจารย์กล่าวว่า บางคนอาจจะมีฉันทะในอะไรบางอย่าง ซึ่งผมก็มีความพอใจที่จะแพร่ธรรมของอาจารย์ และผมก็พยายามทำอยู่

ส. ขออนุโมทนาที่ท่านเห็นประโยชน์ว่า สำหรับเรื่องของปัจจัยทั้งหลายไม่ควรจะเป็นหลังจากที่สิ้นชีวิตแล้วจึงได้ฟังหรือได้ยิน แต่ควรจะเป็นการศึกษา

ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ให้เข้าใจว่า สิ่งที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด แท้ที่จริงแล้ว คือ ทุกขณะในชีวิตประจำวัน ซึ่งถ้าเราไม่ได้ยินได้ฟังเราก็ไม่รู้ เท่านั้นเองว่า ในขณะนี้ การกระทำนี้โดยเหตุปัจจัย หรือว่าโดยอภิปิปัจจัย

เวลาที่โลกเจตสิกเกิดขึ้นทำให้จิตเป็นโลภมูลจิต นอกจากจะทำให้จิตและเจตสิกเกิดแล้ว โลภเจตสิกซึ่งเป็นเหตุนี้ยังทำให้รูปเกิดร่วมด้วย และสำหรับอโลภะ อโทสะก็เช่นเดียวกัน เวลาที่เกิดขึ้น นอกจากจะทำให้จิตและเจตสิกเกิดร่วมด้วยแล้วยังเป็นปัจจัยทำให้รูปเกิดขึ้นเป็นไปในกุศลทั้งหลายด้วย และในขณะที่จิตเจตสิกเกิดขึ้นเป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้างนั่นเอง สภาพธรรมใดเป็นอภิปิ คือ เป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า ในขณะนั้นก็ล้วนแต่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนทั้งสิ้น

ผู้ฟัง พระอภิธรรมนี้ ฟังแล้วจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็เป็นประโยชน์ ขอให้มีโอกาสได้ฟัง จะมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้ว แม้กระทั่งสัตว์เดรัจฉานฟังภาษาคนรู้เรื่องที่ไหน แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ เช่น ค้างคาวในถ้ำได้ฟังพระสวดอภิธรรม ตายไปยังได้เกิดในสวรรค์ชาติสุดท้ายยังได้มาเกิดเป็นลูกศิษย์ของท่านพระสารีบุตร มาเป็นพระที่ทรงพระอภิธรรมมาตลอดด้วย

ส. ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งกล่าวว่า การฟังของท่านสับสน เพราะเป็นเรื่องของสติปัฏฐาน และเป็นเรื่องจิต เป็นเรื่องเจตสิก บางครั้งก็มีเรื่องรูปด้วย และก็มาถึงเรื่องของปัจจัย รู้สึกว่าเป็นการยากสำหรับท่าน เพราะท่านอาจจะไม่คุ้นเคยกับการที่จะศึกษาธรรมในแบบต่าง ๆ เพราะว่าส่วนใหญ่แล้วมักจะศึกษาตามนัยของอภิมมัตถสังคหะซึ่งรจนาโดยท่านพระอนุรุธาจารย์ โดยท่านประมวลจิตทั้งหมดเป็นปริจเฉทที่ ๑ เจตสิกทั้งหมดเป็นปริจเฉทที่ ๒ และต่อไปจนถึงปริจเฉทที่ ๙

แต่สำหรับการอบรมเจริญสติปัฏฐาน จุดประสงค์ในการบรรยายเพื่อที่จะให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาธรรม เพื่อให้เห็นสภาพความเป็นอนัตตาของธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น เมื่อได้พูดถึงเรื่องจิตบ้างเล็กน้อย เจตสิกบ้างเล็กน้อย เพื่อที่จะให้เห็นสภาพความเป็นอนัตตาจริง ๆ ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จึงได้กล่าวถึงเรื่องของปัจจัย เพราะการที่สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดจะเกิดขึ้นต้องมีปัจจัย คือ

สภาพธรรมที่อิงอาศัย อุปการะเกื้อกูลให้สภาพธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้น เพราะสภาพธรรมที่เป็นอนัตตานั้นไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นตามใจชอบได้ แต่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น

สำหรับปัจจัยทั้งหมด มีประเภทใหญ่ ๆ ๒๔ ปัจจัย เป็นส่วนที่ยากที่สุดของพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เพราะในขณะนี้เองจิตของแต่ละบุคคลเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวและดับไปอย่างรวดเร็วทันที ยังไม่มีใครประจักษ์ในการเกิดขึ้นและดับไปของจิตดวงที่ดับไปแล้ว หรือที่กำลังดับอยู่ในขณะนี้ เพราะยังไม่ได้รู้ความจริง หรือว่าความชัดเจนของจิตซึ่งเกิดและดับเมื่อครูนี้อะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร และมีอะไรเป็นปัจจัย แต่พระผู้มีพระภาค แม้จะจิตจะเกิดดับอย่างรวดเร็ว คือ เพียงเกิดขึ้นขณะเดียวและดับไป ก็ทรงตรัสรู้สภาพที่เป็นปัจจัยซึ่งทำให้จิตดวงนั้นเกิดขึ้นและทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นด้วย

๑๐๙๓

เรื่องของปัจจัยเป็นส่วนที่ยากที่สุด จึงได้ขอล่าวถึงเรื่องของปัจจัยก่อน เพราะถ้าจะรอจนถึงปริจเฉท ๘ ก็เป็นเวลาที่ยาวนานมาก และที่จะกล่าวถึงปัจจัยในตอนต้นนี้ ก็จะไม่กล่าวถึงโดยละเอียด เพียงแต่จะแสดงความเป็นปัจจัยเท่าที่ท่านผู้ฟังจะสามารถพิจารณาได้เมื่อกล่าวถึงจิตหรือเจตสิกนั้น ๆ เพราะข้อความในอรรถกถามีว่า

แม้ว่าผู้นั้นจะมีอายุยืนยาวนานสักเท่าไรก็ตาม และพูดถึงแต่เฉพาะเรื่องของปัจจัยเรื่องเดียวตลอดชีวิต ก็ยังไม่จบ

เพราะฉะนั้น ปัจจัยเป็นเรื่องที่จะแสดงให้เห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมโดยละเอียด แต่ในตอนต้นจะขอล่าวถึงปัจจัยเพียงเพื่อให้รู้ในความเป็นอนัตตาของนามธรรมและรูปธรรมในชีวิตประจำวันเท่านั้น

ถ. เจริญพร อาจารย์ อาตมาภาพฟังอยู่ทางชัยนาท อำเภอมนรมย์ มีความสงสัยเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน อาตมาเผยแพร่อยู่ในแนวทางนี้เหมือนกัน โยม ๆ ปฏิบัติไป อาตมาก็กระทำไปด้วย อยากจะถามโยมอาจารย์ว่า ในขณะที่ตาเห็นสี สติระลึการู้สี อย่างนี้ชื่อว่าระลึการู้รูป ใช่หรือไม่ใช่

ส. ต้องหยั่งลงถึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏทางตาเท่านั้นเองเจ้าคะ

ถ. หมายความว่า ลักษณะที่ปรากฏทางตานั่น ไม่เฉพาะสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่ในขณะที่ลักษณะนั้นปรากฏทางตา สติระลึกรู้ลักษณะที่ปรากฏทางตานั่น ขณะนั้นอาตมาขอทราบชัด ๆ ว่า เป็นการระลึกรู้ตรรูปลักษณะสิ่งซึ่งปรากฏทางตานั่นใช่ไหม อาตมาสงสัยเท่านี้

ส. ขณะที่เริ่มพิจารณาเห็นว่า ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่วัตถุสิ่งใด ๆ เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏได้ทางตา ในขณะที่นั้นเป็นการน้อมระลึกรู้ลักษณะของสภาพที่ปรากฏทางตาตามความเป็นจริงเจ้าคะ จนกว่าลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่

บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจะปรากฏจริง ๆ ว่า ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีวัตถุใด ๆ เลยในสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

ถ. ทางตา เป็นสิ่งที่เข้าใจยากมาก ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย พอจะทำความเข้าใจได้ ส่วนทางตา การสะสม ที่เรียกว่าอนุสัย สะสมทีละเล็กทีละน้อยจนเห็นที่ไรที่จะเพิกถอนได้ รู้สึกว่ายากมาก

ส. สภาพธรรมทั้งหมดที่เป็นอนัตตา ต้องเป็นอนัตตาจริง ๆ จะเป็นอนัตตาเพียงตัวหนังสือ หรือว่าเป็นอนัตตาแต่เพียงชื่อไม่ได้ เมื่อสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ต้องหมายความว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นแต่เพียงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละชนิดแต่ละอย่าง ซึ่งปรากฏแต่ละทาง

สำหรับทางตา ต้องทราบจริง ๆ ว่า เมื่อเห็นแล้วมีการนึกถึงรูปร่างลักษณะแน่นอนจึงปรากฏเป็นคน หรือเป็นวัตถุ หรือเป็นสิ่งของต่าง ๆ ถ้าเพียงเห็นและไม่นึกถึงรูปร่างลักษณะจะปรากฏเป็นคนแต่ละคน หรือว่าเป็นวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ได้ไหม ไม่มีทางเป็นไปได้เลย ลองดู เพียงชั่วขณะที่หลับตา และลืมตาทันที ชั่วขณะเดียวที่ลืมตาขึ้นมาจะบอกได้ไหมว่าเห็นอะไร ก็จะเพียงเห็นสิ่งที่ปรากฏ แต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไรถ้าไม่นึกถึงรูปร่างลักษณะ

เพราะฉะนั้น ทางตา หลังจากที่วิจิตเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาดับไปหมดแล้ว ภาวปัจจัยเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มโนทวารวิถีเกิดต่อทันที ไม่มีใครไประงับยับยั้งการเกิดต่อของมโนทวารวิถีได้ นี่เป็นเหตุที่ทำให้ดูเหมือนปรากฏว่า เห็นคนกำลังนั่ง กำลังยืน กำลังนอน กำลังเดิน หรือว่าเห็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ

ถ้าเพียงแต่ทางมโนทวารวิถีจิตไม่นึกถึงรูปร่างลักษณะเท่านั้น จะไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีวัตถุสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น บางครั้งท่านผู้ฟังเห็น แต่ไม่ชัด ไม่รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร เคยมีไหมอย่างนี้ ซึ่งแสดงว่า ทางมโนทวารไม่ได้นึกถึงรูปร่างลักษณะของสิ่งนั้น จึงไม่รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร หรือบางทีเห็นรูปร่างลักษณะ แต่ยังไม่แน่ใจว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร จนกว่าจะสัมผัสกระทบ หรือว่าหยิบขึ้นมาพิจารณาดูจึงจะรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร แสดงให้เห็นว่า ตามความเป็นจริง ทางตาเพียงเห็น ทางตาจะรู้ไม่ได้ว่าสิ่งนั้นเป็น

อะไร คือ ถึงแม้ว่าเห็นแล้ว บางอย่างยังต้องสัมผัส ยังต้องหยิบขึ้นมาพิจารณาดู จนกว่าจะแน่ใจว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร ซึ่งในขณะที่กำลังพิจารณาถึงรูปร่างลักษณะ ในขณะนั้นไม่ใช่จิตเห็นทางตา เพราะฉะนั้น สำหรับทางตาเพียงเห็น และก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาจริง ๆ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่รู้ว่า ปัญญาจะต้องอบรมเจริญจนกว่าจะประจักษ์แจ้งใน สภาพที่เป็นอนัตตาของธรรมทั้งหลาย ต้องไม่เว้น ทางตาก็คงต้องปรากฏสภาพที่เป็น อนัตตา ทางหูก็ต้องปรากฏสภาพที่เป็นอนัตตา ทางจมูกก็ต้องปรากฏสภาพที่เป็น อนัตตา ทางลิ้นก็ต้องปรากฏสภาพที่เป็นอนัตตา ทางกาย ทางใจก็ต้องปรากฏสภาพ ที่เป็นอนัตตา

ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่ว่าปัญญาจะสามารถประจักษ์แจ้ง โดยที่ไม่อบรมเจริญสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นเพียงนามธรรมและ รูปธรรมในขณะนี้ ในขณะนี้ไม่มีอะไรเลยนอกจากนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น ที่ปัญญาจะรู้ลักษณะของนามธรรมจริง ๆ ก็เพราะสติระลึกรู้ได้ว่า ขณะนี้สภาพธรรมใด กำลังเป็นนามธรรมที่ปรากฏ สภาพใดเป็นรูปธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งนี่คือการอบรม เจริญปัญญา ถ้าในขณะนี้ยังหานามธรรมและรูปธรรมไม่พบ หาไม่เจอ การที่ปัญญา จะประจักษ์แจ้งว่า สภาพธรรมนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็ย่อมจะเป็นไป ไม่ได้

ขณะนี้ สภาพรู้ทางตาที่กำลังเห็น ทางหนึ่งที่จะรู้ลักษณะของนามธรรม สภาพรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ระลึกรู้หรือยัง ถ้ายังไม่ระลึกรู้เพราะว่าระลึกรู้ยาก ก็ให้รู้ว่า ขณะนี้เป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ซึ่งปัญญาจะต้องอบรมจนกว่าจะรู้ ถ้าไม่รู้ก็ไม่มีทางที่จะดับกิเลส เพราะทางตายังปรากฏว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ยังไม่ใช่อนัตตา เมื่อไม่ใช่อนัตตา ก็ต้องเป็นตัวตน ยังเป็นอัตตาอยู่ ก็ดับกิเลสไม่ได้

เพราะฉะนั้น ทางตากดี ทางหูก็ดี ทางจมูกก็ดี ทางลิ้นก็ดี ทางกายก็ดี ทางใจก็ดี ทั้งหมดต้องเข้าใจว่า สภาพธรรมใดเป็นนามธรรม เพื่อสติจะได้ระลึกได้ และศึกษาจนกระทั่งเป็นความรู้ชัด

แต่ในตอนต้น ๆ ไม่มีใครสามารถที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพของความเป็นอนัตตาได้โดยรวดเร็ว ถ้าไม่เคยอบรมเจริญปัญญาในอดีตมาก่อน แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงอบรมพระบารมีถึง ๔ อสงไขยแสนกัป ไม่ได้เป็นพระโสดาบันในชาติใดชาติหนึ่งมาก่อนชาติสุดท้ายที่จะทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในคืนวันวิสาขบูชา แสดงให้เห็นว่า การอบรมปัญญาที่จะประจักษ์ความเป็นอนัตตาสำหรับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเองที่จะดับกิเลสถึงความเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังต้องอบรมพระบารมีถึง ๔ อสงไขยแสนกัป

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปัญญาน้อยกว่านั้น ก็ต้องอบรมเจริญปัญญานาน เพียงแต่ว่าเมื่อไม่ปรารถนาที่จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่ต้องอบรมบารมีถึง ๔ อสงไขยแสนกัป หรือ ๘ อสงไขยแสนกัป หรือ ๑๖ อสงไขยแสนกัป ตามประเภทของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า จะเป็นผู้ที่บรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยศรัทธา หรือด้วยวิริยะ หรือด้วยปัญญา

เรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมไปเรื่อย ๆ แล้วแต่ว่าจะมีปัจจัยให้สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ในขณะใด ซึ่งปัจจัยที่จะทำให้สติเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม คือ การฟังธรรม และการพิจารณาธรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนั่นเอง

ถ. ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานใหม่ ๆ ถ้าไม่ทวารวิธียังไม่ปรากฏ ไม่ว่าจะป็นอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายมากระทบ ขณะพิจารณาขณะนั้นจะพิจารณานามก็ดี รูปก็ดี คล้าย ๆ กับว่า น้อมเอาหรือนึกเอาว่า นี่เป็นรูป หรือว่านี่เป็นนาม เพราะอารมณ์ยังไม่ปรากฏชัด เพราะฉะนั้น ที่เราพิจารณาว่านี่เป็นรูป นี่เป็นนาม ก็คล้ายกับว่านึกเอาเท่านั้น ใช่มั้ย

ส. เป็นเรื่องยากจริง ๆ สำหรับการเจริญขึ้นทีละเล็กทีละน้อยของสติปัฏฐาน

ถ. เวลาที่นี้เป็นรูปกับสภาพที่เป็นนามนั้น ปัญญาแยกไม่ออก เพราะฉะนั้น ที่ว่านี่เภา ๆ ก็เพราะว่า เวลาที่รู้สึกตัว อารมณ์ทางตาปรากฏ น้อมไปคิดว่าเป็นรูป บ้างครั้งก็น้อมไปว่าเป็นนาม คล้าย ๆ กับว่า นี่เภา แต่แท้ที่จริงรูปก็ดี นามก็ดี ยังแยกไม่ออก

ส. เป็นการถูกต้องทุกประการที่จะต้องเป็นอย่างนี้ เพราะไม่มีใครสามารถที่จะเกิดปัญญาอย่างรวดเร็วและประจักษ์แจ้งในสภาพที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม โดยความเป็นอนัตตาทันที อย่างลิ้ม ๔ อสงไขยแสนกัป หรือ ๒ อสงไขยแสนกัป หรือแสนกัป หรือเมื่อไม่เป็นพระมหาสาวกก็น้อยกว่านั้น แต่ไม่ใช่เมื่อวานนี้กับวันนี้ หรือว่าเดือนก่อนกับเดือนนี้ หรือว่าปีก่อนกับปีนี้ หรือว่าชาติก่อนกับชาตินี้

ที่น้อมไปนั้น ถูกต้องแล้วที่จะต้องเริ่มจากการน้อมโดยการคิด แต่ไม่ใช่หมายความว่าต้องคิด แล้วแต่การคิดจะเกิดหรือไม่เกิด แต่ขณะที่ยังไม่รู้ชัด ขณะนั้นก็ยังเป็นส่วนของการน้อมด้วยความคิด เพราะยังไม่ใช่การประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม แต่เป็นการถูกต้องที่จะมีการเริ่มน้อมไปสู่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าความรู้ชัดหรือการประจักษ์แจ้งจะเกิดขึ้นเพราะอาศัยการน้อมไปเรื่อย ๆ จากชาติหนึ่งเป็นอีกชาติหนึ่ง ๆ เรื่อย ๆ ไป

มีใครมีวิธีที่จะทำให้พืชที่ต้องอาศัยกาลเวลาเป็นเดือน เป็นปี ให้ดอกให้ผลภายในวันสองวันที่ปลูกได้บ้าง ก็เป็นไปไม่ได้ และยังเป็นปัญญา ก็ยังเจริญยากจริง ๆ

ถ. ขณะนี้น้อมไป ไซ้เป็นสติที่ระลึกหรือไม่ว่า

ส. เป็น สติเกิด เพราะขณะนั้นไม่ได้ระลึกที่อื่น แต่กำลังน้อมไปที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ลืมใช้ไหมว่า ขณะนี้สภาพธรรมที่ปรากฏทางตาเป็นของจริง และจะจริงยิ่งกว่านั้นเมื่อปรากฏว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสภาพธรรมลักษณะหนึ่งซึ่งปรากฏทางตา ไม่ปรากฏทางอื่น

การที่เคยมีตัวตน คือ ตัวเอง และมีบุคคลอื่นมากหน้าหลายตา รวมทั้งวัตถุสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้หลายแสนกัปชาติมาแล้ว กับการที่จะรู้ว่าไม่มีตัวตนเลย ไม่มีสัตว์ไม่มีวัตถุสิ่งใด ๆ เป็นแต่เพียงนามธรรมชนิดหนึ่งเกิดขึ้นและดับ เป็นแต่เพียงรูปธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นและดับ เป็นรูปธรรมแต่ละชนิดประชุมรวมกัน และเป็นนามธรรมแต่ละชนิดซึ่งเกิดดับสืบทอดกันจึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็จะต้องอาศัยสติระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมบ้าง ของรูปธรรมบ้าง แต่ละชนิด แต่ละลักษณะที่กำลังปรากฏจริง ๆ

จริงไหม ที่ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล จริงหรือเปล่า ที่เป็นนามธรรมแต่ละชนิด คือ สภาพเห็นไม่ใช่สภาพได้ยิน ไม่ใช่สภาพคิดนึก ไม่ใช่สภาพที่รู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ จริงหรือเปล่าที่ว่า รูปธรรมแต่ละลักษณะปรากฏแต่ละทางและกีดดับไป จึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้ ขึ้นฟัง ขึ้นพิจารณา ก็จะต้องให้ประจักษ์แจ้งความจริงถึงขั้นยิ่งกว่านี้ คือ ประจักษ์ในสภาพที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลใด ๆ ไม่ใช่ที่กำลังเห็นเป็นคน และคนนี้เกิดดับ นั้นยังไม่ใช่การประจักษ์ลักษณะของอนัตตา จนกว่าสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาไม่ใช่คน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งเท่านั้นเอง สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ร้อน ไม่แข็ง ไม่เย็น ไม่ร้อน กระทบสัมผัสไม่ได้ เพียงเห็นได้เท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่เป็นเรื่องที่จะต้องค่อย ๆ อบรมจากการฟัง การพิจารณา การน้อมระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏไปเรื่อย ๆ

ถ. อีกประการหนึ่ง ขณะที่สติระลึกรู้ตรงเย็น ในขณะนั้นที่พูดกันว่า แยกรูปแยกนาม อาตมาเข้าใจว่า ในขณะที่สติระลึกรู้ตรงเย็นที่ปรากฏ ในขณะนั้นแยกแล้ว อย่างนี้อาตมาจะเข้าใจผิดหรือถูก ขอเจริญพรถาม

สุ. ขณะที่ระลึกที่รูปที่เย็น ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นแขนเราเย็น หรือว่าตัวเราเย็น ในขณะนั้นศึกษาลักษณะที่เย็นรู้ว่า เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งเท่านั้น ในขณะนั้นรู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นแต่เพียงลักษณะที่เย็น แต่สักระยะก็ถึง ๒๐ คือ

ยึดถือรูปว่าเป็นตน ยึดถือเวทนาขันธ ยึดถือสัญญาขันธ ยึดถือสังขารขันธ ยึดถือวิญญาณขันธ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ระลึกถึงลักษณะของรูป กำลังรู้ว่า ในขณะที่นั้นเป็นแต่เพียงสภาพเย็น จึงไม่ใช่เรา ขณะนั้นรู้ลักษณะของรูปขันธ แต่ถ้าในขณะที่นั้นไม่ได้อบรมเจริญสติระลึกถึงลักษณะของสภาพที่รู้เย็น ขณะนั้นก็ยังเป็นเราซึ่งกำลังรู้รูปเจ้าค่ะ

เพราะฉะนั้น กว่าที่ยึดถือขันธ ๕ จะค่อย ๆ ละคลายลงไปด้วยการรู้ลักษณะของรูปและด้วยการรู้ลักษณะของนาม ก็จะต้องพิจารณาลักษณะของขันธทั้ง ๕ ขันธ เพราะแม้ว่าบางครั้งกำลังพิจารณาลักษณะของสภาพรู้ เช่น กำลังเห็นก็ดี หรือกำลังได้ยินก็ดี เสียงปรากฏเพราะมีสภาพรู้เสียง ขณะนั้นก็ยังมียึดถือเวทนา ความรู้สึกว่าเป็นเราได้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงจำแนกขันธ ๕ ก็เพื่อให้อบรมเจริญปัญญาพิจารณาขันธทั้ง ๕ จนกว่าจะละคลายการยึดถือขันธทั้ง ๕ ว่า เป็นเรา เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลเจ้าค่ะ

และในวันหนึ่ง ๆ ที่สติจะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ควรมีได้ตลอดเวลา โดยไม่เลือกกาล หรือว่าไม่เลือกสถานที่ เพราะขณะใดที่มีการเห็น สติก็ระลึกได้ ขณะที่ได้ยินสติก็ระลึกได้ ขณะที่ได้กลิ่นสติก็ระลึกได้ ขณะที่ลิ้มรส สติก็ระลึกได้ ขณะที่กำลังกระทบสัมผัสขณะนี้ สติก็ระลึกได้ ขณะที่คิดนึกต่าง ๆ ทางใจสติก็ระลึกได้ เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งไม่ใช่ตัวตนทั้งหมด แต่เมื่อไรปัญญาจะรู้ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนของธรรมที่กำลังปรากฏได้ถูกต้องตามความเป็นจริง ก็ต้องอบรมเจริญไปเรื่อย ๆ ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมบ้าง รูปธรรมบ้างที่กำลังปรากฏ

ถ้าระลึกแล้วยังไม่รู้ จะทำอย่างไรดี จะโกรธ หรือจะอึดอัดใจ ก็เปล่าประโยชน์ ทั้งสิ้น แต่ว่าระลึกอีก ศึกษาอีก ในขณะนั้นเป็นสัมมาวาจาโม ระลึกชอบ เพียรชอบ แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ควรจะทำถ้อย หรือว่าควรที่จะหงุดหงิดรำคาญใจ เมื่อความไม่รู้สะสมมามาก กว่าความรู้จะเจริญขึ้น ก็ต้องอาศัยกาลเวลานานมากทีเดียว

๑๐๙๔

นามธรรมเกิดดับอยู่ตลอดเวลา แต่ว่ารู้เพียงชื่อว่าเป็นนามธรรม รู้เพียงชื่อนามธรรมนั้นเป็นสภาพรู้ ทั้ง ๆ ที่ลักษณะของนามธรรมก็เกิดขึ้นรู้สิ่งที่กำลังปรากฏอยู่เรื่อย ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น ที่จะให้รู้จริง ๆ ว่า สภาพรู้ต่างกับรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ ก็จะต้องอาศัยการระลึกได้ในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่กำลังกระทบสัมผัส ในขณะที่คิดนึก นอกจากนี้มีหนทางอื่นใหม่

ถ้าอยากจะหาทางลัด หรือทางเร็ว ก็ลองพิจารณาดูว่า ยังมีหนทางอื่นอีกไหม นอกจากหนทางนี้ซึ่งเป็นหนทางเดียว คือ สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏและศึกษา คือ พิจารณา จนกว่าจะเป็นความรู้ชัด แต่ทั้ง ๆ ที่มีจิตเกิดดับตั้งแต่ตื่นจนกระทั่งถึงบัดนี้ ก็ยังไม่รู้ว่าเป็นจิตที่รู้

สำหรับ**อารมณ์ณัติปฏิจจ** หมายความว่าสิ่งซึ่งเป็นที่พอใจอย่างยิ่งของจิต อารมณ์ที่มีกำลัง ที่ประทับใจ ที่ทำให้จิตพอใจและแสวงหา หรือปรารถนาอารมณ์นั้น อารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ณัติปฏิจจที่ทำให้จิตนั้น ๆ เกิดขึ้น

นี่เป็นชีวิตประจำวัน ซึ่งตั้งแต่ลืมตาตื่นยังไม่ทราบเลยว่า โลกะส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นดับ เพราะฉะนั้น จะมากสักเท่าไรในวันหนึ่ง ๆ ตั้งแต่ลืมตาตื่นขึ้นจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ แต่เพราะไม่รู้ว่าขณะนั้นเป็นโลกมุขจิต บางท่านก็กล่าวว่า ท่านไม่มีโลกะ เพราะอารมณ์ของโลกะที่ไม่มีกำลังนั้นไม่เป็นอารมณ์ณัติปฏิจจ แต่ขณะใดก็ตามที่ท่านเกิดความรู้สึกว่า ท่านมีความพอใจ มีความอยากได้ มีความต้องการ ในขณะนั้นให้ทราบว่า อารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ณัติปฏิจจ ทำให้จิตประทับใจ หรือว่าพึงพอใจ หรือว่าปรารถนาในอารมณ์นั้น ซึ่งวันหนึ่ง ๆ มีแต่โลกะทั้งนั้นก็ยังไม่รู้ จนกว่าอารมณ์นั้นจะเป็นอารมณ์ที่พอใจอย่างยิ่งจึงจะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นโลกมุขจิต

เพราะฉะนั้น การรู้เรื่องสภาพของจิตใจในวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า ถ้าไม่ทรงแสดงเรื่องของปัจจย ก็เป็นเรื่องที่รู้ยาก เพราะโลกะมีหลายระดับ มีหลายชั้น โลกะ

บาง ๆ ซึ่งมีอยู่เป็นประจำไม่สามารถรู้ได้ว่าเป็นโลภะ จนกว่าอารมณ์นั้นจะเป็นอารมณ์ที่ปรารถนาที่ต้องการอย่างยิ่งจึงจะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นโลภะ

สำหรับโลภมูลจิต มีมากในวันหนึ่ง ๆ จึงควรอย่างยิ่งที่จะได้รู้เรื่องของโลภะมาก ๆ ว่า โลภะนั้นปรารถนาในอารมณ์ใดบ้าง มิฉะนั้นจะไม่สามารถละโลภะได้เลย

สำหรับอารมณ์ ซึ่งเป็นอารมณ์ที่พอใจอย่างยิ่งที่เป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัย โดยนัยของจิต ได้แก่ จิต ๘๔ ดวง เว้นจิตเพียง ๕ ดวง คือ โทสมูลจิต ๒ ดวง โมหมูลจิต ๒ ดวง และทุกขกายวิญญูณ ๑ ดวง

นี่เป็นชีวิตประจำวันที่จะให้เห็นว่า โลภะเกิดมากเพียงใด มีท่านผู้ใดต้องการโทสมูลจิตบ้าง ไม่มี เพราะฉะนั้น โทสมูลจิตจึงไม่เป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัย มีท่านผู้ใดต้องการโมหมูลจิตบ้าง ก็ไม่มีอีก เพราะฉะนั้น โมหมูลจิตไม่เป็นปฏิบัติปัจจัย มีใครต้องการทุกขกายวิญญูณ คือ ความไม่สบายกาย ความป่วยไข้ ความปวดเมื่อย ความทุกข์ต่าง ๆ ทางกาย ก็ไม่มีใครปรารถนาอีก เพราะฉะนั้น สำหรับโทสมูลจิต ๒ ดวง โมหมูลจิต ๒ ดวง และทุกขกายวิญญูณ ๑ ดวง ไม่เป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัย

และสำหรับอารมณ์ปฏิบัติปัจจัยนั้น ไม่ใช่เป็นปัจจัยให้เกิดโลภะอย่างเดียว ในชีวิตประจำวันบางท่านฝึกฝนในกุศล เพราะฉะนั้น มหากุศลจิต ๘ ก็เป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้ หรือว่าให้เกิดโลภะก็ได้

ชีวิตประจำวันของท่านผู้ฟังยังไม่ได้อบรมเจริญสมณะ ความสงบ จนกระทั่งฌานจิตเกิด ยังไม่มีรูปาวจรกุศล หรืออรูปาวจรกุศล เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวันของท่านผู้ฟังก็จะมีกุศลบ้างหรืออกุศลบ้าง ขณะที่ท่านปรารถนาพอใจในกุศล ขณะนั้นกุศลเป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัยได้ แล้วแต่ว่าขณะนั้นจิตซึ่งมีกุศลเป็นอารมณ์ จะเป็นมหากุศล หรือเป็นอกุศล

นี่เป็นความละเอียด มิฉะนั้นท่านผู้ฟังจะไม่ทราบเลยว่า จิตของท่านในขณะนี้ เป็นกุศลหรืออกุศล

ทุกท่านเคยให้ทาน เคยคิดถึงทานที่ให้แล้วไหม ตามความเป็นจริง ขณะนี้กำลังพูดถึงเรื่องปัจจัยที่เป็นอภิมมณาธิปัตติปัจจัย เคยใช่ไหม ในขณะที่ระลึกถึงทานที่ให้แล้วทราบไหมว่า จิตที่กำลังคิดถึงทานที่ได้กระทำแล้วนั้นเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล

การอบรมเจริญสติปัฏฐานเพื่อละอกุศล แต่ทราบได้ที่ยังไม่รู้ว่า ขณะใดเป็นกุศล หรือขณะใดเป็นอกุศล ย่อมละอกุศลไม่ได้ การฟังธรรมเพื่อให้เกิดความเห็นถูกในสภาพธรรมตามความเป็นจริงเพื่อขัดเกลากิเลส เพื่อดับอกุศล เพราะฉะนั้น จึงต้องรู้จริง ๆ ว่า จิตในขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล

ถ้านึกถึงทานแล้วมีความสำคัญตน ในขณะนั้นเป็นอกุศล มีความรู้สึกว่าเป็นทานของเรา หรือว่าเราสามารถที่จะกระทำทานได้อย่างประณีต ในขณะนั้นให้ทราบว่า แม้คิดถึงทานกุศลที่ได้กระทำแล้ว แต่จิตที่มีกุศลนั้นเป็นอารมณ์ก็ยังเป็นโลกมูลจิตได้ ถ้าไม่รู้อย่างนี้จะขัดเกล่าได้ไหมในขณะนั้น

กำลังพอใจในกุศลของตนที่ได้กระทำแล้ว สติไม่ได้ระลึกจึงไม่รู้ว่า ในขณะนั้นเป็นอกุศล เป็นโลกมูลจิต ประกอบด้วยความสำคัญตน ไม่ว่าจะเข้าไปในทาน หรือในศีลก็ตาม

ท่านที่เป็นผู้รักาศีล มีความสำคัญตนว่า เราเป็นผู้ที่มีศีล คนอื่นเป็นผู้ที่ทุศีล ในขณะนั้นแม้ระลึกถึงศีลของตน โลกมูลจิตก็เกิดได้

เพราะฉะนั้น เรื่องของโลกมูลจิตเป็นเรื่องซึ่งมากจริง ๆ และถ้าไม่รู้ในความละเอียดของโลกมูลจิตจะไม่ทราบเลยว่า ในขณะนั้นเป็นอกุศลที่ควรละ เพราะถึงแม้ว่าจะนึกถึงกุศลประเภทต่าง ๆ จิตที่นึกถึงกุศลประเภทนั้น ๆ ก็ยังเป็นอกุศลได้

สำหรับโลกียกุศลทั้งหมด เป็นปัจจัยให้เกิดโลกมูลจิตได้ และเป็นอภิมมณาธิปัตติปัจจัยของกุศลก็ได้ หรือของโลกมูลจิตก็ได้ แต่สำหรับโลกุตตรกุศลไม่สามารถเป็นอภิมมณาธิปัตติปัจจัยของอกุศลได้

ท่านผู้ฟังเคยสังเกตชีวิตประจำวันของท่านไหมว่า อะไรเป็นอภิมมณาธิปัตติปัจจัย เป็นสิ่งที่ท่านพอใจอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งได้ฟังเรื่องของอรัมมณานิปปิปัจจยแล้วท่านบอกว่า ท่านไม่มีอรัมมณานิปปิปัจจยที่เป็นกุศลเลย ท่านมีกุศลจริง เกิดและดับไปแล้ว และเวลาที่ระลึกถึงกุศลนั้น ๆ ก็เฉย ๆ ไม่เป็นเหตุให้เกิดกุศลที่ผ่องใสขึ้น แต่สำหรับทางฝ่ายอกุศล ท่านมีอรัมมณานิปปิปัจจยทั้งนั้น เพราะท่านเป็นผู้ที่ชอบดอกไม้ ต้นไม้ สัตว์ ชอบดูหนัง ชอบสนุกรสนานรื่นเริง เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันของท่านผู้นั้น อรัมมณานิปปิปัจจยของท่านเป็นอกุศล แต่ว่ากุศลไม่ได้เป็นอรัมมณานิปปิปัจจยของท่านเลย

เพราะฉะนั้น ประโยชน์ คือ ท่านผู้ฟังจะได้ทราบว่า ในวันหนึ่ง ๆ สิ่งที่ท่านคิด และพวจินัน เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ซึ่งถ้ารู้อย่างนี้ ก็จะได้ละคลายทางฝ่ายอกุศล

สำหรับรูปทั้งหมด รูปที่ดีเป็นอรัมมณานิปปิปัจจยแก่โลกมูลจิต รูปที่ดีเป็นปัจจยแก่กุศลจิตได้ แต่ไม่เป็นอรัมมณานิปปิปัจจยให้แก่กุศลจิต ลองคิดดู ในชีวิตประจำวันว่า จริงไหม นี่เป็นชีวิตประจำวัน ซึ่งถ้าไม่พิจารณาจะไม่ทราบว่า จิตของท่านเป็นกุศลหรืออกุศลในขณะที่มีรูปนั้น ๆ เป็นอารมณ์

ทุกท่านชอบรูปที่ดี เป็นโลกะ หรือเป็นกุศลในขณะนั้น เป็นโลกมูลจิต

แต่เวลาที่มีรูปที่ดี และสละรูปนั้นให้บุคคลอื่น ขณะนั้นเป็นกุศลจิต เพราะท่านไม่ได้ติดในรูปนั้น เพราะฉะนั้น รูปที่ดีเป็นรูปที่มีกำลัง ทำให้เกิดความต้องการ ทำให้เกิดการแสวงหาได้ รูปที่ดีจึงเป็นที่ปรารถนา เป็นอรัมมณานิปปิปัจจยของโลภมูลจิต แต่เวลาที่ท่านจะสละรูปนั้น ในขณะนั้นเป็นกุศล เพราะฉะนั้น รูปที่ดีทั้งหมดไม่เป็นอรัมมณานิปปิปัจจยของกุศล แต่เป็นอรัมมณานิปปิปัจจยของอกุศล

นี่คือชีวิตประจำวันเหมือนกัน ไม่ว่ารูปใดก็ตามที่ท่านแสวงหาทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในขณะนั้นให้ทราบว่า จิตที่กำลังแสวงหา หรือต้องการจะเป็นกุศลไม่ได้ ต้องเป็นอกุศล

ท่านผู้ฟังไม่เคยคิดหรือว่า จะเป็นกุศลบ้างหรือเปล่าสำหรับความพอใจในรูป หรือการแสวงหา การต้องการในรูป อย่างเช่น พระพุทธรูป หรือพระเครื่องก็ตาม เป็นรูป เป็นวัตถุ ขณะนั้นท่านคิดว่า เป็นกุศล หรือว่าเป็นโลกมูลจิต ถ้าเกิดความ

ต้องการแสวงหาขึ้น เคยพิจารณาไหม ถ้าไม่พิจารณาก็ไม่ทราบ คิดว่า จิตในขณะนั้น เป็นกุศลอีกแล้ว ทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมที่แท้จริงเป็นอกุศล เมื่อไม่เข้าใจความละเอียด ไม่ตรวจสอบกับเรื่องของปัจจัยจะไม่ทราบเลยว่า แท้ที่จริงแล้วในขณะนั้นไม่ใช่กุศล เป็นอกุศล

ถ้าเห็นพระพุทธรูป ระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาค ในขณะนั้นเป็นกุศล แน่นนอน เพราะรูปเป็นอารมณ์ของกุศลจิตได้ แต่รูปไม่เป็นอารมณ์วิปัสสนาของ กุศลจิต

การดับกิเลสที่ยากไหม ถ้าไม่รู้ตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน

เพราะฉะนั้น อารมณ์ปัจจุบัน หมายความว่าถึงสิ่งที่เป็นอารมณ์ของจิตและ เจตสิก โดยเป็นสิ่งที่จิตและเจตสิกรู้ในขณะนั้น แต่สำหรับอารมณ์วิปัสสนาของ จิต หมายความว่าถึงเป็นอารมณ์ซึ่งเป็นทีพอใจอย่างยิ่ง

ถ. ทำไมเป็นปัจจัยแก่กุศลได้ แต่แก่กุศลจิตไม่ได้

ส. เวลาที่มีรูปเป็นอารมณ์และกุศลจิตเกิด จะมีการสละวัตถุนั้นเพื่อคนอื่น เพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่น จะมีการให้ มีการสละออก ไม่ใช่มีการติด ในขณะนั้น เป็นกุศลจิต

ตามปกติธรรมดา ทุกท่านปรารถนารูป เป็นโลกมูลจิตส่วนใหญ่ แต่ขณะใดก็ตามซึ่งเห็นประโยชน์ของบุคคลอื่น เพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่นและสละวัตถุนั้นให้ ในขณะนั้นจึงเป็นกุศล แต่ถ้าในขณะใดที่พอใจหรือติด ในขณะนั้นเป็นโลกมูลจิต เป็นอกุศล คือ ต้องรู้ก่อนว่า ขณะใดเป็นกุศล และขณะใดเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น เวลาที่เป็นอารมณ์ที่ดี ที่พอใจอย่างยิ่ง ขณะนั้นอารมณ์นั้นเป็นอารมณ์วิปัสสนาทำให้ จิตพอใจอย่างหนักแน่น มีความต้องการ มีการแสวงหา

ถ้าเป็นโลกะธรรมดา ๆ ตั้งแต่ลืมตาจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ โลกมูลจิตเกิดนับไม่ถ้วน จริง ๆ แต่ยังไม่รู้สึกถึงความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น ยังไม่รู้ตัวเองว่ามีโลกะ จนกว่าสิ่งที่เป็นอารมณ์นั้นจะเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง อย่างหนักแน่น เป็นอารมณ์วิปัสสนา ทำให้มีการแสวงหา หรือว่าการติด ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ อารมณ์อย่างนี้มีมาก

ใหม่ อารมณ์ของโลกะมีอยู่เรื่อย ๆ แต่บางอารมณ์เท่านั้นที่เป็นอารมณ์นาฬิกิต
ของโลกมูลจิต

ถ. ของกุศลไม่มีเลยหรือ

ส. เวลาที่กุศลจิตเกิด ไม่ติดในวัตถุ หรือในรูปนั้น สามารถที่จะสลະสิ่งที่
ปรากฏทางตา เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่นได้ ในขณะนั้น
จึงเป็นกุศล แต่เพราะสลະไม่ได้จึงเป็นอารมณ์นาฬิกิตของอกุศล คือ ของโลกะ

ถ. อารมณ์ที่เป็นอธิปติมาก ๆ บางครั้งก็สลະได้

ส. ขณะใดที่สลະ ขณะนั้นเป็นกุศล มีรูปนั้นเป็นอารมณ์ แต่อารมณ์นา
ฬิกิตหมายความว่า เป็นที่พอใจอย่างยิ่ง

ถ. ก็เป็นอารมณ์ให้แก่จิตทั้ง ๒ ฝ่ายได้ ฝ่ายหนึ่งเห็นแก่ประโยชน์สุขของ
คนอื่นก็ให้ได้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งคงจะเป็นสิ่งที่น่าหวงแหน ต้องเก็บไว้ หวงแหนเก็บไว้
แสวงหาเก็บไว้ ก็เป็นอารมณ์แก่ทั้งกุศลจิตและอกุศลจิต ทำไมจึงว่า เป็นอธิปติทาง
กุศลไม่ได้ เป็นได้เฉพาะอกุศลที่เป็นโลกะเท่านั้น

ส. เวลาที่สลະให้ หมายความว่า ไม่มีความผูกพัน หรืออารมณ์นั้นไม่มี
กำลังอย่างหนักแน่นที่จะให้ติดข้องอีกต่อไปจึงสลະได้ ขณะนั้นเป็นอารมณ์ของกุศลจิต
ที่สลະ แต่ขณะใดที่ต้องการ แสวงหา พอใจอย่างหนักแน่น ขณะนั้นให้ทราบว่
เป็นอกุศลแน่นอน

ถ. ท่านพระพาหิยะได้ฟังเพื่อนเก่าของท่านมาเตือนว่า เวลาที่พระพุทธเจ้า
เกิดขึ้นแล้วในโลก ทำให้ท่านมีความปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ต้องการพบพระพุทธเจ้า
และต้องการฟังพระธรรม การแสวงหาของท่านพระพาหิยะนั้นเป็นอกุศลหรือไม่

ส. แสวงหารูป หรือว่าแสวงหาธรรม

ถ. ก็ทั้ง ๒ อย่าง ธรรม เสียงของพระผู้มีพระภาคก็เป็นรูป

ส. อยากจะได้ยินเสียงที่ไพเราะ หรือว่าอยากจะฟังพระธรรม

ถ. ขณะนั้นต้องการฟังพระธรรมมากกว่า

ส. ขณะนั้นเป็นกุศล

- ถ. แต่เป็นการแสวงหาเหมือนกัน
- สุ. แสวงหากุศล ไม่ใช่แสวงหารูป
- ถ. หมายความว่า ถ้าแสวงหากุศล จิตก็เป็นกุศล
- สุ. แน่นอน

เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นต้องทราบว่า สภาพธรรมที่เป็นอาร์มมณาธิปติปัจจัย เมื่อกล่าวโดยนัยของจิตปรมัตถ์ ได้แก่ จิตทั้งหมด ๘๔ ดวง เว้นจิต ๕ ดวง คือ เว้น โทสมูลจิต ๒ ดวง โมหมูลจิต ๑ ดวง และทุกขกายวิญญาณ ๑ ดวง ถ้ากล่าวโดยนัยของเจตสิกปรมัตถ์ เว้นเจตสิกที่เกิดกับโทสมูลจิตและโมหมูลจิต ไม่เป็นอาร์มมณาธิปติปัจจัย ถ้ากล่าวโดยนัยของรูปปรมัตถ์ รูปทั้งหมดเป็นอาร์มมณาธิปติปัจจัยของเฉพาะโลภมูลจิตได้

ถ้ากล่าวโดยนัยของนิพพาน นิพพานเป็นอาร์มมณาธิปติปัจจัยแน่นอน เพราะเป็นอารมณ์ที่หนักแน่น เป็นที่พอใจของโลกุตตรจิต และมหากุศล-ญาณสัมปยุตต์ และมหากิริยาญาณสัมปยุตต์ แต่นิพพาน หรือโลกุตตรจิตทั้ง ๘ ดวง ไม่เป็นอาร์มมณาธิปติปัจจัยของโลภมูลจิต

เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันจึงควรที่จะรู้ว่า อะไรเป็นอารมณ์ของโลภะ และอะไรเป็นอาร์มมณาธิปติปัจจัยของโลภมูลจิต เพราะในวันหนึ่ง ๆ กุศลจิตเกิดน้อยกว่าโลภมูลจิตมาก

สำหรับโทสมูลจิตก็ดี โมหมูลจิตก็ดี หรือว่าทุกขกายวิญญาณก็ดี ไม่เป็นที่ปรารถนา จึงไม่เป็นอาร์มมณาธิปติปัจจัย

และสำหรับรูป ทุกท่านพอใจแสวงหาอยู่เสมอ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย รูปใดซึ่งเป็นที่พอใจ ขณะนั้นเป็นอาร์มมณาธิปติปัจจัย พอใจอย่างหนักแน่น ไม่ใช่เฉย ๆ เพราะตั้งแต่ตื่นมาโลภะนับไม่ถ้วน ซึ่งยังไม่ปรากฏว่าปรารถนา หรือพอใจ หรือแสวงหาสิ่งใดเป็นพิเศษ แต่ขณะที่รู้สึกว่าการใดต้องการสิ่งใด พอใจสิ่งใด แสวงหาสิ่งใดเป็นพิเศษ ขณะนั้นให้ทราบว่า เป็นอาร์มมณาธิปติปัจจัย

และควรที่จะทราบด้วยว่า เมื่อเป็นอรัญมณาธิปปัจจัย เป็นอรัญมณาธิปปัจจัย
ของโลภมูลจิตเท่านั้น สำหรับรูป

๑๐๙๕

นี่เป็นประโยชน์ที่ว่า ท่านผู้ฟังจะได้ขัดเกลาการติดอย่างมากในรูป อย่าเข้าใจผิดว่า บางรูปจะเป็นอภิมมณาริบัติปัจจัยของกุศลได้ รูปเป็นอภิมมณปัจจัยของกุศลจิตได้จริง แต่ว่าไม่มีสักรูปเดียวที่เป็นอภิมมณาริบัติปัจจัยของกุศลจิตได้

เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวัน ถ้าเกิดพอใจในรูปและคิดว่าเป็นกุศล ก็ควรที่จะได้ระลึกถึงอภิมมณาริบัติปัจจัยว่า ถ้าเป็นกุศล ไม่ติด สละวัตถุนั้นได้ ขณะนั้นจึงเป็นกุศล แต่ไม่ว่าจะพอใจในรูปใดก็ตาม และเข้าใจว่าขณะนั้นเป็นกุศล ก็ขอให้พิจารณาว่า ถ้าเป็นรูปและมีความพอใจอย่างมาก ในขณะนั้นต้องไม่ใช่กุศล

ถ. ตรงนี้่น่าคิด ที่อาจารย์กล่าวว่า รูปทั้งหมดไม่เป็นอารมณ์ของกุศล

ส. ขอบพระานโทษ ไม่เป็นอภิมมณาริบัติปัจจัย อย่าลืม แยกกัน รูปเป็นอารมณ์ของกุศลจิตได้ แต่รูปเป็นอภิมมณาริบัติปัจจัยของกุศลจิตไม่ได้

ท่านผู้ฟังให้ทาน ก็เป็นไปในเรื่องรูป ในขณะนั้นไม่ติด สามารถที่จะเป็นกุศลสละได้ เพราะฉะนั้น รูปจึงเป็นอภิมมณปัจจัย เป็นอารมณ์ของกุศลจิตได้ แต่รูปทั้งหมดเป็นอภิมมณาริบัติปัจจัยของกุศลจิตไม่ได้ นี่เพื่อประโยชน์ที่ท่านจะได้ละคลายอกุศล ให้รู้ว่า ขณะที่กำลังพอใจอย่างหนักแน่นในรูปใดรูปหนึ่ง ในขณะนั้นรูปนั้นจะเป็นอภิมมณาริบัติปัจจัยของกุศลไม่ได้

ถ. รูปของพระพุทธเจ้า จะเป็นอภิมมณาริบัติปัจจัยของกุศลก็ไม่ได้

ส. เป็นอภิมมณปัจจัยได้ แต่เป็นอภิมมณาริบัติปัจจัยไม่ได้

ถ. ก็น่าคิด ขณะที่มัญญกุณฑล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไป ทำให้กุศลจิตท่านเกิด

ส. ขณะนั้นกุศลจิตเกิดใหม่ รูปนั้นเป็นเพียงอภิมมณปัจจัย แต่ขณะใดก็ตามที่เกิดติดในรูปนั้น ให้ทราบว่า ขณะนั้นเป็นโลกมุลจิตแล้ว

เพราะฉะนั้น การเคารพนอบน้อมสักการะจึงต้องมีเหตุผลว่า นอบน้อมเคารพสักการะในอะไร ในคุณธรรม ในพระคุณต่าง ๆ และถ้าจะเกิดกุศลจิตในขณะที่มีรูป

เป็นอารมณ์ก็ต้องรู้ว่า ไม่ใช่ในขณะที่เป็นโลกมุขจิต และถ้าเกิดการติด หรือเกิดพอใจอย่างมาก อย่างหนักแน่น อย่างประทับใจ ให้ทราบว่า ในขณะที่นั้นเป็นโลกมุขจิต

จิตเกิดดับสลับกันเร็วมาก และลักษณะของจิตที่คล้ายคลึงกัน คือ กุศลจิตที่ประกอบด้วยศรัทธา กับโลกมุขจิต ถ้าสติไม่ระลึกรู้ก็อาจจะคิดว่า อกุศลจิตเป็นกุศลจิต

เพราะฉะนั้น ในเรื่องของปัจจัย จึงได้แสดงไว้โดยละเอียดกว่านี้มากกว่าสภาพธรรมที่เป็นอารมณ์ณาริบัติปัจจัย เป็นปัจจัยให้เกิดจิตประเภทไหนซึ่งเป็นปัจจัยอุปนัธธรรม

ปัจจัย เป็นเหตุให้เกิดผล คือ ปัจจัยอุปนัธธรรม

อย่าลืม รูปทั้งหมดเป็นอารมณ์ปัจจัยของกุศลจิต แต่ไม่เป็นอารมณ์ณาริบัติปัจจัยของกุศลจิต มิฉะนั้นแล้วจะหลงมีอกุศล และเข้าใจว่าเป็นกุศลทั้งนั้น

ท่านผู้ฟังขอบอกไม้ชนิดไหน บางท่านอาจจะถามกัน ประเภทนั้นที่ชอบเป็นพิเศษเป็นอารมณ์ณาริบัติปัจจัย เวลาที่ถวายดอกไม้บูชาพระรัตนตรัย ในขณะที่นั้นรูปนั้นเป็นอารมณ์ของกุศลจิตได้ แต่ขณะที่ชอบเหลือเกิน พอใจมากในดอกไม้ประเภทนั้น ในขณะที่นั้นต้องอย่าลืม อารมณ์ณาริบัติปัจจัยของโลกมุขจิต ยังจะให้เป็นกุศลไหม ในขณะที่นั้น เป็นกุศลในขณะที่บูชาพระรัตนตรัย แต่เวลาที่กำลังชอบมากจริง ๆ ในขณะนั้นยังจะให้เป็นกุศลต่อไปอีกไหม หรือว่าขณะนั้นเป็นอกุศลแล้วโดยที่ไม่รู้

สำหรับอารมณ์ณาริบัติปัจจัย ถ้าเป็นเรื่องที่ยุ่งยากกลับซับซ้อนจนเกินไปขอเพียงให้รู้ข้อสำคัญที่ว่า อารมณ์ณาริบัติปัจจัย โดยนัยของจิต ได้แก่ จิต ๘๔ ดวง เว้นจิต ๕ ดวง ซึ่งไม่เป็นที่ปรารถนา ไม่เป็นที่พอใจ สำหรับเจตสิกก็เว้นเจตสิกที่เกิดกับจิตเหล่านั้น สำหรับรูปทั้งหมดเป็นอารมณ์ณาริบัติปัจจัยของโลกมุขจิต แต่ไม่เป็นอารมณ์ณาริบัติปัจจัยของกุศลจิต และสำหรับนิพพานกับโลกุตตรจิตไม่เป็นอารมณ์ณาริบัติปัจจัยของโลกมุขจิต แต่เป็นอารมณ์ณาริบัติปัจจัยของโลกุตตรจิต มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต และมหาภิริยาญาณสัมปยุตตจิต

ที่ว่าโลกุตตรธรรม ๙ คือ นิพพานกับโลกุตตรจิต ไม่เป็นอารมณ์นาฬิปัตติปัจจัยของโลภมูลจิต สงสัยไหม ในเมื่อโลภมูลจิต หรือสภาพธรรมซึ่งได้แก่ โลกเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่ติดและพอใจ ไม่เว้นอะไรเลย นอกจากโลกุตตรธรรมเท่านั้น ทุกอย่างเป็นอารมณ์ได้ทั้งหมด โลภมูลจิตเกิดนับไม่ถ้วน เป็นไปในอารมณ์ต่าง ๆ ทุกขณะ ทุกวันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะอะไรก็พอใจได้ทั้งนั้น นอกจากโลกุตตรธรรมเท่านั้นที่ไม่เป็นอารมณ์ของโลภมูลจิต

เรื่องของปัจจัยเป็นเรื่องที่ละเอียด สลับซับซ้อน แต่ให้ทราบว่า เป็นชีวิตประจำวันแต่ละขณะจิต จิตเกิดขึ้นดวงเดียว ขณะเดียวและดับ ผู้ที่ตรัสรู้ทรงทราบว่า อาศัยปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้จิตนั้นเกิดขึ้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่คนที่ไม่รู้ก็ไม่รู้ และถ้าจะศึกษาตามที่ได้ทรงแสดงก็รู้สึกว่ายาก เป็นเรื่องที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนและละเอียด ถ้าท่านผู้ฟังรู้สึกว่ายาก สลับซับซ้อนและละเอียดมาก ก็ให้ทราบว่านี่คือความจริงของจิต สลับซับซ้อนและละเอียด ยากที่จะรู้ได้โดยถ่องแท้ โดยละเอียดจริง ๆ เพราะฉะนั้น จึงควรที่จะได้ศึกษาเรื่องของจิตโดยละเอียด รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดจิตนั้น ๆ ด้วย

ถ. อย่างปุณฺณ ไม่มีใครที่ไม่มีอารมณ์นาฬิปัตติปัจจัย ทุกคนย่อมมีอารมณ์นาฬิปัตติปัจจัยให้แก่โลภมูลจิต แต่ไม่ใช่ทุกคนเราจะชอบเหมือนกัน คนที่มีความชอบต่างกันนี้ อารมณ์ที่จะเป็นอธิปัตติปัจจัย เกิดจากการสะสมในอดีตชาติหรืออย่างไร จึงเป็นเช่นนั้น

ส. แสดงให้เห็นว่า ยังมีปัจจัยอื่นอีกหลายปัจจัยที่จะต้องทราบว่า เพราะอะไรอารมณ์นั้น ๆ จึงเป็นอารมณ์นาฬิปัตติปัจจัยของบุคคลนั้น ของจิตในขณะนั้น ก็ต้องกล่าวไปถึงปัจจัยอื่น ๆ ต่อไปอีก

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า การศึกษาสภาพปรมัตถธรรมจะทำให้รู้ลักษณะของสิ่งที่มีจริง ที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และการรู้เรื่องของจิต เจตสิก รูป และสภาพของจิต เจตสิก รูป ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้จิต เจตสิก รูปนั้นเองเกิดขึ้น เป็นเรื่องที่ละเอียด แต่จะทำให้เข้าใจสภาพชีวิตประจำวันถูกต้องขึ้น

ละเอียดขึ้น แม้ว่าจะเป็นความเข้าใจที่อาจจะเพิ่มขึ้นเพียงทีละเล็กทีละน้อยก็ตาม แต่ก็ทำให้เข้าใจได้ว่า เพราะอะไรชีวิตจึงดำเนินไปอย่างนี้ไม่มีวันจบสิ้น ซึ่งทุกท่านอาจจะไม่เคยคิด

เมื่อวานนี้ก็หมดไปแล้ว เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คิดนึก แต่ก็ไม่ได้หมดไป สูญไป ขาดไปเลย วันนี้ก็มีอีกแล้ว วันต่อ ๆ ไปก็มีอีกเรื่อย ๆ เพราะอะไร ถ้าไม่มีปัจจัยที่จะทำให้สภาพธรรมเหล่านี้เกิดขึ้น สภาพธรรมเหล่านั้นก็เกิดไม่ได้ และสภาพธรรมที่เกิดขึ้นก็ได้แก่ จิต เจตสิก และรูปนั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงควรที่จะรู้สภาพที่เป็นปัจจัยที่ทำให้จิต เจตสิก รูปเกิดในแต่ละขณะนี้ ซึ่งข้อความใน **อภิธัมมัตถวินิยฎีกา** ที่อธิบายอภิธัมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๘ เรื่องของปัจจัย มีข้อความว่า

ควรทำสุตมยญาณให้เกิดขึ้นว่า ธรรมเหล่านี้ มีความพิเศษอย่างนี้ แล้วทำความเข้าใจทำความเข้าใจแล้ว ทำความพากเพียรเพื่อตรัสรู้ความพิเศษแห่งปัจจัยนั้น ด้วยจินตามยญาณ และภาวนามยญาณ

คือ พึงให้เข้าใจก่อนในเรื่องความพิเศษของธรรมแต่ละชนิด ซึ่งเป็นปัจจัยแต่ละอย่าง เช่น เหตุปัจจัย ได้แก่ เจตสิกที่เป็นเหตุ ๖ ดวง เพราะฉะนั้น ก็เป็นส่วนพิเศษของธรรมซึ่งเป็นเจตสิก ๖ ดวง ซึ่งธรรมอื่นคือเจตสิกอื่น ๆ ไม่สามารถจะเป็นเหตุปัจจัยได้อย่างเจตสิก ๖ ดวงนั้น เพราะฉะนั้น ก็เป็นความพิเศษของธรรมพวกหนึ่ง ได้แก่ ธรรมที่เป็นเหตุ

และธรรม คือ จิต เจตสิก และรูป ต่างก็มีลักษณะที่พิเศษซึ่งทำให้เป็นปัจจัยที่พิเศษต่าง ๆ เมื่อได้เข้าใจแล้ว ทำความพากเพียรเพื่อตรัสรู้ความพิเศษแห่งปัจจัยนั้น ด้วยจินตามยญาณ คือ ต้องมีการฟัง พิจารณา ตรึก จนกระทั่งเข้าใจ เพื่อตรัสรู้ความพิเศษแห่งปัจจัยนั้น ด้วยจินตามยญาณ และภาวนามยญาณ เพื่อให้รู้ตามความเป็นจริงว่า มีแต่สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าไม่รู้ว่าเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ก็ยังคงไม่รู้ไปเรื่อย ๆ แต่เพราะรู้จึงเข้าใจละเอียดขึ้นว่า ขณะใดสภาพธรรมใดเป็นปัจจัยให้เกิดสภาพธรรมใด

สำหรับปัจจัยที่ ๔ คือ อนันตรปัจจัย

ท่านผู้ฟังต้องไม่ลืมความหมายของปัจจัยว่า ได้แก่ สภาพธรรมซึ่งอุปการะเป็นที่อิงอาศัยให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงปัจจัย ต้องมีสภาพธรรมที่เป็นผลที่เกิดเพราะปัจจัยนั้น สภาพธรรมที่เป็นผลที่เกิดเพราะปัจจัยนั้น ภาษาบาลีใช้คำว่า ปัจจุปปนฺนธมฺม ซึ่งภาษาไทยใช้คำตามภาษาบาลีว่า ปัจจุปปัน ไม่ใช่ปัจจุบัน แต่เป็นปัจจุปปัน

ปัจจัยเป็นเหตุ เป็นธรรมที่อิงอาศัย เป็นธรรมที่อุปการะให้ปัจจุปปันธรรมเกิดขึ้น บางครั้งธรรมที่เป็นปัจจัยทำให้ปัจจุปปันธรรมเกิดพร้อมกับตน เช่น เหตุปัจจัย ได้แก่ โลกเจตสิกเกิดขึ้น เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกอื่นซึ่งเป็นปัจจุปปันเกิดพร้อมกันในขณะนั้นและดับไป

นี่คือลักษณะของความพิเศษของเหตุปัจจัย ซึ่งทำให้ปัจจุปปันธรรมเกิดพร้อมกันและดับพร้อมกัน แต่สภาพธรรมบางอย่างที่เป็นปัจจัย ไม่ได้ทำให้ปัจจุปปันธรรมเกิดพร้อมกันในขณะเดียวกัน แต่ทำให้เกิดภายหลังนานแสนนานก็ได้ เช่น กัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิก ซึ่งเป็นเหตุให้กระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม และถึงแม้ว่าจะดับไปนานแล้ว ไม่ได้ทำให้ผลเกิดขึ้นสืบต่อทันที อาจจะต้องดับไปถึงแสนโกฏีกัป แต่ก็ยังเป็นกัมมปัจจัยที่จะทำให้จิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิบากเกิดขึ้นพร้อมกับรูปซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรมนั้นเป็นปัจจัย

นี่แสดงให้เห็นถึงความพิเศษ ความต่างกันของสภาพธรรมแต่ละอย่าง

สำหรับ อนันตรปัจจัย อนันตระ หมายความว่าถึงสภาพที่เป็นปัจจัยให้ปัจจุปปันธรรมเกิดขึ้นโดยไม่มีระหว่างคั่น แต่ไม่ใช่พร้อมกันกับที่ปัจจัยนั้นเกิด เพราะฉะนั้น จิตเกิดขึ้นเป็นอนันตรปัจจัย หมายความว่า เมื่อดับไปแล้ว ทำให้จิตและเจตสิกอื่นเกิดสืบต่อโดยไม่มีระหว่างคั่น ไม่เหมือนอย่างกัมมปัจจัย ซึ่งเมื่อกรรมดับไปนานแล้วยังทำให้ปัจจุปปันธรรมเกิด แต่อันตรปัจจัย ได้แก่ จิตและเจตสิกซึ่งเกิดและดับไป ทำให้ปัจจุปปันธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น เกิดสืบต่อทันทีโดยไม่มีระหว่างคั่น

บางครั้งพูดถึงปัจจัย แต่ไม่ได้กล่าวถึงปัจจัยอุปันธธรรม เช่น เรื่องของ อารัมมณวิปัสสนา ได้กล่าวว่า สภาพธรรมใดเป็นอารัมมณวิปัสสนาได้ แต่ไม่ได้แสดงโดยละเอียดว่า ทำให้ปัจจัยอุปันธธรรมคือจิตที่ประเภทเกิดขึ้น เพราะถ้ากล่าวถึงโดยละเอียดจริง ๆ ก็เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก

สำหรับ **อนันตรปัจจัย** นั้น มีปัจจัยที่คู่กันอีก ๑ ปัจจัย คือ **สมนันตรปัจจัย** ได้แก่ สภาพของจิตซึ่งเกิดดับสืบต่อกันโดยดี หรือว่าด้วยดี ตามลำดับ ไม่สับสน เช่น เมื่อปฏิสนธิจิตเกิดและดับไป เป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้ภวังคจิตเกิดสืบต่อ จะไม่เป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นได้ทันทีหลังปฏิสนธิ แต่เมื่อปฏิสนธิจิตดับไป จะเป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้ภวังคจิตที่เป็นวิบากจิตเกิด ซึ่งกรรมประเภทเดียวกันนั่นเองที่ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดและดับไป ทำให้ภวังคจิตเกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิต เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตจะไม่เป็นอนันตรปัจจัยให้กับจิตอื่นนอกจากภวังคจิต

ด้วยเหตุนี้ท่านที่ศึกษา **อภิธัมมัตถสังคหะ** ซึ่งรจนาโดยท่านพระอนุรุธาจารย์ จะเห็นได้ว่า ปริจเฉทที่ ๔ ทั้งหมดที่ท่านพระอนุรุธาจารย์รวบรวมไว้ มาจากอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยในคัมภีร์ปฏิฐาน คัมภีร์ที่ ๗ ของพระอภิธรรมนั่นเอง ซึ่งขอกล่าวถึงเพื่อให้เห็นว่า อนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย เป็นการแสดงเรื่องวิถิจิตทั้งหมดในปริจเฉทที่ ๔ ของอภิธัมมัตถสังคหะ

อภิธัมมัตถสังคหะ ซึ่งท่านพระอนุรุธาจารย์ได้ประมวลไว้ ๙ ปริจเฉทนั้นเริ่มตั้งแต่

ปริจเฉทที่ ๑ จิตตสังคหวิภาค เป็นการรวบรวมจิตทั้งหมดทุกประเภท และจำแนก คือ แสดง โดยชาติต่าง ๆ ภูมิต่าง ๆ

ปริจเฉทที่ ๒ เจตสิกสังคหวิภาค เป็นการรวบรวมเจตสิกทั้งหมดทุกประเภท

ปริจเฉทที่ ๓ ปกิณณกสังคหวิภาค คือ นำสภาพธรรมเหล่านั้นมารวบรวมเป็นหมวดหมู่ เป็น ๖ หมวด ได้แก่

เวทนาสังคหะ แสดงว่า มีเวทนา ๓ มีเวทนา ๕ เกิดกับจิตที่ดวง

เหตุสังคหะ ๖ คือ โลกะ โทสะ โมหะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ ได้แก่ จิตที่
ประภท ชาติอะไรบ้าง

กิจสังคหะ แสดงกิจของจิตว่า มีปฏิสนธิกิจ ภวังคกิจ อาวัชชนกิจ
ทสฺสนกิจ สวณกิจ ฆายนกิจ สายนกิจ ผุสฺสนกิจ สัมปฏิจจันนกิจ สันตึรณกิจ
ไวภูริพฺพนกิจ ขวณกิจ ตทาลัมพณกิจ จุตติกิจ ทั้งหมดเป็น ๑๔ กิจ

ทวารสังคหะ ๖ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจว่า
มีจิตที่ดวงเกิดทางทวารไหน

อาร์มณสังคหะ ๖ ได้แก่ อาร์มณ ๖ ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

วัตตุสังคหะ ๖ คือ ที่เกิดของจิต ได้แก่ จักขุวัตตุ โสถวัตตุ ฆานวัตตุ
ชีวหาวัตตุ กายวัตตุ หทยวัตตุ

ปริจเฉทที่ ๔ วิถีสังคหะ คือ ทั้งหมดมาจากอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย
เพราะกล่าวถึงวัตตุ ๖ ทวาร ๖ อาร์มณ ๖ วิญญาน ๖ วิถี ๖ วิสยัปปวัตติ ๖ ได้แก่
ตทาลัมพณวาระ ขวณวาระ ไวภูริพฺพนวาระ โมฆวาระ ซึ่งเป็นไปทางปัญจทวาร
๔ วาระ และสำหรับมโนทวารอีก ๒ วาระ

ปริจเฉทที่ ๕ วิถีมุตตสังคหะ ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องวิถีจิต แต่กล่าวถึงเรื่องภูมิ
ต่าง ๆ ปฏิสนธิต่าง ๆ กรรมต่าง ๆ และความเกิดขึ้นแห่งมรณะ คือ ความตาย

ปริจเฉทที่ ๖ รูปสังคหวิภาค เป็นเรื่องของรูป ซึ่งรวบรวมโดยอาการต่าง ๆ

ปริจเฉทที่ ๗ สมุจจยสังคหวิภาค คือ การรวบรวมวัตตุธรรม ได้แก่ จิต
เจตสิก รูป เป็นอกุศลสังคหะหมวดหนึ่ง มีสกลสังคหะหมวดหนึ่ง โภธิปักขียสังคหะ
หมวดหนึ่ง และสัพพสังคหะหมวดหนึ่ง เป็นการแสดงประเภทของธรรมนั้น ๆ

ปริจเฉทที่ ๘ ปัจจัยสังคหวิภาค คือ การแสดงสภาพความเป็นปัจจัยของธรรม
ทั้งหมด

ปริจเฉทที่ ๙ กัมมัญฐานสังคหวิภาค เป็นการแสดงสมณะและวิปัสสนา

๑๐๙๖

สำหรับชีวิตในชาติหนึ่ง ๆ แบ่งออกเป็น ๒ กาล คือ ปฏิสนธิกาล และ
ปวัตติกาล

ปฏิสนธิกาล คือ ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวเป็นปฏิสนธิกาล
หลังจากนั้นทั้งหมด คือ ตั้งแต่ปฏิสนธิจิตดับไป เป็นปวัตติกาล

ทั้งหมดนี้ คือ อนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย ทำให้จิตเกิดดับสืบทอดไม่
สิ้นสุดจนกว่าจะถึงจุติจิตของพระอรหันต์ จึงไม่มีปัจจัยทำให้นามธรรมเกิดสืบทอดไปได้

สำหรับปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว แต่แม้อย่างนั้นในขณะของปฏิสนธิจิต
นั่นเอง ประมวลมาซึ่งความเป็นปัจจัยและปัจจัยูปันธรมของรูปธรรมและอรูปธรรม
คือ นามธรรมทั้งหลาย ทั้งหมดตลอดชีวิต เหตุที่จะให้เกิดสุข ทุกข์ หรือการเห็น
สิ่งหนึ่งสิ่งใด การได้ยิน การได้ลาก ได้ยศ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ หรือว่าสรวเสริญ
นิทา สุข ทุกข์ แม้ในขณะนี้ ก็เป็นผลของปฏิสนธิจิตที่ประมวลมาซึ่งความเป็นปัจจัย
และปัจจัยูปันธรมของรูปธรรมและอรูปธรรมทั้งหลาย

ถ้ากล่าวโดยนัยของปฏิจสุมุปาบาท ก็เป็นตอนที่ว่า วิญญาณเป็นปัจจัยแก่
นามรูป เพราะปฏิสนธิจิตเป็นวิญญาณซึ่งเป็นปัจจัยแก่เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยในขณะนั้น
และเป็นปัจจัยแก่กัมมชรูปซึ่งเกิดพร้อมกันในขณะนั้น

ในขณะปฏิสนธิจิตขณะเดียวนั่นเอง ปฏิสนธิจิตเป็นวิญญาณ เป็นจิตปรมาตม์
เป็นปัจจัยให้กับเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยเกิดขึ้นพร้อมกัน และเป็นปัจจัยให้กัมมชรูปเกิด
พร้อมกันในขณะอุปาทกขณะของปฏิสนธิจิตนั้น

กัมมชรูปเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรม ไม่ใช่รูปกลุ่มที่เกิดเพราะจิต ไม่ใช่รูปกลุ่มที่
เกิดเพราะอตุ ไม่ใช่รูปกลุ่มที่เกิดเพราะอาหาร แต่ถ้าปฏิสนธิขณะ คือ ปฏิสนธิกาล
ปราศจากปฏิสนธิจิต กัมมชรูปก็เกิดไม่ได้ แสดงให้เห็นความพิเศษของสภาพธรรมใน
ขณะหนึ่งว่า ในขณะปฏิสนธิ คือ ในปฏิสนธิกาล เป็นขณะที่พิเศษต่างจากขณะ
หลัง ๆ ซึ่งขณะหลัง ๆ กัมมชรูปเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัยโดยไม่ต้องอาศัยจิต

ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น กัมมชรูปในขณะนั้นเป็นปัจจัยและปัจจัยปัณ เป็นปัจจัยปัณของปฏิสนธิจิต และเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น เพราะในภุมิที่มี ๕ นามธรรม คือ จิตและเจตสิก ไม่สามารถจะเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยรูปธรรม ตั้งแต่ปฏิสนธิขณะจนกระทั่งถึงจุติ

นี้แสดงให้เห็นถึงแต่ละขณะที่มีความพิเศษ มีความต่างออกไป ซึ่งเป็นความละเอียดที่จะต้องรู้ว่า ทุกอย่างเป็นเพราะปฏิสนธิขณะประมวลมาซึ่งปัจจัยและปัจจัยปัณของธรรมทั้งหลายที่เกิดสืบต่อตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงจุติโดยอนันตรปัจจัย

เพราะฉะนั้น เมื่อปฏิสนธิจิตดับ เป็นปัจจัยทำให้ภวังคจิตดวงแรกเกิดสืบต่อถามว่าเพราะอะไร ก็เพราะปฏิสนธิจิตและเจตสิกเป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้ภวังคจิตเกิด จะไม่เป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นสืบต่อทันที จะไม่เป็นปัจจัยให้โสตวิญญาณเกิดขึ้นได้ยินสืบต่อทันที แต่ต้องเป็นปัจจัยให้ภวังคจิตเกิดสืบต่อ

ปฐมภวังคจิตที่ดับไปก็เป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้ภวังคจิตดวงที่ ๒ เกิดสืบต่อ ไม่มีใครไปบังคับหรือว่าไปเปลี่ยนแปลงความเป็นอนันตรปัจจัยของปฐมภวังคจิตว่า เมื่อดับไปแล้วให้จิตดวงอื่นซึ่งไม่ใช่ภวังคจิตดวงที่ ๒ เกิด

นี่คือสภาพธรรมตามความเป็นจริงตามปกติ ซึ่งไม่ใช่มีแต่ปฏิสนธิจิตและภวังคจิตเท่านั้น ยังมีการเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยอนันตรปัจจัย

ถ้ามีเพียงปฏิสนธิจิตเกิดแล้วดับ และมีภวังคจิตเกิดแล้วดับเท่านั้น ไม่มีใครเดือดร้อน ไม่มีใครเป็นสุขเป็นทุกข์ทั้งสิ้น เพราะไม่ได้รู้อารมณ์ซึ่งทำให้เกิดความรักหรือความชัง ซึ่งทุกคนก็เห็นได้ว่า ขณะทีนอนหลับสนิทไม่เกิดความรักความชังใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่อนันตรปัจจัยทำให้เกิดการรู้อารมณ์ขึ้น

การที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ใหม่ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจก็ตาม ให้ทราบว่า ในขณะนั้นเปลี่ยนอารมณ์ของภวังคจิต เพราะภวังคจิตมีอารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นอารมณ์ที่ไม่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น

ทางกาย ทางใจ แต่อนันตรปัจจัยทำให้วิถีจิตเกิดขึ้น เปลี่ยนการรู้อารมณ์ของ
ภวังคจิตมาเป็นการรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น
หรือทางกาย หรือทางใจ ซึ่งสำหรับชนวิถีแรก ข้อความใน **อภิธัมมัตถนิทวาร**
อธิบายปริจเฉทที่ ๔ แสดงว่า เมื่อปฏิสนธิจิตดับไป และภวังคจิตเกิดดับสืบต่อหลาย
ขณะ วิถีจิตแรกที่จะเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นในภพภูมิใด ๆ ทั้งสิ้น ต้องเป็นวิถีจิตทาง
มโนทวาร ซึ่งมีโลภมูลจิตเป็นชวณะต่อจากมโนทวาราวชชนจิต

สำหรับชนวิถีแรกเป็นมโนทวารวิถี ซึ่งมโนทวารได้แก่ **ภวังคุปัจเฉทะ** เพราะ
ถ้ายังไม่เป็นวิถีจิต กระแสของภวังค์จะเกิดดับสืบต่ออยู่เรื่อย ๆ แต่เวลาที่จิตจะเปลี่ยน
อารมณ์ หมายความว่ารู้อารมณ์อื่นต่างจากภวังค์ ภวังค์จะเป็นภวังคจลนะ คือ
เริ่มไหวที่จะเปลี่ยนอารมณ์ หรือรู้อารมณ์อื่นซึ่งไม่ใช่อารมณ์ของภวังคจิต ภวังคจลนะ
เกิดขึ้นขณะหนึ่งและดับไป เป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้ภวังคุปัจเฉทะ
เกิดขึ้น

ภวังคุปัจเฉทะ คือ ภวังค์ดวงสุดท้ายของกระแสภวังค์ เมื่อภวังคุปัจเฉทะเกิด
แล้ว ที่จะยับยั้งให้จิตดวงต่อไปไม่เป็นวิถีจิตไม่ได้ เพราะภวังคุปัจเฉทะเป็น
อนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้วิถีจิตเกิดขึ้น

ถ้าเป็นการรู้อารมณ์ทางมโนทวาร คือ ทางใจ มโนทวาราวชชนจิตเป็นวิถีจิตที่
เกิดต่อจากภวังคุปัจเฉทะ ถ้าเป็นทางปัญจทวาร คือ ทางตา หรือทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นวิถีจิตที่เกิดต่อจากภวังคุปัจเฉทะ เปลี่ยน
จากอารมณ์ของภวังค์เป็นอารมณ์ที่ปรากฏทางทวาร แล้วแต่ว่าจะเป็นทางตา หรือ
ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สำหรับการเกิดขึ้นรู้อารมณ์ตามทวาร ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
ทางกาย ทางใจนั้น ภาษาบาลีใช้คำว่า **วิสยัปฺปวตฺติ**

วิสยะ เป็นอีกคำหนึ่งของคำว่า อารมณ์ จะใช้คำว่า อารัมมณะ หรือวิสยะ
หรือโคจระ ก็ได้

โคจรรูป/ คงเคยได้ทราบมาแล้วว่า หมายความว่าถึงรูปที่เป็นอารมณ์ ๗ รูป คือ ทางตา ๑ รูป ทางหู ๑ รูป ทางจมูก ๑ รูป ทางลิ้น ๑ รูป ทางกาย ๓ รูป ได้แก่ ธาตุดิน ลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง ธาตุไฟ ลักษณะที่เย็นหรือร้อน ธาตุลม ลักษณะที่ตึงหรือไหว

เพราะฉะนั้น ในขณะที่จิตเกิดขึ้นเป็นไปโดยการรู้อารมณ์ตามทวาร เป็นวิสัยปวัตตินั้น สำหรับทางปัญจทวารแสดงไว้ว่ามี ๔ วาระที่ต่างกัน คือ

บางขณะที่รู้อารมณ์ทางตา วิธีจิตเกิดมาก ตั้งแต่อาวัชชนวิธี ถ้าเป็นทางตาก็คือ เป็นจักขุวิญญาณเกิดต่อเป็นวิธีที่ ๒ ต่อจากนั้นสัมปฏิจฉันนจิตเป็นวิธีที่ ๓ สันตிரณจิตเป็นวิธีที่ ๔ โวฏฐัพพนจิตเป็นวิธีที่ ๕ ชวนจิตเป็นวิธีที่ ๖ และตทาลัมพนจิตเป็นวิธีที่ ๗ มีวิธีจิตถึง ๗ วิธี จึงเป็น ตทาลัมพนวาระ

ในขณะที่เป็นไปกับการเห็นครั้งหนึ่ง ๆ ท่านผู้ฟังอาจจะไม่ทราบเลยว่า ขณะนี้เป็นตทาลัมพนวาระหรือเปล่า แต่ทรงแสดงไว้ว่า ในการเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางปัญจทวารครั้งหนึ่ง ๆ จะมีวิสัยปวัตติ คือ ความต่างกันตามความมากน้อยของวิธีจิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ในขณะนั้น โดยอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยนั่นเอง

ขณะใดมีการรู้อารมณ์ทางปัญจทวาร แต่วิธีจิตไม่ถึง ๗ วิธี คือ มีเพียงอาวัชชนวิธี ปัญจวิญญาณวิธี สัมปฏิจฉันนวิธี สันตிரณวิธี โวฏฐัพพนวิธี และชวนวิธีเท่านั้น ไม่มีตทาลัมพนะ ขณะนั้นก็จะเป็น ชวนวาระ

และบางครั้ง วิสัยปวัตติ คือ การเกิดขึ้นเป็นไปในการรู้อารมณ์นั้น ก็อาจจะ มีวิธีจิตเกิดน้อยกว่านั้นอีก คือ แม้ชวนะก็ไม่เกิด มีแต่ปัญจทวารอาวัชชนวิธี ปัญจวิญญาณวิธี สัมปฏิจฉันนวิธี สันตிரณวิธี และโวฏฐัพพนะวิธี คือ มีเพียง ๕ วิธีเท่านั้น วิสัยปวัตติ การเป็นไปเกิดขึ้นของจิตที่รู้อารมณ์ในขณะนั้นก็เป็น โวฏฐัพพนวาระ เพราะชวนะไม่เกิด กุศลจิตและอกุศลจิตไม่เกิดในขณะนั้น

และบางขณะวิสัยปวัตติน้อยกว่านั้นอีก คือ มีแต่ภวังคเจตนะเท่านั้น แม้ภวังคูปัจเจตนะไม่มี เพราะถ้าภวังคูปัจเจตนะเกิดขึ้น จะต้องเป็นอนันตรปัจจัยและ

สมนันตรปัจจัยให้วิถิจิตเกิด วิสยัปปวัตติที่ไม่มีวิถิจิตเกิดเลยนั้นเป็น โมฆวาระ เพราะว่ารूपที่กระทบปสาพนั้นดับไปก่อนที่วิถิจิตจะเกิดขึ้นได้

ถ. ปกติอายุของรูปมี ๑๗ ขณะของจิต ในเมื่อจิตเกิดดับยังไม่ถึง ๑๗ ขณะ รูปจะดับไปก่อนได้อย่างไร หมายความว่า รูปเกิดก่อนจิตเกิดหรืออย่างไร

ส. แน่นนอน เพราะบางที่รูปเกิดก่อนหลายขณะ ก่อนที่วิถิจิตจะเกิด

ถ. อยากทราบความต่างกันของคำว่า อนันตรปัจจัย กับสมนันตรปัจจัย

ส. สภาพธรรมที่เป็นปัจจัย บางครั้งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงความต่าง โดยพยัญชนะเพื่อเน้นความเข้าใจที่ถูกต้อง เช่น นัตถิปัจจัยและวิคตปัจจัย

นัตถิ แปลว่า ไม่มี เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่จะเป็นนัตถิปัจจัยได้ต้องเป็น ปัจจัยในขณะที่สภาพธรรมนั้นไม่มี ไม่ใช่ขณะที่สภาพธรรมนั้นกำลังมีอยู่ แต่ถ้าใช้ เพียงพยัญชนะว่า นัตถิปัจจัย เท่านั้น ก็อาจจะทำให้เข้าใจความหมายผิด หรือ อาจจะทำให้เข้าใจไม่ชัดเจน เพราะฉะนั้น แม้ในความเป็นปัจจัยของสภาพธรรม คือ จิตและเจตสิกในขณะนั้นเอง ก็เป็นปัจจัยโดยเป็นวิคตปัจจัย หมายความว่า ไม่มีโดยการปราศไป ดับไป ไม่ใช่เพราะไม่เคยมี

เพราะฉะนั้น จิตและเจตสิกนี้เป็นอนันตรปัจจัยที่เมื่อดับไปแล้วทำให้จิตและเจตสิกดวงต่อไปเกิดต่อ โดยในขณะนั้นต้องเป็นนัตถิปัจจัยด้วย คือ ต้องเป็นสภาพที่ไม่มีมีอยู่ในขณะนั้น มิฉะนั้นแล้วจิตดวงต่อไปจะเกิดไม่ได้ และต้องเป็นสภาพที่ไม่มีโดยปราศไป คือ โดยดับไป ไม่ใช่เพราะไม่เคยมีมาก่อน

สำหรับอนันตรปัจจัย หมายความว่าถึงจิตและเจตสิกเป็นปัจจัยทำให้ปัจจัยปบันธธรรม คือ จิตและเจตสิกดวงต่อไป เกิดสืบต่อทันทีไม่มีระหว่างคันเลย

สำหรับสมนันตรปัจจัย แสดงถึงอนันตรปัจจัย ซึ่งทำให้จิตอะไรเกิดต่อ เช่น เมื่อภวังคูปัจเฉทจิตดับไป ต้องมีอนันตรปัจจัย จิตอื่นจึงเกิดต่อได้ แต่ว่าจิตที่จะเกิดต่อ ถ้าเป็นการกระทบอารมณ์ทางปัญจทวาร ภวังคูปัจเฉทจะเป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้ปัญจทวารวชิชนจิตเกิดขึ้น ไม่เป็นปัจจัยให้จิตอื่นเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น การเป็นอนันตรปัจจัย คือ ทำให้จิตดวงต่อไปเกิดสืบต่อ และสมนันตรปัจจัย คือ อนันตรปัจจัยที่ทำให้เฉพาะปัญญาทวาราวชชนจิตเกิดต่อ ไม่ทำให้จักขุวิญญาณหรือจิตอื่นเกิดต่อจากภวังคูปัจเฉทะ ถ้าเป็นทางปัญญาทวาร

นี่คือสภาพธรรมที่เป็นปัจจัยซึ่งคนอื่นไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลง หรือบังคับบัญชาให้เป็นอย่างอื่นได้

อนันตรปัจจัยเป็นปัจจัยที่ทำให้จิตและเจตสิกดวงต่อไปเกิดขึ้น สมนันตรปัจจัย คือ จิตและเจตสิกดวงก่อนเป็นสมนันตรปัจจัยโดยทำให้จิตดวงต่อไปเกิดต่อดี คือ ตามสภาพความเป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยของจิตดวงก่อนว่าเมื่อดับไปแล้วจะเป็นปัจจัยให้จิตประเภทไหน ดวงไหน ชาติไหนเกิดขึ้น

ถ. เมื่อรูปเกิดขึ้น ดับไปแล้ว จิตยังไม่เกิด ขอให้อาจารย์ยกตัวอย่างว่า เป็นอย่างไร

ส. ธรรมดารูปเกิด มีอายุ ๑๗ ขณะ และกัณฑ์ แล้วแต่ว่าจะกระทบกับปสาทและเป็นปัจจัยให้วิถิจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้นมากหรือน้อยวิถิตามเหตุตามปัจจัย ไม่มีใครสามารถไปยับยั้งว่า รูปที่เกิดแล้วจะต้องให้วิถิจิตเกิดครบทั้ง ๗ วิถีก่อนจึงดับ

ซึ่งรูปเองก็มีอายุเพียงแค่ว่า ๑๗ ขณะของจิต เพราะฉะนั้น ถ้ารูปใดเกิดและกระทบกับปสาท แต่วิถิจิตยังไม่เกิด ภวังคจลนาก็เกิดและกัณฑ์ และภวังคจลนะนั้นเองก็เกิดอีกและกัณฑ์ก่อนที่วิถิจิตจะเกิด เมื่อเป็นอย่างนั้น รูปก็ต้องดับก่อนที่ตทาลัมพนจิตจะเกิดได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นขณวาระ ถ้าตทาลัมพนจิตไม่เกิด

๑๐๙๗

ถ. เรื่องการเจริญสติ ขณะที่เป็นสี่ สมมติว่าสี่ปรากฏ เป็นจักขุทวารวิถีสถิตปัญญาเกิดในขณะที่เป็นทวารวิถีสถิต ปัญญาต้องมีสี่เป็นอารมณ์ใช่ไหม ถ้าขณะนั้นเป็นสติปัฏฐาน

ส. ต้องมีรูปเป็นอารมณ์สำหรับทางปัญจทวารวิถีสถิต ทางปัญจทวารวิถีสถิตจะนิยามเป็นอารมณ์ไม่ได้เลย

ถ. ในขณะนั้นปัญญาจะรู้อะไร

ส. รู้รูปที่กำลังปรากฏถูกต้อง รู้ได้ไหม

ถ. ขณะที่สัมปกิจฉันนะดับไป สัมปกิจฉันนะในขณะที่นั้นมีสี่เป็นอารมณ์ ทวารวิถีสถิตต้องมีอารมณ์เหมือนสัมปกิจฉันนะ ใช่ไหม

ส. ตลอดวิธีทางปัญจทวารจะเปลี่ยนอารมณ์ไม่ได้ คือ ถ้าเป็นทางตา ตั้งแต่ปัญจทวารารักษจิต จักขุวิญญาณ สัมปกิจฉันนจิต สันตிரณจิต โวภูมิจิต ทวารจิต และตทาลัมพนจิต มีรูปซึ่งยังไม่ดับไปเป็นอารมณ์

ถ. ปัญญาในขณะนั้น จะต่างกับขณะที่ไม่เป็นสติปัฏฐานอย่างไร

ส. มีหลายชั้น เวลาที่สติปัฏฐานเกิด ไม่ได้หมายความว่า ปัญจทวารวิถีสถิตไม่เกิด ถูกไหม

ถ. ถูก

ส. ปัญญาที่ถึงขั้นของวิปัสสนาญาณ จะต้องรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งกำลังปรากฏในขณะนั้นที่ละอย่าง เพราะฉะนั้น สำหรับวิปัสสนาญาณต้องเป็นการรู้อารมณ์ทางมโนทวารวิถีสถิต แต่อารมณ์ที่ปรากฏจะปราศจากปัญจทวารวิถีสถิตไม่ได้ เพราะในขณะนั้นเสียงก็ปรากฏเป็นอารมณ์ให้วิปัสสนาญาณรู้ว่า ไม่ใช่นามธรรม

ถ้าเป็นวิปัสสนาญาณ ลักษณะของนามธรรมปรากฏโดยสภาพที่เป็นนามธรรม เป็นเพียงธาตุรู้ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นลักษณะของธาตุรู้แต่ละชนิด และรูปธรรมในขณะนั้นก็ต้องปรากฏ เพื่อแสดงความเป็นรูปธรรมซึ่งไม่ใช่นามธรรม

วิปัสสนาญาณจึงจะประจักษ์ชัดแจ่มแจ้งในลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น ต้องมีปัญจทวารวิธิด้วย มิฉะนั้น รูปธรรมก็ปรากฏไม่ได้ แต่หลังจากที่ปัญจทวารวิธิดับไปแล้ว ภาวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิธิจิตเกิด รู้รูปธรรมนั่นเองต่อจากปัญจทวารวิธี

มโนทวารวิธีสามารถที่จะรู้อารมณ์ได้ทุกอย่าง ทั้งนามธรรมและรูปธรรม แต่ในขณะนั้นก็ไม่สามารถปราศจากปัญจทวารวิธิด้วย เพราะฉะนั้น ปัญญาที่เกิดทางปัญจทวารวิธีก็น่า ไม่ใช่ว่ามี มิฉะนั้นแล้ว ขณะนั้นก็ต้องขาดตอนของปัญญา

ถ. ปัญญาในขณะนั้น สมมุติว่ารู้สี่

ส. ก็มีสี่เป็นอารมณ์ ลักษณะของสี่ในขณะนั้น ถ้าเป็นวิปัสสนาญาณก็ไม่ปรากฏว่า เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ. ถ้าไม่ใช่วิปัสสนาญาณ แต่เป็นระดับที่ต่ำกว่า

ส. ระดับที่ต่ำกว่าก็สามารถที่จะพิจารณาได้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏหมายความว่า รู้สี่นั่นเอง ไม่ใช่รู้อย่างอื่น ทางปัญจทวารต้องมีสี่ปรากฏ

ท่านผู้ฟังสงสัยเรื่องการแยกขาดของปัญจทวารวิธีกับมโนทวารวิธี ใช่ไหม ซึ่งปัญจทวารวิธีก็น่าไม่ใช่มโนทวารวิธี และก็มีภาวังคจิต เพราะฉะนั้น จึงสงสัยในความต่างกันของขณจิตที่ประกอบด้วยปัญญา เช่น มหากุศลญาณสัมปยุตต์ในขั้นของสติปัฏฐานว่าจะเกิดได้ไหมในทางปัญจทวารวิธี ใช่ไหม

ถ. ผมเข้าใจว่าเกิดได้ แต่สงสัยว่า ถ้าเกิดแล้ว

ส. ก็มีสี่เป็นอารมณ์ อย่างรวดเร็วที่สุด สั้นที่สุด เล็กน้อยที่สุด

ถ. สมมุติว่า ปัญญาเกิดทางจักขุทวาร จะทันให้รู้เรื่องใหม่ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียง ...

ส. ขณะนั้นมีสี่เป็นอารมณ์ พอไหม ขณะที่สี่เป็นอารมณ์และรู้ว่าเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏ เพราะทางจักขุทวารเองไม่สามารถที่จะเห็นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นอะไรได้เลย ปกติก็เป็นอย่างนั้น แต่ที่ต่าง เพราะถ้าปัญญาไม่เกิด โลภะเกิด โมหะเกิด

แม้ในขณะที่เป็นวิปัสสนาญาณ อย่างนามรูปปริจเฉทญาณ ไม่ใช่เพียงลักษณะของนามธรรมเท่านั้นที่ปรากฏ รูปธรรมก็ต้องปรากฏ เพราะฉะนั้นจะปราศจากปัญญาทวารได้ไหม

ถ. ตอนที่ยังไม่ถึงวิปัสสนาญาณ

ส. สติไม่เกิดอะไรเกิด ก็ต้องเป็นโลภะ โมหะ แต่ไม่รู้ลักษณะของโลภะ โมหะในขณะที่เห็นเกิดขึ้น บางคนเข้าใจว่าไม่มีโลภะเลย เนื่องจากไม่ปรากฏอาการที่พอใจ เพราะความไม่รู้ แต่เวลาที่สติเกิด ต่างกันใช่ไหม กำลังพิจารณาลักษณะสภาพของรูปที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ขณะนั้นต้องไม่ใช่โลภะ โมหะ

ถ. ขณะที่กำลังพิจารณา ก็คือ กำลังคิดไม่ใช่หรือ

ส. พิจารณาโดยไม่คิด มีไหม ถ้ายังไม่มีก็ไม่ใช่สติปัฏฐาน

ถ. พิจารณาอย่างไรโดยไม่คิด

ส. น้อมไปที่จะรู้ เพราะฉะนั้น ก่อนจะถึงขั้นสติปัฏฐาน มีปัญญาขั้นฟัง มีปัญญาขั้นตรึกเรื่องที่ได้ยินได้ฟัง แต่จะรู้ความต่างกันว่า ขณะใดที่สติระลึกตรงลักษณะ ไม่ได้หมายความว่าคิดเกิดขึ้นทุกครั้ง เพราะจิตที่คิดก็ดับ ใครจะคิดได้ตลอดเวลาที่เป็นคำ ไม่ได้คิดเป็นเรื่องเป็นคำอยู่ตลอดเวลา

ลองกระทบสัมผัสสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขณะนี้ มีการคิดเป็นคำหรือเปล่าในขณะที่ลักษณะแจ้งกำลังปรากฏ ยังไม่ได้คิดเป็นคำว่า แจ้ง ยังไม่ได้คิดเป็นคำว่า แจ้งเป็นรูป ยังไม่ได้คิดว่า สภาพที่กำลังรู้ในลักษณะที่แจ้งนั้นเป็นนาม

ไม่ต้องคิด แต่นามธรรมกำลังรู้แจ้ง เป็นธาตุรู้ และแจ้งกำลังเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏ เมื่อเป็นเพียงลักษณะแจ้ง ก็ไม่ใช่โต๊ะ ไม่ใช่เก้าอี้ ไม่ใช่อะไรทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่แจ้ง เป็นของจริงซึ่งกำลังปรากฏในขณะนั้น และสภาพรู้กำลังรู้แจ้งโดยไม่ต้องคิดเป็นคำ

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐาน คือ น้อมไปที่จะรู้ในลักษณะที่รู้ ซึ่งเป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ และบางครั้งสติปัฏฐานก็น้อมไปที่จะไม่ยึดถือแจ้งว่าเป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ หรือเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด จนกว่าจะรู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ไม่ว่าจะกระทบแจ้งที่นี้

หรือว่าจะไปกระทบหญ้าที่พระวิหารเชตวัน ไม่ว่าจะกระทบที่ไหนลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางกายก็แข็ง เป็นแต่เพียงธาตุแข็งเท่านั้น จึงจะไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้

แต่การยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล มีมาไม่น้อยกว่าแสนโกฏิกัป เพราะฉะนั้น เวลาที่สติเกิดระลึกที่ลักษณะแข็ง อย่างลึ้ม ความเป็นตัวตนที่เคยสะสมมาเนิ่นนานยิ่งกว่าแสนโกฏิกัปทำให้มีความรู้สึกเหมือนว่า เรากำลังนั่งและกระทบแข็ง ความเป็นเราไม่ได้ออกไป มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนที่กำลังนั่งอยู่ หรือยืนอยู่ก็ตาม และกำลังกระทบแข็งด้วย

เพราะฉะนั้น การที่จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ก็คือในขณะที่กำลังกระทบแข็ง และความทรงจำในความเป็นตัวตนที่นิ่งอยู่ หรือยืนอยู่ หรือเดินอยู่และกระทบลักษณะที่แข็งต้องหมดสิ้น เหลือแต่เพียงอาการแข็ง และธาตุที่กำลังรู้แข็งในขณะนั้นเท่านั้น ช่วงขณะนั้นจึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนหรือเราอีกต่อไป เพราะมีเพียงสภาพที่กำลังรู้สิ่งเดียว คือ แข็ง ไม่ใช่ไปจำเอาไว้หมด ทรงจำไว้ว่า ที่แท้ก็เป็นเราซึ่งกำลังยืนอยู่หรือนั่งอยู่และรู้แข็ง ถ้าเป็นอย่างนั้น ก็ไม่สามารถละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้

แต่ทุกท่านที่เริ่มเจริญสติปัฏฐานจะมีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนยังไม่หมด แม้ว่าแข็งปรากฏ ยังมีความเป็นเราที่กำลังนั่งกระทบแข็ง แต่ความเป็นเราที่กำลังนั่งกระทบแข็งต้องหมดสภาพธรรมจึงจะปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังกระทบแข็งไม่ได้นึก ไซ้ใหม่ ไม่ต้องนึก เวลาที่ใช้คำว่า คิด หมายถึงนึกถึงเรื่องของสิ่งที่ปรากฏ แต่ตามความเป็นจริงขณะที่กระทบแข็งไม่ได้นึกถึงคำอะไรเลย เพราะฉะนั้น ปัญญาและสติน้อมไปที่จะรู้ ไม่ได้หมายความว่า ให้คิดว่าแข็งเป็นรูป นี่ต่างกัน ไม่ใช่ให้คิดว่าแข็งเป็นรูป แต่ในขณะที่แข็งปรากฏ น้อมไปที่จะศึกษาในขณะนั้นเพื่อรู้ว่า ลักษณะที่รู้เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ ซึ่งกำลังรู้แข็งที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่คิดไซ้ใหม่ ซึ่งทั้งหมดนี้ คือ อนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยทั้งนั้น

ถ. คิดก็เป็นการรู้อารมณ์
 ส. การคิดเป็นการรู้อารมณ์ทางทวารไหน
 ถ. มโนทวาร
 ส. มโนทวาร ไม่ใช่รู้แจ้งทางปัญจทวาร
 ถ. ที่อาจารย์บอกว่า น้อมไป ขณะนั้นแข็งหมดไปแล้วใช่ไหม
 ส. กำลังปรากฏอยู่ รู้ตรงแข็ง ไม่ใช่ให้ไปนึกอย่างอื่น ถ้านึก ขณะนั้นไม่ได้รู้ที่แข็ง แต่เนื้แข็งกำลังปรากฏ รู้ตรงแข็ง น้อมไปที่แข็งไม่ใช่ไปที่อื่น ลักษณะแข็งกำลังปรากฏ ไม่ต้องใช้ชื่อ

ถ. ไม่ต้องใช้ชื่อ ก็ไม่ต่างกับขณะที่...
 ส. ต้องต่างกับขณะที่หลงลืมสติแน่นอน และต้องต่างกับขณะที่คิดเป็นคำ
 ถ. ขณะนั้นปัญญาจะเจริญหรือ
 ส. ถ้าปัญญาไม่เกิดในขณะนั้น ปัญญาจะรู้อะไร ขณะไหน
 ถ. ก็ต้องขณะนั้น
 ส. แน่แน่นอน เพราะฉะนั้น ขณะที่กระทบแข็ง ผู้ที่ได้อบรมเจริญปัญญาแล้ว ไม่ต้องพิจารณายาวนานเลยว่า ลักษณะนี้เป็นธาตุรู้ หรือว่าลักษณะอีกอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่สภาพรู้เป็นรูปธรรม เพราะบุคคลนั้นอบรมเจริญนานจนกระทั่งมีกำลัง ปัญญาเป็นพละที่เมื่อระลึกแล้วรู้ทันทีได้ว่า สภาพรู้เป็นอย่างไร ลักษณะที่แข็งที่ไม่ใช่สภาพรู้เป็นอย่างไร นี่คือการที่อบรมเจริญแล้ว เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นปัญญารู้แจ้งว่าต่างกับสภาพที่รู้แข็ง

ความเข้าใจลักษณะของนามธรรม ไม่ใช่เพียงชั้นฟัง และไม่ใช่เพียงชั้นรู้ตามหรือคิดตาม แต่เป็นความรู้ในขณะที่สภาพนามธรรมนั้นเองซึ่งเป็นธาตุรู้ กำลังรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ปรากฏตามความเป็นจริง

ถ. ที่อาจารย์พูดนี้ หมายความว่าถึงวิปัสสนาใหม่
 ส. เริ่มตั้งแต่การระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่จะรู้ว่าลักษณะใดเป็นรูปธรรม ลักษณะใดเป็นนามธรรม

เพราะฉะนั้น ปัญญาไม่ใช่รู้อื่น ต้องรู้สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เมื่อรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม จึงค่อย ๆ ละคลายความเป็นตัวตน

ในขณะที่จะเป็นพระโสดาบัน ไม่ใช่ขณะอื่นจากที่กำลังเห็นตามปกติ กำลังได้ยินตามปกติ กำลังได้กลิ่นตามปกติ กำลังลิ้มรสตามปกติ กำลังกระทบสัมผัสสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามปกติ กำลังคิดนึกตามปกติ และสามารถบรรลุคุณธรรมถึงความเป็นพระอรหันต์ในขณะที่สภาพธรรมตามปกตินี้เองกำลังปรากฏ เพราะปัญญาเจริญขึ้น ๆ จนกระทั่งเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

ถ. ขณะที่กระทบ ปัญญารู้ว่าเป็นลักษณะที่แข็ง ซึ่งต่างกับลักษณะที่รู้แข็ง ขณะนั้นจิตก็ต้องรู้อย่างนี้ด้วย ใช่ไหม

ส. ปัญญาเกิดพร้อมกับจิต

ถ. เพราะฉะนั้น ก็ไม่ใช่การรู้แข็ง แต่เป็นการรู้ว่า แข็งต่างกับสภาพที่รู้แข็ง

ส. โดยที่แข็งกำลังปรากฏหรือไม่ปรากฏ

ถ. ต้องโดยที่แข็งกำลังปรากฏ

ส. เมื่อแข็งกำลังปรากฏ แข็งเป็นอารมณ์ของมหากุศลที่เกิดพร้อมกับปัญญาได้ และขณะที่รู้แข็งกำลังปรากฏ มหากุศลที่เกิดพร้อมสติและปัญญามีสภาพนามธรรมที่รู้แข็งเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น จึงไม่ยึดถือว่า สภาพที่รู้แข็งนั้นเป็นเรา

ถ. ยาก

ส. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป คนในสมัยนี้ยากจะบรรลุมรรคผลนิพพานในชาตินี้ชาติเดียว ก็เป็นไปได้

ขณะที่ฟังเป็นการศึกษาเรื่องของสภาพธรรม โดยที่สติยังไม่ได้ระลึกร่องลักษณะของสภาพธรรมซึ่งกำลังเป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น แต่กำลังฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม นี่ขั้นหนึ่ง และขณะที่สติระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ปัญญาจะเริ่มศึกษา คือ น้อมไปที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ขณะใดลักษณะใดเป็นลักษณะของนามธรรม

ขณะใดลักษณะใดสภาพธรรมที่ปรากฏนั้นเป็นลักษณะของรูปธรรม ยังไม่ใช่วิปัสสนาญาณ

ถ. ที่อาจารย์ว่าเป็นมโนทวารวิถี แต่ที่เห็นจริง ๆ คือ จักขุวิญญาณที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาอยู่ในขณะนี้ รูปก็เช่นกัน เป็นปัจจุบันอยู่ภายนอก แต่อาจารย์ว่าเป็นมโนทวารวิถีที่รู้ เกี่ยวข้องกันอย่างไรไม่เข้าใจ

ส. จะต้องสงสัยไปเรื่อย ๆ จนกว่าลักษณะนั้นจะปรากฏลักษณะที่ละอย่าง โดยความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน คำพูดเดิม คือ ท่านผู้ฟังจะรู้ว่าสภาพธรรมปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน คำนี้ไม่เปลี่ยนแม้ในขณะที่สภาพธรรมนั้นปรากฏโดยการแทงตลอดหรือประจักษ์แจ้ง ก็ยังคงเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ในขณะที่สติเริ่มระลึก อย่าเข้าใจว่าขณะนั้นสภาพธรรมปรากฏโดยลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนแล้ว เพราะว่ายังไม่ใช้ขั้นประจักษ์ ยังไม่ใช้ขั้นแทงตลอด ยังเป็นขั้นที่กำลังน้อมไปศึกษาเพื่อที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

ถ. อารมณ์ที่เกิดทางปัญจทวารวิถี ตลอดวิถีจะเป็นอารมณ์ปรมาตถ์ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล และในปัญจทวารวิถีจะต้องมีขวนะเกิด ในขวนะนั้น ถ้าหากอารมณ์เป็นปรมาตถ์ คือ ไม่รู้ว่าเป็นสัตว์บุคคล ตอนนั้นจะเป็นบุญเป็นบาปได้อย่างไร

ส. ท่านผู้ฟังเห็นว่า การเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดทางตาข้างเล็กน้อย และข้างสันนิทหน้อยเสียเหลือเกิน แต่แม้กระนั้นก็ตามเมื่อไม่ใช่พระอรหันต์ จิตในขณะนั้นต้องเป็นอย่างหนึ่งอย่างใดที่เป็นขวนะ คือ เป็นโลภมูลจิต หรือว่าเป็นโทสมูลจิต หรือว่าเป็นโมหมูลจิต สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ขวนะวิถีทางปัญจทวารหรือทางมโนทวารต้องเป็นกุศลหรืออกุศล

ถ. ทั้ง ๆ ที่อารมณ์นั้นเป็นปรมาตถ์

ส. แน่นอน เล็กน้อย สั่นสะสั่น เร็วแสนเร็วแค่นั้นก็ตาม อกุศลจิตก็เกิดแล้ว

ถ. ผมคิดว่า อารมณ์ทางปัญญาทวาร กุศลและอกุศลไม่สามารถจะเกิดได้ จะต้องทางมโนทวารรับต่อจึงจะมีความหมายรู้ว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ตอนนั้นกุศล อกุศลจึงจะเกิด

ส. ถ้าไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดในเรื่องของอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย อาจเข้าใจอย่างนั้น แต่สำหรับอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยแสดงวิสัยปวัตติ คือ จิตที่เกิดขึ้นเป็นไปรู้อารมณ์ตามทวารต่าง ๆ โดยละเอียดว่า จิตขณะไหนเป็น อนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้จิตดวงใดเกิดต่อ

ขอยกตัวอย่างทางปัญญาทวาร คือ ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป โดยนัยของปฏิจักษุสัมปาท นามรูปซึ่งได้ กล่าวถึงแล้วว่าได้แก่ เจตสิกและกัมมชรูป ซึ่งเกิดพร้อมกับปฏิสนธิวิญญาณ หลังจากนั้นก็เป็นปัจจัยให้อายตนะเกิด เพราะนามรูปเป็นปัจจัยแก่อายตนะ เมื่อมีตาซึ่งเป็น กัมมชรูปเกิดขึ้นเพราะกรรม มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกายที่เกิดขึ้นเพราะกรรม ที่จะไม่ให้ อายตนะ คือ ไม่เป็นทางที่จะรู้อารมณ์ที่กระทบ เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น อนันตรปัจจัย เมื่อปฏิสนธิจิตดับแล้ว เป็นปัจจัยให้ภวังคจิตเกิด ภวังคจิตดับแล้ว นามรูปเป็นปัจจัยแก่อายตนะ สำหรับจักขุปสาทเมื่อถึงกาลหรือเวลาที่ จะเกิด กรรมก็เป็นปัจจัยทำให้จักขุปสาทรูปเกิดดับ แต่ยังไม่เป็นอายตนะถ้าขณะนั้น ผัสสะยังไม่กระทบกับรูปารมณ ก็ยังคงเป็นแต่เพียงกัมมชรูป เป็นจักขุปสาทรูป เป็น รูปที่มีลักษณะพิเศษที่ใส ที่จะรับกระทบเฉพาะกับสิ่งที่ปรากฏทางตา โสตปสาทรูปก็ เป็นกัมมชรูป เป็นรูปที่เกิดเพราะกรรม ไม่สามารถจะมองเห็นได้ ใครจะใช้กล้อง จุลทรรศน์ไปส่องไปขยายอย่างไรก็ตาม ก็ไม่สามารถเห็นจักขุปสาท หรือโสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท หรือรูปอื่น ๆ ทั้งหมด นอกจากสิ่งที่ปรากฏทางตาซึ่งใช้คำว่า แสง หรือสี หรือวัณณะ หรือรูปารมณ หรืออะไรก็แล้วแต่ หรือไม่ต้องใช้คำอะไรเลย ก็ได้ เพราะในขณะนี้สภาพธรรมนั้นเองเป็นของจริงที่กำลังปรากฏ เพราะกระทบกับ จักขุปสาท

๑๐๙๘

ปสาทรูปทั้งหมดเป็นสภาพที่ใส เมื่อเปรียบเทียบกับความใสของกระจก ซึ่งสามารถจะรับกระทบกับอารมณ์ที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น เวลาที่ภวังคจิตดับแล้ว นามรูปเป็นปัจจัยแก่อายตนะ ต้องในขณะที่อารมณ์กระทบกับทวารหนึ่งทวารใด ทวารนั้นจึงเป็นอายตนะ ด้วยเหตุว่าอายตนะมี ๖ คือ จักขวยตนะ ได้แก่ จักขุปสาทรูป โสตายตนะ ได้แก่ โสตปสาทรูป ฆานายตนะ ได้แก่ ฆานปสาทรูป ชิวหายตนะ ได้แก่ ชิวหาปสาทรูป กายายตนะ ได้แก่ กายปสาทรูป และมนายตนะ ได้แก่ จิตทุกดวง เพราะจิตทุกดวงรู้อารมณ์

เพราะฉะนั้น เวลาที่ภวังคจิตเกิดดับสืบต่อโดยอนันตรปัจจัย และขณะนั้นสิ่งที่ปรากฏทางตากระทบกับจักขวยตนะ คือ กระทบกับจักขุปสาทรูป โดยความละเอียด ท่านอรรถกถาจารย์ ท่านยังให้คำอธิบายไว้ว่า เมื่อรูปารมณฺเฑกระทบจักขุปสาท ทําม ภวังคจิตจิงไหว เพราะภวังคจิตไม่ได้เกิดที่จักขุปสาท นี่แสดงให้เห็นถึงความละเอียดของสภาพที่เป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรม สิ่งที่ปรากฏทางตา แม้แต่ พระอาทิตย์หรือพระจันทร์ซึ่งอยู่ไกล ก็ยังเป็นอารมณ์ได้ สามารถกระทบกับ จักขุปสาทรูปได้ แต่สำหรับจักขุปสาทกับททยวัตถุรูป อยู่ไกลกันถึงกับจักขุปสาทกับ พระอาทิตย์พระจันทร์ไหม หรือว่าใกล้กว่านั้น เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีปัญหาที่ว่าเมื่อ รูปารมณฺเฑกระทบจักขวยตนะ คือ จักขุปสาทแล้ว ภวังคจิตไหวเพื่อที่จะรู้อารมณ์ต่อไป เพราะถ้าภวังคจณฺเฑไม่เกิดขึ้นไหว วิถิจิตจะเกิดไม่ได้

ถ้าเป็นทางปัญจทวาร ต้องอาศัยรูปหนึ่งรูปใดกระทบกับทวารหนึ่งทวารใด เป็นปัจจัยให้ภวังคจิตไหว ซึ่งคำอุปมาในอรรถกถามีว่า เหมือนกับแมลงวันทีเกาะอยู่ที่ก้อนกรวดบนกลองด้านหนึ่ง เวลาที่มีคนตีกลองอีกด้านหนึ่ง ก้อนกรวดก็ไหวไปตาม ความไหวของกลองและเชือกและหนังกลอง จากนั้นแมลงวันก็บินไป

นี่แสดงให้เห็นความเป็นปัจจัย แม้ว่ารูปารมณฺเฑไม่ได้กระทบกับททยวัตถุ ซึ่งภวังคจิตกำลังเกิด แต่แม้กระนั้นก็ได้ใกล้เคียงเหมือนอย่างพระอาทิตย์พระจันทร์ที่

จะมาเป็นอารมณ์ของการเห็นได้ ฉันทา เวลาที่รูปารมณักระทบกับจักขวายนะ คือ จักขุปสาท ภาวังคจนะก็เกิดและดับไป เมื่อดับไปแล้วภาวังคจนะเป็นอนันตรปัจจัย และสมนันตรปัจจัยให้เกิดภวังคุปัจเฉท และเมื่อภวังคุปัจเฉทดับ ภวังคุปัจเฉทะเป็น อนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นและดับ ต่อจากนั้น อนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยทำให้จักขุวิญญาณเกิดและดับ สัมปฏิจฉันทาจิตเกิด และดับ สันตึรณจิตเกิดและดับ โวฏฐัพพนจิตเกิดและดับ จากนั้นชวณะซึ่งต้องเป็น กุศลหรืออกุศลสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ คือ ผู้ที่ยังเป็นปุถุชน ต้องเกิดถึง ๗ ชวณะ ทั้ง ๆ ที่เป็นปัญจทวารวิถีย่างรวดเร็ว แม้เป็นปรมัตถอารมณ์และยังไมรู้เลยว่า ชวณะนั้นสิ่งทีปรากฏทางตาเป็นอะไร

แสดงให้เห็นสภาพความเป็นปัจจัยว่า เมื่อโวฏฐัพพนจิตดับแล้ว ชวณะต้องเกิด และสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ชวณะต้องเป็นกุศลหรืออกุศล เพราะฉะนั้น เมื่อ สติปัฏฐานไม่เกิด ชวณะต้องเป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด คือ เป็นโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต เกิดดับสลับต่อซ้ำกันถึง ๗ ชวณะ และถ้าเป็นตทาลัมพณวาระ คือ รูปารมณันั้นยังไม่ดับไป ตทาลัมพณจิตก็เกิดต่อ

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ อกุศลมากแค่ไหน ถ้าไม่ทรงแสดงไว้ก็ไม่มีทางจะรู้เลยว่า เป็นอกุศลมากเหลือเกินในวันหนึ่ง ๆ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด นี่คือ อนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยทางปัญจทวาร

สำหรับทางมโนทวารวิถิ วิสยัปวัตติ คือ การเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางมโนทวารมี ๒ วาระ คือ ถ้ามโนทวาราวชชนจิตดับแล้ว ชวณจิตเกิดต่อ และตทาลัมพณจิตเกิดต่อนั้นเป็น ตทาลัมพณวาระ แต่บางครั้งบางคราวมโนทวาราวชชนจิตดับแล้ว ชวณวิถิจิตเกิดสลับต่อ ๗ ชวณะ และไม่มีตทาลัมพณจิต ก็เป็น ชวณวาระ

เพราะฉะนั้น สำหรับทางปัญจทวาร ขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่กระทบว่า เมื่อกระทบ แล้วภวังคจิตจะไหวทันที หรือว่ากระทบหลาย ๆ ครั้ง จนกระทั่งวิถิจิตไม่สามารถที่จะเกิดถึงตทาลัมพณะได้ หรือไม่สามารถที่จะเกิดถึงชวณะได้ มีเพียงแค่วอฏฐัพพนะ หรือ

ว่าวิถิจิตไม่สามารถที่จะเกิดเลย มีแต่เพียงภวังคเจตนะเท่านั้น นั่นก็เป็นวิถิจิตทางปัญจทวารซึ่งต้องอาศัยรูป ตามกำหนดอายุของรูป

สำหรับทางมโนทวารมีเพียง ๒ วาระ คือ ตทาลัมพนวาระ และชวันวาระ ตามอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย ไม่มีใครหยุดยั้งได้ ขณะจิตที่ดับไป หหมดแล้ว แต่ว่าเป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้จิตขณะนี้เกิดสืบต่อไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น ความสงสัย หรือว่าความเคลือบแคลง ความไม่แจ่มชัดในธรรมประการต่าง ๆ จะหมดสิ้นไปเมื่อได้ศึกษาเรื่องของปัจจัยโดยละเอียด เช่น ในเรื่องของอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย ที่ทำให้วิถิจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางปัญจทวาร แม้ยังไม่รู้ว่าอารมณ์นั้นเป็นอะไร แต่ขณะซึ่งเป็นกุศลหรืออกุศลก็ต้องเกิดตามอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้นไม่ใช่วิถิจิตทางมโนทวาร

บังคับไม่ได้เลย เป็นภวังคอยู่ดี ๆ ก็ไม่สามารถที่จะเป็นภวังคไปเรื่อย ๆ หรือตลอดไป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยแก่อายตนะ ถ้าอนันตรปัจจัยหรือสมนันตรปัจจัยเป็นปัจจัยเพียงให้ปฏิสนธิจิตที่เกิดแล้วดับและภวังคจิตเกิดต่อเท่านั้น ก็ไม่ต้องมีสุขมีทุกข์ใด ๆ ในโลกทั้งสิ้น แต่ที่มีจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ตามทวารต่าง ๆ นั้น เพราะอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยนั่นเอง

ถ. จักขุทวารวิถีดับไปแล้ว มโนทวารวิถิเกิดขึ้นรู้รูปรารมณ์ต่อจากจักขุทวารวิถิ เมื่อมีปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมทางมโนทวารวิถิต่อจากทางจักขุทวารวิถิแล้ว ปัญจทวารวิถิอื่น ๆ เช่น ทางโสตทวารวิถิ ทางฆานทวารวิถิ รู้ได้ด้วยไหม

ส. แล้วแต่ขณะนั้นสภาพธรรมใดปรากฏ ถ้าถึงขั้นประจักษ์แจ้ง ก็ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ไม่ใช่ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมอื่นที่ไม่ได้ปรากฏในขณะนั้น

ถ. ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมทางมโนทวารวิถิที่เกิดขึ้นรู้รูปรารมณ์ต่อจากทางจักขุทวารวิถิแล้ว ทวารอื่น ๆ จะประจักษ์แจ้งด้วยไหม

ส. ถ้าเป็นวิปัสสนาญาณ ต้องเป็นมโนทวารวิถี ประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและลักษณะของรูปธรรมที่ปรากฏในขณะนั้น แล้วแต่ว่าขณะนั้นอารมณ์ใดทางปัญจทวารหรือทางมโนทวารจะปรากฏ แต่ไม่ใช่ปรากฏทั้งหมด คือ ไม่ใช่ทั้งจิต ๘๙ หรือเจตสิกทั้งหมด ๕๒ หรือว่ารูปทั้ง ๒๔

ถ. ไม่ใช่อย่างนั้น หมายความว่า ในเมื่อประจักษ์ลักษณะของโสตทวารแล้ว ทางจักขุทวารจะต้องประจักษ์ด้วยไหม หรือปัญญาจะต้องอบรมต่อไปอีกจึงจะประจักษ์ได้

ส. ในขณะนั้นสภาพธรรมใดปรากฏให้ประจักษ์ ก็ประจักษ์ในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ส่วนสภาพธรรมใดที่ยังไม่ปรากฏในขณะนั้น ก็ต้องอบรมเจริญปัญญาเพื่อที่จะประจักษ์

ในขณะนี้จะกำลังเป็นอารมณ์ ตาเห็น บางครั้งหูไม่ได้ยิน เสียงไม่ได้ปรากฏ กลิ่นกำลังปรากฏใหม่ รสกำลังปรากฏใหม่ สุขหรือทุกข์เวทนา กำลังปรากฏใหม่ ตามปกติตามความเป็นจริงในขณะนี้ นี่คือขณะที่ยังไม่ประจักษ์แจ้ง แต่ในขณะที่ปัญญาที่ได้อบรมแล้วประจักษ์แจ้ง ก็ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏกำลังเป็นอารมณ์ของขณะที่ยังไม่ได้ประจักษ์แจ้งในขณะนี้นั่นเอง

ขณะที่ยังไม่ประจักษ์แจ้ง คือ ในขณะนี้ สภาพธรรมใดกำลังปรากฏเป็นอารมณ์บ้าง ก็กำลังปรากฏกับอกุศลถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด แต่เวลาที่สติปัฏฐานเกิดแทนอกุศลเหล่านั้น ก็คือ การประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเป็นอารมณ์ในขณะนี้เท่านั้น

ถ้าสภาพธรรม เช่น กลิ่นก็ตาม หรือว่ารสก็ตามในขณะนี้ไม่ได้ปรากฏ ถ้าท่านผู้หนึ่งผู้ใดจะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ ก็คือ ประจักษ์แจ้งลักษณะสภาพธรรมที่ปรากฏ ซึ่งไม่ใช่กลิ่น และไม่ใช่รส เพราะว่ากลิ่นและรสในขณะนี้ไม่ได้ปรากฏ

เพราะฉะนั้น อารมณ์ตามปกติเป็นอารมณ์ของอกุศล และบางขณะสติปัฏฐานเกิด ก็อารมณ์ตามปกตินั่นเองเป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน และในขณะที่ปัญญา

ประจักษ์แจ้ง ก็ไม่ได้ประจักษ์แจ้งอารมณ์อื่น นอกจากอารมณ์ตามธรรมดาที่กำลังปรากฏนั่นเอง

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาจึงไม่พอ เพียงแค่นี้ไม่พอ จนกว่าจะบรรลุ อริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล แต่ก็ยังไม่พอ เพราะเป็นเพียงพระเสกขบุคคล ยังไม่ใช่พระอรหันต์ ต้องศึกษาต่อไปจนกว่าจะบรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์

สภาพธรรมตามปกติในขณะนี้จริง ๆ ถ้าอกุศลกำลังเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนี้ สติปัฏฐานไม่เกิด ก็เป็นอารมณ์ตามปกติอย่างนี้ ถ้าสติปัฏฐานเกิดระลึบบ้าง ก็เป็น การรู้อารมณ์ตามปกติแทนอกุศลเท่านั้นเอง และถ้าเป็นการประจักษ์แจ้ง ก็คือ ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติในขณะนี้ตามความเป็นจริง

ถ. ถ้าประจักษ์แจ้งทางจักขุทวารวิถีกับมโนทวารวิถี ขณะนั้นชื่อว่า นามรูปปริจเฉทญาณ ใช่ไหม

ส. วิถีไหนก็ได้ อารมณ์อะไรก็ได้ ถ้าปัญญาเกิดขึ้นทางมโนทวาร เหนือตลอดในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ที่ละอย่าง

เวลานี้ไม่ใช่ที่ละอย่างใช่ไหม เป็นโลกที่เต็มไปด้วยบุคคลหลายคน แสดงว่า มโนทวารวิถีเกิดสืบต่อจากทางตา และทางหูก็ยังได้ยินเสียงต่าง ๆ เสียงอะไร เสียง รกจักรยานยนต์ เสียงอะไร เสียงกบ กบอยู่ที่ไหน จักรยานยนต์อยู่ที่ไหน สภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ เสียงเท่านั้นที่ปรากฏทางหู แต่เวลาที่เสียงเกิดขึ้น เสียงอะไร ในขณะนั้นถ้านึกว่าเป็นเสียงกบ ขณะนั้นก็ปัสสัฏฐิ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

เพราะฉะนั้น การที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมโดยไม่ใช้สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เพียงเสียงปรากฏและไม่นึกถึงกบ หรือว่าเสียงปรากฏ และไม่นึกถึงจักรยานยนต์ ไม่ใช่เพียงเท่านั้น ถ้าเพียงเท่านั้นยังไม่ใช่การประจักษ์แจ้ง ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่เป็นวิปัสสนาญาณทางมโนทวาร แต่ที่จะ เป็นวิปัสสนาญาณ คือ สภาพธรรมปรากฏทางมโนทวารที่ละอย่าง ไม่ปนกันเลย

ถ. อินทริยสังวร พระพุทธพจน์ทรงแสดงไม่ให้ยึดในนิมิตอนุพยัญชนะ คำว่า ไม่ให้ยึดในนิมิตอนุพยัญชนะ ตามธรรมดาเวลาเราเห็น หรือได้ยินเสียง เสียงรถยนต์เรารู้ เสียงมอเตอร์ไซด์เรารู้ ธรรมชาติเป็นอย่างนั้น แต่ที่จะไม่ให้รู้ว่าเป็นเสียงรถยนต์ จะต้องปฏิบัติอย่างไร

ส. มีที่ไหนที่แสดงว่า ไม่ให้รู้

ถ. ก็พยัญชนะทรงแสดงไว้อย่างนั้น ไม่ให้ติดในนิมิตอนุพยัญชนะ

ส. แต่ไม่ใช่ไม่ให้รู้ นี่เป็นความละเอียดของธรรมจริง ๆ ไม่ให้ติด ไม่ใช่ไม่ให้รู้

ถ. พระองค์ทรงแสดงว่า ไม่ให้ยึด

ส. แต่ไม่ใช่ไม่ให้รู้

ถ. ไม่ให้ยึด ไม่ให้ติด ไม่ใช่ไม่ให้รู้หรือ

ส. ไม่ใช่ อย่างเวลานี้ ท่านผู้ฟังเห็นคน ไม่ให้ติด หรือว่าไม่ให้รู้

ทางปัญจทวารวิถิ หรือทางโสตทวารวิถิ เกิดและดับไป เมื่อมีการเห็นครั้งหนึ่ง หรือการได้ยินครั้งหนึ่ง วิถีจิตทางปัญจทวารแล้วแต่ว่าจะเป็นจิตที่ประเภท เกิดและดับไปแล้วทั้งหมด ทางมโนทวารวิถิจิตจะต้องเกิดขึ้นรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ หรือว่าถ้าเป็นทางหู ก็ต้องรู้เสียงที่ปรากฏทางหูต่อจากจิตที่เกิดขึ้นรู้เสียงทางหูที่ดับไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้น ก็จะมีการนึกถึงรูปร่างสัณฐานที่ปรากฏทางตา หรือว่านึกถึงรูปร่างสัณฐานของเสียง คือ เสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ และก็รู้ความหมาย

แต่ไม่ควรจะติดว่าเป็นคนจริง ๆ ซึ่งกำลังนั่งอยู่ ไม่ดับ ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่ปรากฏทางตามีจริง จิตที่นึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตามีจริง และที่จิตรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตารูปร่างสัณฐานอย่างหนึ่งเป็นคนชื่อหนึ่ง บุคคลหนึ่ง หรือว่ารูปร่างสัณฐานของสิ่งอื่นที่ปรากฏทางตาเป็นวัตถุต่าง ๆ ก็รู้ว่าเนื่องมาจากการเห็น ถ้าไม่มีการเห็น รูปร่างสัณฐานต่าง ๆ ปรากฏไม่ได้ การที่จะมีความทรงจำในสิ่งที่ปรากฏทางตาว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็เกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น ต้องรู้ตามความเป็นจริง แต่ไม่ติด ไม่ยึดถือว่าเที่ยง ว่าต้องมีคนจริง ๆ ซึ่งกำลังนั่งอยู่ไม่เกิดดับ ไม่ใช่อย่างนั้น ต้องรู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง สิ่งปรากฏทางตา สามารถที่จะรู้ว่าไม่ใช่ขณะที่นึกคิดถึงรูปร่างสัณฐาน แต่การนึกคิดถึงรูปร่างสัณฐานก็มีจริง การนึกถึงบัญญัติสมมติต่าง ๆ ก็มีจริง ซึ่งเป็นจิตทางมโนทวารไม่ใช่ในขณะที่เห็น นี่คือการไม่ติด เพราะรู้ว่าเป็นแต่เพียงนามธรรม ซึ่งเกิดขึ้นรู้สิ่งที่ปรากฏ ที่เป็นรูปธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และกดับไปหมด เมื่อสักครู่นี้เอง ดับหมดสิ้น ขณะนี้เท่านั้นที่กำลังปรากฏ และกำลังเกิดดับอยู่ นี่คือการไม่ติด เพราะรู้ตามความเป็นจริง ไม่ใช่ว่าเพราะไม่รู้และก็พยายามที่จะไม่รู้ ใครก็ตามที่พยายามจะไม่รู้ทางตา ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา และไม่ใช่วิถีหนทางที่จะดับกิเลส

ถ. เห็นแล้วไม่รู้ ในอดีตมีพระเถระองค์หนึ่ง เห็นแล้วท่านก็ไม่รู้จักจริง ๆ และด้วยความไม่รู้ทำให้ท่านได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ คือ ในวิสุทธิมรรค มีพระเถระองค์หนึ่ง ชื่อพระมหาติสสเถระ ท่านออกบิณฑบาต เจอผู้หญิงคนหนึ่งทีละเกาะกับสามี ผู้หญิงคนนั้นแต่งตัวสวยไปสูบ้านแม่ เมื่อเดินไปพบพระเถระก็หัวเราะออกมา พระเถระหันไปดูเห็นพื้นของหญิงนั้น ซึ่งพระเถระองค์นี้ท่านเคยเจริญอภิญญาญาณมาก่อน เมื่อเห็นพื้นก็พิจารณาว่าเป็นกระดูก และท่านก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในขณะพิจารณาอย่างนั้น ต่อมาสามีของหญิงนั้นตามมา พบพระเถระก็ถามว่า เห็นหญิงคนหนึ่งไหม พระเถระตอบว่า ท่านไม่รู้ว่า เป็นหญิงหรือชายเดินไปที่เส้นทางใหญ่ เห็นแต่โครงกระดูกเดินไป แสดงว่าท่านเห็นและไม่รู้จริง ๆ ว่า เป็นหญิงหรือชาย แต่เห็นเป็นโครงกระดูก

สุ. สามีของหญิงนั้น ท่านพระเถระเห็นเป็นโครงกระดูกด้วยหรือเปล่า

ถ. ไม่ได้กล่าวถึง

สุ. เพราะฉะนั้น การฟังธรรมต้องพิจารณาโดยละเอียดและโดยตลอดจริง ๆ ไม่ใช่ว่าตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นไปพระเถระรูปนั้นไม่เห็นอะไรอีกเลย นอกจากโครงกระดูกชั่วขณะหนึ่ง ซึ่งขณะนี้จิตของใครจะนึกถึงอะไรก็ได้ ทั้ง ๆ ที่กำลังเห็น ใจของใครจะ

นึกถึงอะไรก็ได้ อาจจะนึกถึงโครงกระดูกที่โรงพยาบาลศิริราชก็ได้ ถ้าไม่ใช่การรู้
ลักษณะของกระดูกอย่างของท่านพระมหาติสสเถระ ชั่วขณะหนึ่งใครจะนึกถึงอะไรก็ได้
แต่ไม่ได้หมายความว่า หลังจากนั้นแล้วจะไม่รู้ ก็เป็นปกติธรรมดา

๑๐๙๙

ผู้ฟัง ท่านพระมหาติสสะ ท่านเห็นโครงกระดูกเพราะท่านเจริญอัฐฐิกัสสญาณ อยู่เป็นปกติ ไม่ใช่เจริญวันเดียว ท่านเจริญมานานจนเห็นว่า คนเราเมื่อเอาเนื้อหนัง ออกจะเห็นแต่โครงกระดูก ตัวเราเป็นเช่นไร คนอื่นก็เป็นเช่นนั้น เมื่อท่านพิจารณานาน ๆ จนอินทรีย์แก่กล้า คือ ท่านพิจารณาอยู่อย่างสม่ำเสมอ เป็นปกติอยู่อย่างนั้น ท่านมองไป เมื่อเนื้อหนังไม่มี ก็มีแต่โครงกระดูก จิตของท่านจึงไม่ถือเอาว่าเป็นคนนั้น คนนี้ หรือเป็นหญิง เป็นชาย นี่ตามความหมายที่กล่าวไว้ในวิสุทธิมรรค ผมเคยอ่าน

ส. เป็นชีวิตปกติธรรมดาที่ต้องอบรมเจริญปัญญา ความรู้จึงจะเกิดได้ ถูกต้องว่า ทางตาเป็นอย่างไร ทางใจเป็นอย่างไร ทางหูเป็นอย่างไร

ถ. ตามธรรมดาท่านกล่าวว่า ไม่ให้ยึดติดในนิมิตอนุพยัญชนะ มีผู้หญิง ผู้ชาย เป็นต้น ซึ่งตามปกติเมื่อเราเห็นเราก็รู้ที่อยู่ว่า เป็นผู้หญิง หรือเป็นผู้ชาย แต่ที่ท่านไม่ให้ยึด หมายความว่า ท่านไม่ให้รู้ว่าเป็นผู้หญิง ผู้ชาย หรืออย่างไร

ส. ไม่ให้ติด ไม่ใช่ไม่ให้รู้ อย่าลืม ไม่ให้ยึดมั่น ไม่ให้ถือว่า เป็นสัตว์บุคคล ที่เที่ยง ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง คือ สภาพธรรมทั้งหลายเป็นนามธรรมและรูปธรรม ถ้านามธรรมและรูปธรรมไม่มี ที่จะสมมติเป็นหญิง เป็นชาย เป็นสัตว์ เป็นบุคคลเป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ก็ไม่ได้

ถ. ในเมื่อเห็นแล้วว่าเป็นผู้หญิง เป็นผู้ชาย เราจะเจริญสติปัญญาอย่างไร

ส. การเจริญสติปัญญา ไม่ใช่ไม่ให้รู้ว่าเป็นใคร แต่ให้รู้ตามความเป็นจริงว่า สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ในขณะที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้ ลักษณะแท้ ๆ ของสิ่งที่ปรากฏทางตานั่นคืออย่างไร นี่คือการที่จะรู้ความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งดูเหมือนกับเป็นเรื่องที่น่าเบื่อมากที่จะพูดถึงบ่อย ๆ ว่า ทางตา นามธรรมเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ รูปธรรมเป็นสิ่งที่กำลังปรากฏ แต่กว่าจะรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่กำลังปรากฏไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาได้เท่านั้นเอง

ก็จะต้องอาศัยการพูดถึงเรื่องของขณะที่กำลังเห็นนี้จนกว่าสติจะเกิดระลึกได้ ศึกษาและรู้จักจริงๆ ว่า ขณะนี้ที่เข้าใจว่าอยู่ด้วยกันหลายคนในที่นี้ แท้ที่จริงแล้ว แม้แต่ตัวผู้ที่เข้าใจว่ากำลังอยู่กับคนอื่นหลายคน ก็ไม่มี

ตามความเป็นจริง คือ จิตกำลังอยู่กับรูปารมณที่ปรากฏทางตาชั่วขณะหนึ่งเท่านั้นเอง ไม่มีคน แต่มีจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ ซึ่งกำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาที่ภาษาบาลีใช้คำว่า รูปารมณ เพราะฉะนั้น ขณะนี้ไม่มีใครเลย นอกจากจิตที่กำลังรู้รูปารมณเท่านั้นเอง

ถ. ทางหู ที่อาจารย์ยกตัวอย่างว่า ได้ยินเสียงกบ แต่กบนั่นเป็นบัญญัติเมื่อได้ยินเสียงกบแล้ว ชอบใจหรือไม่ชอบใจเกิดขึ้น หรือเฉยๆ ก็ได้ เมื่อเราได้ยินอย่างนี้แล้ว เราจะเจริญสติปัฏฐานอย่างไร

ส. การเจริญสติปัฏฐาน ไม่จำกัดว่าจะจะเป็นเสียงอะไร จะเป็นเสียงกบ เสียงรถจักรยานยนต์ หรือเสียงคำพูดอะไรต่าง ๆ การสนทนากัน จะเป็นเสียงอะไรก็ตามแต่ หรือว่ากำลังเห็นอะไรก็ตามแต่ สภาพธรรมตามความเป็นจริงก็เป็นจริงอย่างนั้น คือ สิ่งที่ปรากฏทางตามีจริงกำลังปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาท

ทางตา ฉันได เสียงก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ขณะนี้กำลังปรากฏ กำลังมีจริง กำลังปรากฏกับจิตที่กำลังได้ยินเสียงนั้น ในขณะนั้นก็ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีใครเลย ไม่ใช่คนหลายคนกำลังนั่งคุยกันที่นี่ แต่ว่าขณะนั้นเป็นแต่เพียงจิตที่กำลังมีเสียงเป็นอารมณ์

นี่คือขณะหนึ่งในสังสารวัฏ เพราะฉะนั้น ในสังสารวัฏก็มีจิตเห็นเกิดขึ้นดับไป และจิตที่เกิดต่อท่องเที่ยวไปกับอารมณ์เดียวกับของจิตเห็น คือ รูปารมณที่กำลังปรากฏทางตา เป็นจักขุทวารวิถิ และดับไป มีภวังคจิตเกิดดับคั่น และก็มีมโนทวารวิถิเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้นต่อ คือ รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา มีสื่อนั้นเองเป็นอารมณ์ต่อ

ถ้าเป็นทางหู เมื่อการได้ยินเกิดดับไปแล้ว และมีจิตอื่น ๆ ซึ่งเกิดดับสืบต่อท่องเที่ยวไปในอารมณ์เดียวกับโสตวิญญูณ คือ รู้เสียงนั่นเอง ทางโสตทวารวิถิ

ดับไปแล้ว ภาวังคจิตเกิดต่อ มโนทวารวิถีก็เกิดต่อ และภาวังคจิตก็เกิดดับสลับกันไปอยู่เรื่อย ๆ นี่คือสังสารวัฏฏ์ ช่วงหนึ่ง ๆ ที่สั้นมาก

ไม่จำกัดว่าจะจะเป็นเสียงกบ หรือเสียงอะไร สติสามารถจะระลึกในขณะที่สภาพธรรมใดสภาพธรรมหนึ่งกำลังปรากฏในขณะนี้ ต้องเป็นในขณะนี้ ทางตา สติระลึกได้ ทางหูก็ระลึกได้ เพราะมีสภาพธรรมที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น สติจึงเป็นสภาพธรรมที่ไม่หลงลืม รู้ว่ามีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อที่จะศึกษา เพื่อที่จะให้ปัญญาเข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมเท่านั้นเอง นามธรรมก็มีหลายชนิด รูปธรรมก็มีหลายอย่าง

ผู้ฟัง การเห็นรูปที่เรียกว่า รูปารมณฺ์ หรือสี กับการรู้ว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นคนละขณะ เพราะการเห็นสีหรือรูปารมณฺ์ หรือได้ยินเสียงที่เรียกว่า สัททวารมณฺ์ เป็นช่วงขณะที่สติรู้ บางทีไม่ทัน ไม่สามารถจะรู้ได้ เป็นเรื่องที่เร็วมาก รวดเร็วที่สุด เราจะไปจับตอนนั้นรู้สึกว่าจะเป็นเรื่องยาก กระผมเข้าใจว่าต้องเป็นคนละขณะแน่ ๆ ที่เป็นรูปารมณฺ์แท้ ๆ หรือสัททวารมณฺ์แท้ ๆ หลังจากนั้นจิตจะต้องเกิดขึ้นอีกหลายวิถี หลายขณะ กว่าที่จะรู้ว่าเป็นคน เป็นสัตว์

ตราบใดที่เรายังไม่สามารถแยกแยะที่เห็นรูปารมณฺ์แท้ ๆ หรือสัททวารมณฺ์แท้ ๆ กับที่จะเห็นว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นเสียงต่าง ๆ กระผมว่าก็ยังไม่สามารถจะทราบหรือเข้าใจ หรือรู้สังขารมณฺ์ ที่จะเห็นทางให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ เป็นเรื่องที่ยากจริง ๆ กระผมเข้าใจว่าอย่างนี้

ส. เป็นอย่างนั้น ถูกต้อง

ถ. ผมสังเกตดู เวลาอ่านหนังสือ ขณะที่เราเห็นตัวหนังสือ ขณะที่เห็นยังไม่รู้เรื่อง ยังอ่านไม่ออก จะต้องมีความคิด มีจิตเกิดขึ้นอีกหลายขณะกว่าที่จะรู้ข้อความนั้นอ่านว่าอะไร หรือมีความหมายว่าอะไร จะต้องเป็นขั้นตอนไปหลาย ๆ ขณะทีเดียว เป็นอย่างนั้นใช่หรือไม่

ส. นี่เป็นความถูกต้อง ที่สติจะเริ่มสังเกตความต่างกันว่า ในขณะที่เคยอ่านหนังสือเป็นปกติประจำวันและไม่เคยระลึกได้เลยว่า ขณะที่เห็นนั้นเป็นตอนหนึ่ง เป็นขณะหนึ่ง และขณะที่นึกถึงคำเป็นอีกขณะหนึ่ง คนละขณะ นี่เป็นการที่เริ่มจะสังเกตในขณะที่เห็น ซึ่งแม้แต่ในขณะที่ดูโทรทัศน์ ที่เป็นชีวิตประจำวัน ถ้าสติยังไม่เกิดจะไม่ระลึกเลยว่า สภาพที่ปรากฏทางตา ต่างกับทางหูที่กำลังได้ยิน แต่ถ้าสติเกิด อาจจะมีการระลึกที่ลักษณะหนึ่งลักษณะใดก็ได้ กำลังนั่งและกำลังดูเป็นปกติ ไม่มีใครรู้ว่าขณะนั้น สติกำลังระลึกตรงเสียงและก็รู้ว่าต่างกับทางตาที่กำลังปรากฏ

และไม่ต้องรอคอยจนกระทั่งถึงเวลาดูโทรทัศน์ แม้ในขณะนี้เอง ไม่ต้องเป็นจอโทรทัศน์ ที่ไหนก็ได้ก็เหมือนกัน ในขณะนี้เอง สติอาจจะระลึกที่เสียงว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ต่างกับทางตาที่กำลังปรากฏ ให้รู้ว่าเป็นสภาพธรรมที่ต่างกันก่อน และสติจึงจะเริ่มศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทีละอย่างเพิ่มขึ้น แต่ให้ทราบว่า ทางตากับทางหู ก็เป็นสภาพธรรมคนอย่างแล้ว

และสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามปกติ นี่เองที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ว่า สภาพใดเป็นนามธรรม สภาพใดเป็นรูปธรรม นามธรรมเป็นสภาพรู้ หรือว่ารู้สึก หรือว่าจำได้ ต่างกับรูปซึ่งปรากฏทางตาอย่างหนึ่ง ปรากฏทางหูเป็นเสียงต่าง ๆ อย่างหนึ่ง ปรากฏทางจมูกเป็นกลิ่นต่าง ๆ ปรากฏทางลิ้นเป็นรสต่าง ๆ ปรากฏทางกายในขณะนี้ เย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง ทางใจก็ปกติ เป็นเรื่องซึ่งกำลังคิด ทุกคนคิดอยู่เสมอ แต่สติสามารถระลึกได้ว่า ขณะที่คิดนั้นเป็นสภาพรู้คำ เพราะส่วนมากจะคิดเป็นคำ เวลาที่ใช้คำว่า คิดหรือนึก ก็จะเป็นเรื่องหรือว่าเป็นคำ

เพราะฉะนั้น ก็เป็นชีวิตประจำวันซึ่งเป็นนามธรรมและรูปธรรม แต่ไม่เคยรู้ว่าเป็นเพียงนามธรรมแต่ละอย่าง และเป็นรูปธรรมแต่ละอย่าง ซึ่งสตินี้เองจะเป็นสภาพธรรมที่เมื่อฟังแล้วเข้าใจก็มีปัจจัยที่จะเกิดขึ้น โดยการที่เริ่มระลึกก่อน แต่ยังไม่รู้ชัด

การรู้ชัดต้องใช้เวลา นาน และไม่สามารถที่จะเร่งให้เร็วขึ้น หรือบังคับให้มีสติได้มาก ๆ ในวันหนึ่ง ๆ และต้องรู้ว่า แม้สติก็เป็นอนัตตา เป็นสังขารขันธ เป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่ง เมื่อมีการระลึกได้ เริ่มระลึกได้แล้ว ย่อมมีปัจจัยให้ระลึกได้อีก เพียงแต่ว่าจะมากหรือน้อย จะช้าหรือจะเร็ว จะระลึกรู้รูปชนิดใดหรือนามชนิดใด เพราะว่าคงจะมีหลายท่านที่แม้จะได้ฟังเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน และก็รู้ว่า มีสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่สำหรับหลายท่านทางตาอาจจะไม่เคยระลึกเลย แม้ว่ากำลังเห็นอยู่ แต่ถ้ามีการเตือนให้ระลึก รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีจริงและกำลังปรากฏ ในขณะนี้เอง สติอาจจะเริ่มระลึกทางตา แม้ว่ายังไม่ชำนาญ ยังไม่คล่องแคล่ว และยังไม่ชัดเจน แต่ก็รู้ว่า มีสภาพธรรมชนิดหนึ่งเป็นของจริงที่ปรากฏทางตาสำหรับผู้ที่มีจักขุปสาท ซึ่งสำหรับผู้ไม่มีจักขุปสาท คือ ผู้ที่ตาบอด สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ซึ่งเป็นของจริงชนิดหนึ่งจะไม่ปรากฏเลย

นี่คือการศึกษาคำที่รู้ความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมตามปกติ เพื่อที่จะให้ประจักษ์ชัดว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้เท่านั้นจริง ๆ

ถ. คำว่า สัมภเวสี หมายความว่าอย่างไร

ส. เป็นเรื่องของศัพท์ หมายความว่าถึงผู้ที่แสวงหาที่เกิด ได้แก่ ผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ ซึ่งยังต้องเกิดอยู่

ถ. ที่ว่าจิตไปจุติ วิญญูณทุกดวงดับสิ้นไปแล้ว อะไรที่มาเป็นสัมภเวสี

ส. เวลาที่จิตจิตเกิดขึ้นและดับไป ปฏิสนธิจิตเกิดต่อทันที

ถ. สัมภเวสีจะอยู่ตอนไหน

ส. ผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ต้องเกิดทั้งนั้น ขณะนี้ท่านผู้ฟังอยากจะเกิดหรือไม่อยากจะเกิดก็ตาม แต่ท่านก็เป็นผู้ที่กำลังแสวงหาที่เกิด เพราะเมื่อจุติจิตดับแล้ว ปฏิสนธิจิตต้องเกิดต่อทันที

ถ. ในขณะที่เป็นสัมภเวสี หมายความว่า ...

ส. เวลานี้ก็เป็น ใครก็ตามที่ไม่ใช่พระอรหันต์ เป็นทั้งนั้น

- ถ. ทั้ง ๆ ที่ยังไม่จุติใช่ไหม
- ส. ผู้ที่ยังต้องเกิดทั้งหมด
- ถ. ไม่ได้หมายความว่า จุตีแล้วใช่ไหม
- ส. จุติจิตดับ ปฏิสนธิจิตเกิดต่อ
- ถ. รวมทั้งเราที่ยังไม่จุติด้วยใช่ไหม
- ส. ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ทั้งหมด แม้ในขณะนี้เอง ท่านผู้ฟังแสวงหาภพ

ที่เกิดหรือเปล่า กำลังแสวงหาภพไหน

- ถ. ก็อยากไปภพที่ดีด้วยกันทั้งนั้น
- ส. ต้องเป็นกามภพ คือ ยังต้องเป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณรสัพพะ ยังไม่ใช่ชั้นฌานที่จะเว้นรูปได้บางรูป เช่น เว้นกลิ่น รส โณรสัพพะ
- ถ. ถ้าเป็นชั้นฌานแล้ว
- ส. แสวงหารูปภพ ไม่ใช่กามภพ ถ้าเป็นอรุณฌาน ก็แสวงหาอรุณภพ เพราะยังไม่ใช่พระอรหันต์

- ถ. ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ชวนะในปัญจทวารวิถีจะเป็นกุศลได้ไหม
- ส. ได้ ตามเหตุตามปัจจัย
- ถ. ผมเข้าใจว่า ไม่น่าจะได้
- ส. ทำไม
- ถ. เพราะทันทีที่เห็น ถ้ากุศลจิตไม่เกิดก็ต้องเป็นอกุศล ในเมื่อไม่เคยได้ยิน ได้ฟังเรื่องของจิต เจตสิก รูปเลย

- ส. กุศลจิตมี ๘ ดวง ญาณสัมปยุตต์ ๔ ญาณวิปยุตต์ ๔
- ถ. ญาณวิปยุตต์เกิดได้

สำหรับคนที่เจริญสติปัฏฐาน ถ้ากุศลจิตเกิดที่ชวนะ ขณะนั้นก็ต้องมีสี่เป็นอารมณ์เหมือนกัน สมมุติว่าทางจักขุทวาร เพราะฉะนั้น ก็ไม่ต่างกับคนที่ไม่ได้ฟังธรรม

- ส. เขาเห็นไหม
- ถ. เห็น แต่เราอบรมเจริญมรรคมมีองค์ ๘

- ส. พุดถึงสติขั้นไหน หรือกุศลขั้นไหน
- ถ. ขั้นต้น ๆ ก็ได้
- ส. ขั้นต้น ๆ ก็เกิดได้ ขั้นทานก็เกิดได้
- ถ. และขั้นอบรมเจริญปัญญา
- ส. ถ้าไม่มีการฟัง ก็ไม่มีทางที่จะเป็นสติปัฏฐานได้
- ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า ถ้าสติเกิดก็จะระลึกได้ว่า เดียวนี้มีสภาพธรรมที่ต้องศึกษาทางตา หรือทางหู ทั้ง ๕ ทางนี้ ซึ่งการระลึกอย่างนี้ ก็เป็นการคิดเหมือนกัน แต่ก็เป็นโอกาสให้ปัญญาเกิดขึ้นใหม่ หรือว่าขณะนั้นเป็นปัญญาแล้ว
- ส. ในคราวก่อนได้กล่าวถึงขณะที่ไม่ได้คิด มีได้ใหม่ ทำไมยังต้องพูดว่าเป็นคิดทุกที
- ถ. ผมเข้าใจว่าส่วนใหญ่ต้องมาจากคิดก่อน ที่เกิดขึ้นแล้วจะไม่คิดหมายความว่าคิดจนชำนาญแล้ว เกิดขึ้นก็จำได้เลย บางที่ผมเห็นและรู้สึกว่ามันไม่เหมือนกับเห็นขณะอื่น เพราะว่าบางครั้งจะระลึกได้ว่า ที่เห็นเมื่อสักครู่นี้เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม ขณะนั้นก็ไม่ได้คิด เพราะทันทีที่เห็นจะมีความรู้สึกอย่างนั้นเลย ผมก็เข้าใจว่า เป็นการเจริญสติปัฏฐานเหมือนกัน
- ส. ขณะที่หลงลืมสติต่างกับขณะที่มีสติ นี่ต้องรู้ โดยมากท่านผู้ฟังเดา เพราะว่าไม่ได้รู้ลักษณะของสติปัฏฐานจริง ๆ เพราะฉะนั้น ได้ฟังเรื่องของสติปัฏฐาน แต่ขณะที่มีสติหรือว่าขณะที่หลงลืมสติ ยังไม่รู้ชัดว่า มีสติคือขณะนี้ หลงลืมสติคือขณะนั้น หรือว่าเป็นสติขั้นคิด ก็ยังไม่ใช้สติที่ไม่ต้องคิด แต่กำลังโน้มไปที่จะได้รู้ใหม่
- ถ. ก็ต้องมีอารมณ์ คือ การรู้ในขณะนั้นสิ่งที่รู้ต้องเป็นอารมณ์ อย่างที่อาจารย์กล่าวว่า เดียวนี้ต้องมีสิ่งที่รู้ ความหมายที่ว่าเดี๋ยวนี้ต้องมีสิ่งที่รู้ นั่นก็ต้องเป็นอารมณ์ของจิตในขณะนั้น ของสติปัฏฐานในขณะนั้น
- ส. เท่าที่ได้ศึกษามากก็ทราบทุกอย่างว่า จิตเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ แน่นอน จะไม่มีจิตสักดวงเดียวที่ไม่ใช่สภาพรู้ จิตจะเกิดขึ้นโดยไม่รู้อารมณ์ได้ไหม

ณ. ไม่ได้

ส. เพราะฉะนั้น สิ่งใดที่ถูกก็ต้องถูก สิ่งใดที่จริงก็ต้องจริง สิ่งใดที่เป็นอย่างนั้นก็ต้องเป็นอย่างนั้น เมื่อจิตเกิดขึ้นเป็นสภาพรู้ ต้องมีอารมณ์ คือ สิ่งที่จิตรู้ ไม่ว่าจะ เป็นคนที่ฟังเรื่องสติปัฏฐาน หรือไม่ได้ฟังเรื่องสติปัฏฐานก็ตาม ไม่ว่าจะชาติไหน ภาษาไหน ภพไหน ภูมิไหนก็ตาม ขณะใดที่จิตเกิดขึ้นจะปราศจากอารมณ์ไม่ได้ ถูกไหม เพราะฉะนั้น ทำไม่ถึงถามว่า ไม่มีอารมณ์ หรือต้องมีอารมณ์

ณ. ขณะนั้นจะไม่เรียกว่าคิดก็ได้ ถ้าคิดต้องหมายความว่า รู้นาน ๆ ทางใจ ใช่ไหม หมายความว่า เป็นการตรึกนึกถึงเรื่องนั้นนาน ๆ ทางมโนทวาร และ สติปัฏฐาน คือ ขณะที่เป็นมโนทวารวิถีที่ต่อจากปัญจทวารวิถี ขณะนั้นใช่ไหม

๑๑๐๐

ส. สติปัฏฐาน คือ การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ท่านผู้ฟัง
ห้วงเรื่องปัญจทวารกับมโนทวารมาก ใช่ไหม

ถ. ใช่ ผมว่าสติปัฏฐานเกิดทางปัญจทวารไม่ได้

ส. โดยคำบอกเล่า โดยการได้ยินได้ฟัง

ถ. ผมเข้าใจอย่างนั้นเอง

ส. โดยอะไร

ถ. ทางปัญจทวารวิธีต้องมี...

ส. ถ้าไม่ใช่โดยการบอกเล่า โดยการได้ยินได้ฟัง หรือโดยการศึกษา
โดยการอ่าน จะโดยอะไร ใช่ไหม เพราะฉะนั้น โดยขั้นการฟัง เช่น ในขณะนี้ได้ฟังว่า
จิตเกิดดับ แต่ยังไม่ประจักษ์ในการเกิดขึ้นและดับไปของจิต ได้ฟังว่า จิตทาง
ปัญจทวารเกิดขึ้นหลายขณะ มีปัญจทวารารมณ์จิตเกิดขึ้นเป็นวิธีแรก รำพึงหรือนึก
ถึงอารมณ์ที่กระทบกับจักขุทวาร ดับไป จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น ดับไป
สัมผัสฉันทจิตเกิดขึ้นรับอารมณ์ ดับไป สันติระณจิตเกิดขึ้นพิจารณาอารมณ์ ดับไป
โงฐัพพนจิตเกิดขึ้นตัดสินอารมณ์ ดับไป ชวนจิตดวงที่ ๑ เกิดขึ้น ดับไป ชวนจิตดวง
ที่ ๒ เกิดขึ้น ดับไป ชวนจิตดวงที่ ๓ เกิดขึ้น ดับไป ชวนจิตดวงที่ ๔ เกิดขึ้น ดับไป
ชวนจิตดวงที่ ๕ เกิดขึ้น ดับไป ชวนจิตดวงที่ ๖ เกิดขึ้น ดับไป ชวนจิตดวงที่ ๗
เกิดขึ้น ดับไป ตทาลัมพนจิตเกิดดับไป ๒ ขณะ และภวังคจิตเกิดคั่น จากนั้น
มโนทวารวิธีแรกเกิดขึ้นรู้สิ่งที่จิตทางปัญจทวารที่ดับไปทั้งหมดรู้แล้วต่ออีกครั้งหนึ่ง แต่
เวลานี้ยังไม่ได้ประจักษ์เลยว่า ทางปัญจทวารวิธีกับทางมโนทวารวิธีห่างกันแค่ไหน
หรือว่าต่างกันแค่ไหน แต่โดยขั้นการศึกษาจากพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้
และทรงแสดงไว้ เป็นอย่างนั้น

การอบรมเจริญปัญญาที่จะประจักษ์แจ้งต้องเป็นตามลำดับขั้น ไม่ใช่ขั้นที่จะไป
รู้ว่า ปัญจทวารวิธีดับ ภวังคคั่น และมโนทวารวิธีเกิดต่อ เพราะฉะนั้น การอบรม

ปัญญาไม่ข้ามขั้น หรือว่าข้ามขั้นไม่ได้ เพราะแม้แต่ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ได้ยินได้ฟังอยู่เสมอทุกวัน ๆ ก็ยังไม่ได้ประจักษ์ชัดว่า ลักษณะของธาตุรู้ซึ่งใช้คำว่านามธรรม เป็นสภาพที่นุ่มไปรู้อารมณ์นั้น ต่างกับลักษณะของรูปธรรมที่ปรากฏอย่างไร ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องที่ยพยายามจะไปคิดถึงจิตทางปัญจทวารหรือมนทวารแต่ให้ทราบว่ ชวนวิถิจิตที่เกิดทางปัญจทวารหลังจากที่ไวญฐัพพนจิตดับไปแล้ว สำหรับคนที่ไม่ใช่พระอรหันต์ มีปัจจัยที่ชวนวิถิจิตนั้นจะเป็นกุศลหรืออกุศลโดยรวดเร็ว

ในขณะที่ทางตาเพียงเห็น จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นขณะเดียวจริง ๆ และดับไปสัมผัสผัสสะที่เกิดขึ้น สันติริณะที่เกิดขึ้น ไวญฐัพพนะที่เกิดขึ้น ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ว่า ขณะนี้เป็นสัมผัสผัสสะดับ สันติริณะเกิดขึ้น ไวญฐัพพนะเกิดขึ้น แต่ที่จะรู้ก็ตรงชวนวิถิจิต คือ ในขณะนั้นเป็นโลภะ หรือเป็นโทสะ หรือเป็นโมหะ นี่คือการเกิดทางปัญจทวารซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว และมีภวังค์คั่นอยู่ในระหว่างนี้ ก่อนที่มนทวารวิถิจิตจะเกิดขึ้นรู้สิ่งทางปัญจทวารวิถิจิตและดับไปก่อนแล้ว แต่เวลานี้เมื่อแยกไม่ได้ ก็ยังไม่ได้ แต่ให้ทราบว่า ความรวดเร็วของจิต เวลาที่เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดและเกิดพอใจขึ้น ไม่สามารถที่จะแยกได้ว่า ความพอใจในขณะนั้นเป็นทางปัญจทวารวิถิจิต หรือทางมนทวารวิถิจิต

ถ้าเห็นดอกไม้สวย จักขุวิญญาณต้องมีใช้ไหม จักขุทวารวิถิจิตทั้งหมดต้องเกิดและมีภวังค์กำลังคั่นอยู่ และมีมนทวารวิถิจิตซึ่งรู้สิ่งนั้น และก็ยังมีความคิดคั่น และมีมนทวารวิถิจิตที่รู้ว่าเป็นดอกไม้ชนิดไหน ลักษณะของความพอใจไม่ได้หยุดหรือขาดหายเป็นช่วงเป็นตอนให้เห็น ทั้ง ๆ ที่จักขุวิญญาณไม่มีโลกเจตสิกเกิดร่วมด้วย ในขณะที่จิตเห็นเกิดขึ้น เพียงเห็น โลกเจตสิกไม่ได้เกิดกับจักขุวิญญาณ แต่โลกเจตสิกเกิดกับชวนจิต คือ โลกมุลจิต ในขณะที่ทำกิจชวนะ ๗ ขณะ แต่ความพอใจไม่ปรากฏว่าหยุด หรือขาดเป็นช่วงเป็นตอน ยังปรากฏว่าเป็นความพอใจซึ่งสืบต่อดังแต่เห็นจนกระทั่งรู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร เพราะฉะนั้น จะแยกได้อย่างไร ก็ยังแยกไม่ได้

นี่โดยขั้นที่สภาพธรรมปรากฏตามความเป็นจริงว่า โลกชวนะทางปัญจทวารวิถิจิตเป็นลักษณะที่พอใจ เมื่อภวังค์จิตเกิดคั่น มนทวารวิถิจิต ชวนวิถิจิตก็ยังเป็นความพอใจ

ซึ่งสืบต่อเหมือนกับว่าความพอใจทางปัญจทวารวิธิต่างมโนทวารวิธินั้นไม่ได้ขาดตอนเลย เพราะโลกมุขจิตเป็นสภาพที่ยินดีพอใจทางปัญจทวารวิธิต่างไร เวลาที่เกิดทางมโนทวารวิธี โลกมุขจิตก็ยังคงเป็นสภาพของโลกมุขจิต คือ ยังเป็นสภาพที่ยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ลักษณะของโลกมุขจิตทางปัญจทวารวิธีกับทางมโนทวารวิธีไม่ต่างกัน เมื่อไม่ต่างกันจะรู้ได้อย่างไรว่า นี่เป็นโลกมุขจิตที่เป็นชวนวิธิต่างปัญจทวาร หรือว่าเป็นโลกมุขจิตที่เป็นชวนวิธิต่างมโนทวาร เพราะโลกมุขจิตสามารถจะเกิดทางปัญจทวารก็ได้ ทางมโนทวารก็ได้ ฉะนั้น ในขณะที่กุศลจิตเกิด เวลาที่เป็นไปในทาน เพราะมีการเห็นวัตถุทานต่าง ๆ และเกิดกุศลจิตขึ้น ทางตาก็มีมหากุศลทางปัญจทวารวิธี และก็มีมหากุศลทางมโนทวารวิธี ลักษณะของมหากุศลทางปัญจทวารวิธีและลักษณะของมหากุศลทางมโนทวารวิธีไม่ต่างกัน เพราะฉะนั้น จะไม่ให้ทางปัญจทวารวิธีมีมหากุศล ก็ไม่ได้ ใช่ไหม

และถ้าเป็นในขณะที่สติปัฏฐานเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกายก็ตาม เวลาที่มหากุศลจิตเกิดทางมโนทวารแล้ว จะไม่ให้ลักษณะของมหากุศลจิตนั้นเกิดทางปัญจทวารได้อย่างไร เป็นการสืบต่อกันอย่างรวดเร็วมาก เพราะฉะนั้น ทั้งกุศลชวนะและกุศลชวนะจึงเกิดทางปัญจทวารวิธีได้

ไม่ใช่ว่าถ้าเป็นทางปัญจทวารวิธีไม่ให้เกิด ให้เกิดเฉพาะทางมโนทวารวิธี เพราะฉะนั้น เวลาที่ปัญญาเจริญขึ้นก็จะรู้ตามความเป็นจริงว่า อกุศลและกุศลก็เกิดสืบต่อทั้งทางปัญจทวารวิธีและทางมโนทวารวิธี

ถ. คนที่รู้ความต่างกันของทางปัญจทวารกับทางมโนทวาร ลักษณะอย่างไหนที่เขาจะรู้ จะรู้ได้อย่างไรว่า นี่เป็นทางปัญจทวาร นี่เป็นทางมโนทวาร

สุ. เวลาที่สภาพธรรมปรากฏ

ถ. จะต้องเป็นวิปัสสนาญาณ

สุ. ทางมโนทวาร ต้องเป็นวิปัสสนาญาณ

ถ. ก็ยังคิดว่า สติปัฏฐานเกิดทางปัญจทวารไม่ได้

ส. ท่านผู้ฟังกล่าวว่า สติปัฏฐานเกิดทางปัญจทวารวิธีไม่ได้ ก็ทางมโนทวารก็เกิด เร็วเหลือเกิน เวลานี้ทางมโนทวารวิธีดับ ทางปัญจทวารวิธีเกิดต่อทางมโนทวารวิธีเป็นสติปัฏฐานอีก ช่วงที่ปัญจทวารวิธีคั่น จะไม่ให้สติปัฏฐานเกิดหรือ

ถ. ช่วงปัญจทวารวิธีต้องมีอารมณ์เป็นปรมาตม์

ส. เป็นรูปเท่านั้น

ถ. ถ้าเป็นรูป สมมติว่าเป็นสี ก็ต้องรู้ว่าเป็นสี จะรู้ว่าเป็นรูปธรรม ก็เป็นคนละเรื่องกัน

ส. กำลังมีสีเป็นอารมณ์ รู้ลักษณะของสีตามความเป็นจริง ในขณะนั้นไม่มีตัวตน เพราะสีเท่านั้นกำลังปรากฏทางปัญจทวาร และปัญญาก็รู้ในลักษณะของเพียงสี หรือรูปารมณ์ที่ปรากฏ นั่นรู้ถูกไหม แต่เวลานี้ไม่รู้

ถ. รู้ว่าเพียงสี ไม่ใช่รู้สี

ส. มีสีเป็นอารมณ์ และรู้ในลักษณะของสี เพราะฉะนั้น สีนั้นจะเป็นคนเป็นวัตถุ หรือสิ่งของใด ๆ ไม่ได้ เป็นลักษณะของสีที่ปรากฏกับปัญญาที่เกิดทางปัญจทวารวิธี

ถ. หมายความว่า ปัญญาต้องมีอารมณ์เดียวกับจิต จิตรู้ว่าเป็นสี

ส. เวลาที่สติปัฏฐานเกิด จะไม่ให้ปัญจทวารวิธีจิตเกิดได้ไหม เพราะถ้าเข้าใจว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นการเจริญปัญญาทางมโนทวารวิธีเท่านั้น ถ้าเข้าใจอย่างนี้ จะห้ามทางปัญจทวารวิธีว่า ไม่ให้เกิด ได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. เมื่อห้ามไม่ได้ เมื่อทางปัญจทวารวิธีเกิด จะห้ามชวนวิธีทางปัญจทวารได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. เมื่อห้ามไม่ได้ ขณะที่ทางมโนทวารเป็นมหากุศล เป็นสติปัฏฐาน จะห้ามทางปัญจทวารว่า ไม่ให้เป็นมหากุศล ได้ไหม ก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้น กุศลจิตจึงเกิดทางปัญจทวารวิธีจิตด้วย

ถ. ผมห้ามไม่ได้ แต่ปัจจัยอาจจะทำให้เป็นอกุศลเกิดได้

ส. นี่คือเรื่องของปัจจัยที่แสดงไว้โดยละเอียดว่า ทางปัญจทวารวิธี เมื่อไวภวัญญูปนจิตดับไปแล้วเป็นปัจจัยให้มหากุศลจิต ๑ ใน ๘ ดวง หรืออกุศลจิต ๑ ใน ๑๒ ดวงเกิดขึ้นทำชวนกิจ นี่คือนันทปัจจัย

ถ. อาจารย์กล่าวว่า สติปัฏฐานกำลังเกิดทางมโนทวาร และทางปัญจทวารก็แทรกได้

ส. ขณะนี้ทางตา ยังแยกไม่ได้ ถ้าความพอใจเกิดขึ้นทางตา ทางมโนทวารก็เป็นลักษณะของโลกชวนวิธี ถ้าทางตาเห็นและไม่พอใจเป็นโทสมูลจิต มโนทวารวิธีชวนะก็เป็นโทสมูลจิต และเวลาที่ทางมโนทวารวิธีเป็นโทสมูลจิต ทางปัญจทวารวิธีก็ยังคงเป็นความไม่แช่มชื่นในขณะที่ตั้งนั้นกำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น วิธีจิตที่เป็นชวนะทางมโนทวารและทางปัญจทวารก็เป็นไปตามอารมณ์ที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ไม่ใช่ว่าเมื่อโทสมูลจิตทางมโนทวารเกิดแล้ว ทางปัญจทวารจะไม่มีโทสมูลจิต หรือไม่ใช่ว่าเมื่อมหากุศลจิตทางมโนทวารเกิดแล้ว ทางปัญจทวารจะไม่ให้เป็นมหากุศลจิต

ถ. ขณะที่สติปัฏฐานเกิดทางปัญจทวารวิธีได้ ขณะนั้นต้องมีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์ มีสีเป็นอารมณ์ ขณะนั้นปัญญาก็ต้องรู้สี

ส. ทางปัญจทวาร จะต้องรู้รูปที่กำลังปรากฏเท่านั้น

ถ. ถ้าเป็นลักษณะของสี ที่ว่าเป็นอนิจจังก็ไม่ใช่สี เพราะว่าเป็นลักษณะที่คิด

ส. อะไรเป็นอนิจจัง ถ้าสีไม่ใช่อนิจจัง

ถ. ถูกที่ว่าเป็นอนิจจัง แต่ลักษณะของสี กับตัวสีเหมือนกันหรือ

ส. ทำไมละ เสียงเป็นอนิจจังไหม เป็น เหมือนกันไหม วิเศษลักษณะเป็นเสียง สามัญลักษณะเป็นความเกิดดับ

- ถ. หมายความว่า ทางปัญจทวารก็มีสามัญลักษณะเป็นอารมณ์ได้หรือ
- สุ. พุดถึงขั้นไหน
- ถ. ขั้นที่กำลังเห็นเท่านั้น ไม่ต้องถึงขั้นวิปัสสนาญาณ
- สุ. วิปัสสนาญาณต้องเป็นทางมโนทวารวิถีเท่านั้น และขณะที่วิปัสสนาญาณเกิด จะไม่ให้ทางปัญจทวารวิถีเป็นมหากุศลไม่ได้

ในขณะนั้นมโนทวารวิถีไม่ปรากฏ ที่ว่ามโนทวารวิถีไม่ปรากฏ ทุกท่านลองคิดดู ทางตาก็ยังเห็น เพราะฉะนั้น จะถือว่ามโนทวารวิถีปรากฏหรือยัง ในเมื่อทางจักขุทวารวิถียังไม่ดับ ยังไม่ปรากฏว่าดับในขณะนี้ ทางตาก็ยังไม่ปรากฏว่าดับ แต่ทางใจก็คิดไปได้หลายคำ หลายเรื่อง ซึ่งความจริงคิดทีละคำ แต่ไม่เคยปรากฏว่าคิดทีละคำ เพราะคิดทีไรเป็นเรื่องราวทุกที แสดงให้เห็นว่า วิถีจิตเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็ว

เพราะฉะนั้น ทางตา ที่ว่ามโนทวารวิถีไม่ปรากฏ เพราะทางตาก็ยังไม่ปรากฏว่าดับ ทั้ง ๆ ที่ทางใจ คือ มโนทวารวิถี ก็คิดไป แต่เวลาที่มโนทวารวิถีปรากฏ ทางตาก็ยังคงปรากฏไม่ได้ นี่คือการปรากฏลักษณะของมโนทวารวิถี ซึ่งเป็นการประจักษ์

มโนทวารวิถีที่เป็นวิปัสสนาญาณ รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ขณะที่ที่เป็นวิปัสสนาญาณกับขณะที่กำลังเจริญสติปัฏฐานจึงต่างกัน เพราะขณะที่กำลังเริ่มเจริญสติปัฏฐานสภาพธรรมปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวันเหมือนเดิมทุกประการ และสติเริ่มเกิดระลึกได้ที่ลักษณะของรูปบางรูป หรือว่านามบางนาม และโดยไม่นานด้วย ระลึกได้ชนิดเดียวก็หมดไปอีกแล้ว ยังไม่ทันที่จะรู้ชัดว่า ลักษณะของนามธรรมต่างกับรูปธรรมอย่างไร จึงต้องอาศัยการระลึกเนื่อง ๆ บ่อย ๆ เป็นอนุสสติ จนกว่าจะชำนาญ ไม่ใช่ชาติเดียว ๒ ชาติ ๓ ชาติ ๑๐ ชาติ ๑๐๐ ชาติ หมั่นชาติ แส่นชาติ แต่เป็นกัป ๆ ซึ่งไม่ใช่เรื่องจะทอดทิ้ง แต่เป็นเรื่องให้รู้ว่าเป็นจริงเป็นอย่างนี้ แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงบำเพ็ญพระบารมีถึง ๔ อสงไขยแสนกัป ถ้าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญพระบารมีด้วยพระปัญญาเป็นอธิบดี แต่ถ้า

ด้วยสัทธาภิ ๘ อสงไขยแสนกัป ถ้าด้วยพระวิริยะภิ ๑๖ อสงไขยแสนกัป ไม่นับชาติที่
เริ่มตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เป็นการรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เมื่อทรงตรัสรู้แล้วก็ทรงแสดงโดยละเอียดถึง
จิตแต่ละชนิด แต่ละประเภทที่กำลังเกิดขึ้นทำกิจรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
ทางกาย ทางใจ ในขณะนี้เอง นี่คือขณะที่เริ่มอบรมเจริญสติปัฏฐาน

แต่ขณะที่สภาพธรรมปรากฏเป็นการประจักษ์แจ้ง ลักษณะของมโนทวารซึ่ง
ขณะนี้ไม่ปรากฏจะปรากฏ และมโนทวารในขณะนั้นจะรู้สภาพธรรมที่ปรากฏทาง
ปัญจทวารซึ่งเป็นรูปธรรม และรู้ลักษณะที่ต่างกันของรูปธรรมที่ปรากฏทางปัญจทวาร
และมโนทวาร ไม่ใช่อยู่เฉย ๆ โดยที่วามโนทวารเกิดขึ้น และไม่มีสภาพธรรมปรากฏ
แต่ในขณะนั้นเอง มโนทวารเกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เคยปรากฏทาง
ปัญจทวารตามปกติ ซึ่งลักษณะของวิปัสสนาญาณนั้นเป็นการประจักษ์แจ้งลักษณะ
ของรูปธรรมและนามธรรมทางมโนทวาร ไม่ใช่ว่าเมื่อเป็นมโนทวารแล้วก็เฉยไม่มีอะไร
ปรากฏ ยังมีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เสียงก็ปรากฏ ซึ่งขณะนี้เสียงปรากฏทาง
โสตทวาร และปรากฏทางมโนทวารด้วย แต่มโนทวารที่รู้เสียงไม่ปรากฏ เพราะทางตา
ยังไม่ปรากฏว่าดับไปเลย

ถ้าเป็นวิปัสสนาญาณ มโนทวารวิธีรู้อารมณ์ที่กำลังปรากฏตามปกติทาง
ปัญจทวาร แต่ลักษณะของมโนทวารปรากฏ นี่คือความต่างกัน เพราะฉะนั้น จะไม่ให้
ทางปัญจทวารเป็นมหากุศลจิตไม่ได้ เพราะเป็นการเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว
ตามปกติในขณะนี้

เรื่องของการศึกษา เป็นเรื่องการเรียนรู้ลักษณะของสภาพธรรมในชีวิตประจำวัน
ละเอียดขึ้น เพื่อเป็นสังขารขั้นปรับปรุงแต่งให้เห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมซึ่ง
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นเครื่องปรุงแต่งให้วิปัสสนาญาณเกิดขึ้น
รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และสามารถที่จะดับกิเลสได้ เพราะว่าใน
มรรควิธีคำว่า บริกรรมนั้น หมายความว่าถึงขณะที่ปรุงแต่งมรรคจิตและผลจิต ซึ่งถ้าไม่
อาศัยการฟัง และการอบรมเจริญสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมประกอบกับการที่

เคยได้ยินได้ฟังเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรม ไม่มีทางที่ปัญญาจะคมที่จะสามารถดับการยึดถือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏและประจักษ์แจ้งในการเกิดดับได้ หรือถึงแม้จะประจักษ์แจ้งในการเกิดดับแล้ว การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนก็ยังไม่หมดเป็นสมุจเฉท ถ้ายังไม่ใช่โลกุตตรจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์นี้แสดงให้เห็นถึงความหนาแน่นเหนียวแน่นของกิเลสซึ่งมีมาก

ถ. ที่ผมถาม เพราะบางครั้งผมเจริญสติปัฏฐาน ยากเหลือเกินที่จะระลึกทันทีที่จะทำให้มีลักษณะของสภาพธรรมปรากฏ แค่สติปัฏฐานเท่านั้น ไม่ใช่ประจักษ์หรืออะไร เมื่อเป็นอย่างนั้นผมจึงเข้าใจว่า ทางปัญจทวาร สติปัฏฐานเกิดไม่ได้แน่ ๆ โดยทฤษฎีแล้ว ทางปัญจทวารต้องมีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์

ส. สติปัฏฐานไม่ได้มีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์หรือ

ถ. มี

ส. เพราะฉะนั้น ต่างกันอย่างไร

ถ. สติปัฏฐานต้องเป็นลักษณะของปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์

ส. ทางปัญจทวารก็มีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์ จะต่างกันอย่างไร

ถ. ทางปัญจทวารก็เป็นลักษณะเหมือนกัน

ส. ปัญจทวารมีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์ สติปัฏฐานก็มีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์ จะต่างกันอย่างไร ไม่ต่างกันเลย

ถ. อย่างสี่ ลักษณะของสี่เป็นโลกสว่าง ถ้าเกิดสติปัฏฐานรู้ในขณะนั้น ก็เป็นโลกสว่างเหมือนกันหรือ

ส. แน่นนอน จะเปลี่ยนได้อย่างไร

ถ. ก็เหมือนกับไม่มีสติปัฏฐาน

ส. เหมือนกัน เสียงที่ปรากฏทางปัญจทวารเป็นของจริง เป็นปรมัตถอารมณ์ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่กบ ไม่ใช่แมว เป็นเสียง เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานคือ รู้ลักษณะที่ไม่ใช่กบ ไม่ใช่แมว ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

ถ. และไม่ยึดถือ

ส. และรู้ตามความเป็นจริงว่า เป็นรูปธรรม ไม่ใช่สภาพที่รู้เสียง เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง ปราภฏและกัณหมตไป กบอยู่ที่ไหน เสียงดับไปแล้ว กบอยู่ที่ไหน

ถ. อยู่ที่ใจ

ส. นึกใช้ไหม และดับไหม

ถ. ดับ

ส. มีกบอีกไหม

ถ. มีอีกก็ได้

ส. แล้วแต่ว่าจะยึดถือต่อไปหรือเปล่า

